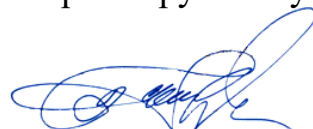

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЧЕГІЛЬ БОГДАН ІВАНОВИЧ

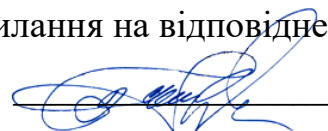
УДК 343.9

**ДИСЕРТАЦІЯ
ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ ЗЛОЧИНАМ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Б.І. Чегіль

Науковий керівник:

Шаблистий Володимир Вікторович,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Чегіль Б. І. Запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаних із реалізацією державної міграційної політики. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Науково-дослідний інститут публічного права, м. Київ, Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, 2025.

У вступі до дослідження детально обґрунтовано актуальність обраної тематики, визначено її інтеграцію з сучасними науковими програмами, стратегічними планами, тематичними напрямками та грантовими проєктами. Формулювання мети та завдань роботи здійснено у чіткій та систематизований спосіб, що дозволяє окреслити основні аспекти дослідження, зокрема його об'єкт, предмет та використані методологічні підходи. Особливий акцент зроблено на визначенні наукової новизни здобутих результатів, їхньому практичному значенні та потенційних можливостях для застосування, що посилює значущість та перспективність проведеного дослідження в контексті сучасної науки.

Дисертація присвячена комплексному теоретико-прикладному обґрунтуванню кримінологічних засад діяльності органів прокуратури України щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, та розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення її ефективності в сучасних умовах.

Досліджено стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Визначено, що питання є актуальним, динамічним у сфері наукових розробок як в Україні, так і за кордоном, таким, що постійно розвивається, зважаючи на глобальні міграційні процеси, виклики транснаціональної злочинності та реформування

правових систем. Виявлено основні напрями наукових досліджень, які зосереджені на пошуку оптимального балансу між функціями кримінального переслідування та превенції, з особливим акцентом на опосередкованих механізмах запобігання, що впливають із наглядових та процесуальних повноважень прокуратури. Запропоновано їх узагальнення за чотирма ключовими напрямками: 1) кримінологічний аналіз міграційної злочинності; 2) роль прокуратури у системі запобігання злочинності. 3) міжнародний досвід та порівняльно-правовий аналіз; 4) практичні аспекти та ефективність заходів. Доведено, що наукова розробленість кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, перебуває у динамічному стані. Це зумовлене необхідністю адаптації до нових викликів злочинності, таких як транснаціональні злочини, нелегальна міграція та вплив збройних конфліктів. Дослідження підкреслюють багатогранність проблеми та вимагають міждисциплінарного підходу. Пріоритетними напрямками для подальших наукових розвідок залишаються: вдосконалення законодавчої бази, що регулює діяльність прокуратури у сфері запобігання злочинності, особливо в умовах сучасних викликів; розробка та впровадження ефективних механізмів міжвідомчої координації; поглиблення кримінологічного аналізу детермінант міграційної злочинності та розробка цільових превентивних програм; продовження вивчення міжнародного досвіду та адаптація найкращих практик до національних умов; оцінка ефективності впроваджених заходів та їх коригування для досягнення максимальних результатів у запобіганні злочинам у міграційній сфері.

Визначено, що чітке формування та змістовне наповнення базових понять має ключове значення для систематизації знань, ефективної інтерпретації результатів та стимулювання подальшої наукової діяльності. З-поміж найбільш важливих категорій, що були детально розглянуті та для яких сформовано дефініції на підставі доктринальних джерел, виокремлено такі: «діяльність органів прокуратури в кримінологічному аспекті»;

«кримінологічні засади діяльності прокуратури», «міграція», «міграційна політика», «міграційна злочинність», «нелегальна (нерегулярна) міграція».

Проаналізовано методологію наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Встановлено, що результативність будь-якого наукового дослідження, особливо у правничій сфері, безпосередньо залежить від обраної методології, що вимагає уточнення як понятійно-категоріального апарату, так і інструментарію пізнання об'єкта. Запропонована методологія є багатоаспектною та міждисциплінарною, такою, що поєднує як загальнонаукові, так і спеціальні методи пізнання з огляду на специфіку предмета дослідження – взаємодію правових, соціальних, кримінологічних та управлінських аспектів. З-поміж загальнонаукових методів застосовувалися: діалектичний метод – для розгляду феномена злочинності в міграційній сфері та діяльності прокуратури в її постійному розвитку та взаємозв'язку із суспільними явищами; системний метод – для аналізу органів прокуратури як цілісної системи та міграційної сфери як джерела кримінальних ризиків; аналіз і синтез – для детального вивчення елементів та формування цілісного уявлення про предмет дослідження; індукція і дедукція – для переходу від окремих фактів до загальних висновків та від загальних положень до конкретних явищ; порівняльний метод – для зіставлення вітчизняного та міжнародного досвіду запобіжної діяльності; історичний метод – для дослідження еволюції повноважень прокуратури у контексті запобігання злочинам у міграційній сфері. Серед спеціальних (приватно-наукових) методів дослідження визначено: кримінологічний метод, який забезпечив всебічний аналіз стану, структури, динаміки, географії та латентності міграційної злочинності, вивчення її причин і умов, а також оцінку ефективності запобіжних заходів; соціологічні методи, зокрема контент-аналіз документів та статистичні методи для збору, обробки та інтерпретації кількісних даних; прогностичний метод, що був використаний для

передбачення змін у структурі міграційної злочинності та оцінці ефективності нових заходів; формально-юридичний метод – знайшов застосування для аналізу нормативно-правових актів із метою виявлення прогалин та недоліків.

Встановлено, що правове регулювання запобіжної діяльності прокуратури України в міграційній сфері є комплексним та інтегрованим у її основні функції, незважаючи на відсутність окремого законодавчого закріплення превентивної функції після реформи. Ця діяльність легітимізована Конституцією України та ґрунтується на всеосяжній нормативній базі, що охоплює Закон України «Про прокуратуру», КПК України, міграційне законодавство та міжнародні договори. Ключова ефективність досягається через три взаємопов'язані механізми, які мають яскраво виражений превентивний характер: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням (забезпечує законність дій правоохоронців, усуває причини та умови злочинів і запобігає порушенню прав іноземців); координацію діяльності правоохоронних органів (регулюється наказом Офісу Генерального прокурора від 08.02.2021 № 28 і є вирішальною для системної боротьби з транснаціональною злочинністю, як-от незаконна міграція та торгівля людьми); представництво інтересів у суді (захищає права вразливих категорій мігрантів, запобігаючи подальшим порушенням). Доведено, що прокуратура, діючи через ці функції, відіграє ключову роль у забезпеченні прав людини, захисті публічних інтересів та ефективній протидії злочинності в умовах динамічних міграційних процесів.

З'ясовано, що організація запобіжної діяльності прокуратури України в міграційній сфері є багатоаспектною і, хоча формально не виділена як окрема функція, вона ефективно інтегрована у ключові повноваження, визначені національним законодавством. Основними напрямками цієї діяльності є: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням (яке дозволяє виявляти та усувати системні причини міграційних злочинів); координація діяльності правоохоронних органів (через наради та спільні плани для протидії

транснаціональній злочинності); контроль за дотриманням прав осіб (особливо вразливих мігрантів, що є ключовим превентивним заходом); представництво інтересів держави та громадян у суді. Незважаючи на криміногенні ризики та складнощі з отриманням достовірної інформації через збройний конфлікт, єдність системи прокуратури забезпечує організаційну основу для роботи. Підвищення ефективності запобіжної діяльності вимагає впровадження базисних елементів: спеціалізації прокурорів на міграційній тематиці; тісної міжвідомчої взаємодії з ДМСУ, ДПСУ та соціальними відомствами; регулярного навчання з питань міграційного права та протидії торгівлі людьми; а також постійного моніторингу та аналізу результатів, зокрема з використанням аналітичних систем. Доведено, що успішна організація превентивної роботи залежить від синхронізації високоспеціалізованих кадрів, проактивної координації та безперервного навчання, що дозволяє прокуратурі реалізувати конституційну місію із забезпечення верховенства права та захисту прав людини в умовах динамічних міграційних процесів.

Визначено, що органи прокуратури України відіграють інтегровану, але опосередковану центральну роль у запобіганні кримінальним правопорушенням у міграційній сфері, фокусуючись на корупції в міграційних органах, незаконному переправленні осіб та торгівлі людьми. Хоча прокуратура є неспеціальним суб'єктом загальносоціальної запобіжної діяльності, її ефективність досягається шляхом реалізації ключових конституційних функцій: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення забезпечують невідворотність притягнення до відповідальності та руйнування організованих злочинних механізмів, включно з корупційними зв'язками (за допомогою використання статусу спеціально уповноваженого суб'єкта через САП та НАБУ). Додатково координація діяльності правоохоронних органів (ДПСУ, СБУ, поліції) дозволяє аналізувати системні проблеми, прогалини в законодавстві та корупційні ризики, надавати вказівки щодо їх усунення та

попереджати злочини на стадії готування. Проте системний характер корупції та відсутність чітких засад антикорупційної діяльності безпосередньо в Законі України «Про прокуратуру» знижують загальну ефективність. Доведено, що запобіжна діяльність прокуратури є багатовекторною, зосередженою на знищенні організованих злочинних механізмів, усуненні корупційних передумов та захисті прав мігрантів, але вимагає законодавчого врегулювання антикорупційного напрямку для посилення контролю та забезпечення прозорості.

Розкрито досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної діяльності органами прокуратури в міграційній сфері та встановлено декілька моделей. Так, досвід Хорватії (USKOK) та Італії свідчить, що створення спеціалізованих управлінь у прокуратурі дозволяє централізовано керувати розслідуванням (навіть не проводячи його самостійно) та руйнувати організовані схеми і корупційні зв'язки у прикордонних та міграційних органах. Це є глибинною профілактикою. Прокуратура США, використовуючи федеральні закони RICO/CCE та міжнародну співпрацю, зосереджується на знищенні фінансових та організаційних основ транснаціональних угруповань, що діють у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції; прокуратура використовує свій нагляд за досудовим розслідуванням як ключовий механізм запобігання зловживанням. У Німеччині, Франції, Польщі, Чехії прокурор не лише підтримує обвинувачення, але й керує поліцією та прикордонною службою на етапі розслідування міграційних злочинів. Це забезпечує законність оперативно-розшукової діяльності, санкціонує ключові слідчі дії та гарантує невідворотність покарання, що має потужний стримуючий ефект. Зокрема, французька прокуратура, контролюючи дії поліції та жандармерії під час затримання та видворення іноземців, виступає гарантом дотримання прав людини. Це є важливою формою загальносоціальної профілактики, що запобігає зловживанням та підвищує справедливість системи. У Туреччині, навіть без прямої функції запобігання, обов'язок турецької прокуратури

щодо організації продуктивного розслідування та контролю за виконанням рішень є опосередкованим, але ефективним інструментом для забезпечення невідворотності покарання. Доведено, що для України, яка обрала європейський вектор та зіткнулася з викликами масової міграції та корупції на кордоні в умовах війни, найбільш цінним є досвід інституціональної спеціалізації (як у Хорватії та Італії) для боротьби з організованою злочинністю та корупцією, а також посилення процесуального керівництва (як у Німеччині та Франції) для забезпечення законності та захисту прав людини. Ефективна кримінологічна діяльність прокуратури у міграційній сфері вимагає комплексного використання цих стратегій.

Ключові слова: прокуратура, запобігання злочинам, міграційна політика, міграційна злочинність, кримінологічні засади, процесуальне керівництво, координація, міжнародний досвід.

SUMMARY

Chegil B. I. Prevention of crimes related to the implementation of state migration policy by prosecutors. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

Dissertation for the candidate degree of legal sciences in specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal executive law. – Research Institute of Public Law, Kyiv, Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2025.

The introduction to the study substantiates in detail the relevance of the chosen topic, determines its integration with modern scientific programs, strategic plans, thematic areas and grant projects. The formulation of the goal and objectives of the work is carried out in a clear and systematic manner, which allows to outline the main aspects of the study, including its object, subject and methodological approaches used. Special emphasis is placed on determining the scientific novelty of the results obtained, their practical significance and potential for application, which enhances the significance and prospects of the study in the context of modern science.

The dissertation is devoted to a comprehensive theoretical and applied substantiation of the criminological principles of the activities of the prosecutor's office of Ukraine in preventing crimes related to the implementation of the state migration policy, and the development of scientifically based recommendations for increasing its effectiveness in modern conditions.

The article examines the current state of scientific development of the criminological foundations of the prosecutor's office's activities in preventing crimes related to the implementation of state migration policy. It is determined that this issue is relevant and dynamic in the field of scientific research both in Ukraine and abroad, constantly evolving, taking into account global migration processes, challenges of transnational crime, and the reform of legal systems. The main areas of scientific research are identified, which are focused on finding the optimal

balance between the functions of criminal prosecution and prevention, with a special emphasis on indirect prevention mechanisms arising from the supervisory and procedural powers of the prosecutor's office. A generalization is proposed in four key areas: 1) criminological analysis of migration crime; 2) the role of the prosecutor's office in the crime prevention system; 3) international experience and comparative legal analysis; 4) practical aspects and effectiveness of measures. It has been proven that the scientific development of criminological principles of prosecutorial activities in preventing crimes related to the implementation of state migration policy is in a dynamic state. This is due to the need to adapt to new crime challenges, such as transnational crimes, illegal migration, and the impact of armed conflicts. Research highlights the multifaceted nature of the problem and requires an interdisciplinary approach. Priority areas for further research remain: improving the legislative framework regulating the prosecutor's activities in crime prevention, especially in the face of modern challenges; developing and implementing effective mechanisms for interagency coordination; deepening the criminological analysis of the determinants of migration crime and developing targeted preventive programs; continuing to study international experience and adapting best practices to national conditions; assessing the effectiveness of implemented measures and adjusting them to achieve maximum results in preventing migration crimes.

It has been established that the clear formulation and meaningful content of basic concepts is crucial for systematizing knowledge, effectively interpreting results, and stimulating further scientific activity. Among the most important categories, examined in detail and for which definitions were developed based on doctrinal sources, the following were highlighted: «the activities of prosecutorial authorities in the criminological aspect»; «criminological principles of the prosecutor's office», «migration», «migration policy», «migration crime», and «illegal (irregular) migration».

A methodology for scientific research into the criminological foundations of prosecutorial activities to prevent crimes related to the implementation of state

migration policy has been developed. It has been established that the effectiveness of any scientific research, particularly in the field of law, directly depends on the chosen methodology, which requires clarification of both the conceptual and categorical apparatus and the tools for understanding the object. The proposed methodology is multifaceted and interdisciplinary, combining both general scientific and specialized methods of cognition, taking into account the specifics of the research subject and the interaction of legal, social, criminological, and managerial aspects. Among the general scientific methods used were: the dialectical method – to examine the phenomenon of crime in the migration sphere and the activities of the prosecutor's office in its constant development and interrelation with social phenomena; the systems method – to analyze the agencies as an integrated system and the migration sphere as a source of criminal risks; and analysis and synthesis – to study the elements in detail and form a holistic understanding of the subject of the study. Induction and deduction are used to move from individual facts to general conclusions and from general propositions to specific phenomena. The comparative method is used to compare domestic and international practices regarding precautionary measures. The historical method is used to study the evolution of the prosecutor's office's powers in the context of preventing migration-related crimes. Among the specialized (specifically scientific) research methods, the criminological method has been identified, providing a comprehensive analysis of the status, structure, dynamics, geography, and latency of migration crime, a study of its causes and conditions, and an assessment of the effectiveness of precautionary measures. Sociological methods, including content analysis of documents and statistical methods for collecting, processing, and interpreting quantitative data, are also used. The prognostic method is used to predict changes in the structure of migration crime and evaluate the effectiveness of new measures. The formal legal method is used to analyze regulatory legal acts to identify gaps and shortcomings.

It has been established that the legal regulation of preventive measures used by the Ukrainian prosecutor's office in the migration sphere is comprehensive and

integrated into its core functions, despite the absence of separate legislative recognition of the preventive function after the reform. This activity is legitimized by the Constitution of Ukraine and is based on a comprehensive regulatory framework, including the Law of Ukraine «On the Prosecutor's Office», the Criminal Procedure Code of Ukraine, migration legislation, and international treaties. Key effectiveness is achieved through three interconnected mechanisms with a pronounced preventive nature: procedural guidance of the pre-trial investigation (ensures the legality of law enforcement actions, eliminates the causes and conditions of crimes, and prevents violations of the rights of foreigners); coordination of law enforcement activities (regulated by Order of the Prosecutor General's Office dated 08.02.2021 No. 28 and is crucial for the systemic fight against transnational crime, such as illegal migration and human trafficking); and representation of interests in court (protects the rights of vulnerable categories of migrants, preventing further violations). It has been proven that the prosecutor's office, acting through these functions, plays a key role in ensuring human rights, protecting public interests, and effectively combating crime in the context of dynamic migration processes.

It was found that the organization of preventive measures by the Ukrainian prosecutor's office in the migration sphere is multifaceted and, although not formally identified as a separate function, is effectively integrated into the key powers defined by national legislation. The main areas of this activity are: procedural guidance of pre-trial investigations (enabling the identification and elimination of systemic causes of migration crimes); coordination of law enforcement activities (through meetings and joint plans to combat transnational crime); monitoring compliance with the rights of individuals (especially vulnerable migrants, who are a key preventive measure); and representing the interests of the state and citizens in court. Despite the criminogenic risks and difficulties in obtaining reliable information due to the armed conflict, the unity of the prosecutor's office system provides an organizational basis for its work. Improving the effectiveness of preventive measures requires the introduction of basic

elements: specialization of prosecutors in migration issues; close interdepartmental cooperation with the State Migration Service of Ukraine, the State Border Guard Service of Ukraine and social agencies; regular training on migration law and combating human trafficking, as well as ongoing monitoring and analysis of results, including the use of analytical systems, have been demonstrated. Successful preventive work depends on the synergy of highly specialized personnel, proactive coordination, and continuous training, enabling the prosecutor's office to fulfill its constitutional mission of ensuring the rule of law and protecting human rights in the context of dynamic migration processes.

The paper explores the experience of foreign countries in implementing criminological activities by prosecutorial authorities in the migration sphere, identifying the following models: Croatia (USKOK) and Italy demonstrate that the creation of specialized departments within the prosecutor's office allows for centralized management of investigations (even without conducting them independently) and the disruption of organized schemes. This is deep prevention. The US Attorney's Office, using federal RICO/CCE laws and international cooperation, focuses on dismantling the financial and organizational foundations of transnational groups operating in human trafficking and illegal immigration. The prosecutor's office uses its oversight of pre-trial investigations as a key mechanism for preventing abuse. In Germany, France, Poland, and the Czech Republic, the prosecutor not only supports the prosecution but also directs the police and border guards during the investigation of migration crimes. This ensures the legality of investigative operations, authorizes key investigative actions, and guarantees the inevitability of punishment, which has a powerful deterrent effect. In particular, the French prosecutor's office, by overseeing the actions of the police and gendarmerie during the detention and deportation of foreigners, acts as a guarantor of human rights. This is an important form of general social prevention, preventing abuses and enhancing the fairness of the system. In Turkey, even without a direct preventive function, the Turkish prosecutor's office's responsibility to organize effective investigations and oversee the execution of decisions is an indirect but

effective tool for ensuring the inevitability of punishment. It has been proven that for Ukraine, which has chosen a European vector and is facing the challenges of mass migration and border corruption amid war, the most valuable experience is institutional specialization (as in Croatia and Italy) in combating organized crime and corruption, as well as strengthening procedural governance (as in Germany and France). Effective criminological work by the prosecutor's office in the field of migration requires the comprehensive use of these strategies.

Keywords: *prosecutor's office, crime prevention, migration policy, migration crime, criminological principles, procedural guidance, coordination, international experience.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Чегіль Б. І. Кримінологічна діяльність органами прокуратури в міграційній сфері: досвід деяких зарубіжних країн. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 7. С. 112–116.

2. Chehil B. Criminological basis for the activities of prosecutors' offices in preventing crimes related to the implementation of state migration policy: formation of conceptual and categorical apparatus. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 4. P. 67–71.

3. Chehil B. For the prevention of criminal offenses related to corruption in migration authorities by prosecutor's offices. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 5. P. 82–87.

4. Чегіль Б. І. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаних із реалізацією державної міграційної політики: методологія наукового дослідження. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2025. № 3. С. 412–416.

5. Чегіль Б. І. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаних із реалізацією державної міграційної політики: аналіз стану наукових досліджень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 4. С. 89–94.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Чегіль Б. І. Запобігання кримінальним правопорушенням щодо експлуатації мігрантів, шахрайство щодо них (торгівля людьми) органами прокуратури. *Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 04-05 черв. 2025 р.). Київ :

Науково-дослідний інститут публічного права, 2025. С. 140–143.

7. Чегіль Б. І. Окремі проблеми запобігання кримінальному правопорушенню, пов'язаного із незаконним переправленням осіб органами прокуратури. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 19-20 жовт. 2022 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 121–123.

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	19
ВСТУП.....	20
Розділ 1. КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	
31	31
1.1. Стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики.....	31
1.2. Понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики	52
1.3. Методологія наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики	75
Висновки до розділу 1	88
Розділ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	
97	97
2.1. Правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері	97
2.2. Організація запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері	115
Висновки до розділу 2.....	131

Розділ 3. ЗАПОБІЖНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ, ПОВ'ЯЗАНА З РЕАЛІЗАЦІЄЮ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	137
3.1. Запобігання кримінальним правопорушенням органами прокуратури в міграційній сфері	137
3.2. Досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної діяльності органами прокуратури в міграційній сфері	149
Висновки до розділу 3.....	164
 ВИСНОВКИ.....	168
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	182
ДОДАТОК.....	207

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВПО – внутрішньо переміщені особи
- ДМС України – Державна міграційна служба України
- ДПСУ – Державна прикордонна служба України
- ЄС – Європейський Союз
- ЗМІ – засоби масової інформації
- КК України – Кримінальний кодекс України
- КНР – Китайська Народна Республіка
- КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України
- КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
- МВС України – Міністерство внутрішніх справ України
- НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції
- НПУ – Національна поліція України
- ООН – Організація Об’єднаних Націй
- ОРД – оперативно-розшукова діяльність
- СНД – Співдружність Незалежних Держав
- США – Сполучені Штати Америки
- ФБР – Федеральне бюро розслідувань
- COVID-19 – коронавірусна інфекція 2019-nCoV
- EUAA – Європейське агентство з питань притулку
- SOCTA – інформаційно-комунікаційна система
- USKOK – Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala
(Управління з боротьби з корупцією та організованою злочинністю)
- абз. – абзац
- р. – рік
- рр. – роки
- ст. – стаття
- ст. ст. – статті
- ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність теми запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, є надзвичайно високою, зумовленою комплексом взаємозалежних чинників. Так, Україна, як і світ загалом, переживає інтенсивні міграційні процеси. Це стосується як внутрішнього переміщення населення (особливо в умовах повномасштабної війни, що триває з 24 лютого 2022 р.), так і міжнародної міграції (трудова міграція, біженці, вимушені переселенці). Ці процеси створюють нові соціальні, економічні та правові реалії, які можуть бути використані злочинними елементами. Повномасштабне вторгнення росії в Україну спричинило безпрецедентну хвилю внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) та зовнішньої міграції. Це створило нові виклики для державної міграційної політики, пов'язані з реєстрацією, забезпеченням прав та інтеграцією ВПО, а також контролем за переміщенням через кордон в умовах активних бойових дій. Особи, що перебувають у міграційних процесах (як легальних, так і нелегальних, включно з ВПО), часто є особливо вразливими до різних форм злочинності (торгівля людьми, трудова експлуатація, шахрайство, дискримінація) через незнання мови, законів, відсутність соціальних зв'язків та економічну скруту.

Отже, на сьогодні існує необхідність ефективної протидії міграційній злочинності з огляду на таке. По-перше, «міграційна злочинність» охоплює злочини, вчинені мігрантами, проти мігрантів та пов'язані з організацією незаконної міграції. Кожен із цих аспектів вимагає спеціалізованих підходів у запобіганні та протидії. По-друге, значна частина злочинів у сфері міграції (зокрема, торгівля людьми, незаконне переправлення осіб) має транснаціональний характер, що вимагає тісної міжнародної співпраці та координації зусиль правоохоронних органів різних країн. По-третє, значна кількість злочинів, вчинених проти мігрантів або пов'язаних із незаконною

міграцією, має високий рівень латентності через страх жертв, їхню необізнаність, а також складність виявлення таких правопорушень.

Окрім зазначеного, важливим є визначення ролі прокуратури як координаційного та наглядового органу, оскільки органи прокуратури в Україні відіграють ключову роль у системі запобігання злочинності, здійснюючи нагляд за додержанням законів усіма суб'єктами, а також координацію діяльності правоохоронних органів. Реформа прокуратури в Україні, зміни у кримінальному процесуальному законодавстві та поточна воєнна ситуація вимагають постійного переосмислення та вдосконалення кримінологічної діяльності прокурора у сфері міграції. Ефективна діяльність прокуратури у цій галузі є запорукою дотримання прав людини, як щодо мігрантів, так і щодо громадян приймаючої країни, а також забезпечення законності в усіх аспектах реалізації державної міграційної політики. Прокурорський нагляд дозволяє виявляти не лише окремі злочини, але й системні недоліки у функціонуванні державних органів та законодавства, що сприяють криміногенній ситуації у міграційній сфері. Крім того, слід звернути увагу на наукову та практичну потребу в дослідженні питань та проблем запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Так, розробка науково обґрунтованих кримінологічних засад запобігання злочинам, пов'язаним з міграцією, є фундаментальною для вдосконалення державної міграційної політики та правозастосовної практики. Невирішеність проблем міграційної злочинності може підірвати довіру до правосуддя, створити соціальну напругу та негативно вплинути на імідж держави на міжнародній арені.

Отже, комплексний аналіз причин, умов та наслідків злочинів, пов'язаних із реалізацією державної міграційної політики, та визначення ефективних кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання ним є стратегічно важливим завданням для забезпечення національної безпеки, правопорядку та захисту прав людини в Україні. Питаннями запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної

міграційної політики, органами прокуратури займалися численні українські науковці, досліджуючи цю багатогранну проблему з різних аспектів. Із-поміж них варто виділити таких як: Ю. Булгакова, А. Йосипів, А. Калініна, С. Книш, Ю. Курилюк, О. Циганов – займалися дослідженням кримінологічного аналізу міграційної злочинності. Інші вчені досліджували роль прокуратури у системі запобігання злочинності, як-от: О. Бондаренко, Г. Борецько, О. Броневицька, М. Давиденко, П. Єпринцев, С. Івашко, П. Каркач, М. Ковалевський, М. Копетюк, М. Косюта, Ю. Лісіцина, В. Луцик, В. Миргород, В. Навроцька, Ю. Новосад, Л. Олефір, І. Серкевич, Д. Супруненко, Б. Телефанко, К. Янішевська. Такі категорії, як «міграція» та «міграційна злочинність», досліджували у своїх роботах: В. Гаращук, С. Іщук, А. Лелеко, Є. Попович, О. Ровенчак, А. Романюк, А. Хомра, В. Юрчишин та ін. Зазначені науковці, кожен у своїй сфері, зробили значний внесок у розуміння та вирішення проблем, пов'язаних із запобіганням злочинам у міграційній сфері, а також у визначення ролі прокуратури в цьому процесі. Їхні праці є основою для подальших досліджень та практичних рекомендацій. Проте, незважаючи на значний науковий доробок, окремого комплексного дослідження, в якому б комплексно та системно визначались та вирішувались проблеми запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, наразі немає. Це вказує на потребу в подальшій розробці цієї специфічної теми, що дозволить ефективніше адаптувати діяльність прокуратури до сучасних міграційних викликів та посилить її роль у забезпеченні правопорядку та захисту прав людини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Робота виконана відповідно до: Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р), розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2024 р. № 837-р «Про затвердження плану заходів на 2024 і 2025 роки щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики

України на період до 2025 року», розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р «Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю»; основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2020–2025 рр., а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 р., схвалених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016; тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.02.2022 № 109.

Мета та завдання дослідження. Мета роботи полягає у комплексному теоретико-прикладному обґрунтуванні кримінологічних засад діяльності органів прокуратури України щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, та розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення її ефективності в сучасних умовах.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких завдань:

- дослідити стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики;

- визначити понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики;

- охарактеризувати методологію наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики;

- встановити правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері;

- з'ясувати організацію запобіжної діяльності органів прокуратури в

міграційній сфері;

– визначити запобігання кримінальним правопорушенням органами прокуратури в міграційній сфері;

– розглянути досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної діяльності органами прокуратури в міграційній сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики.

Предмет дослідження – запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики.

Методи дослідження. Для досягнення мети роботи автором використовувались такі методи: діалектичний – під час розгляду феномена злочинності у міграційній сфері, а також діяльності прокуратури щодо запобігання їй у постійному розвитку, взаємозв'язку та взаємодії з іншими суспільними явищами (соціальними, економічними, політичними чинниками), що надало можливість виявити суперечності, рушійні сили та закономірності розвитку криміногенної ситуації та запобіжних практик (розділи 1, 2, 3); історичний – при дослідженні еволюції повноважень та форм діяльності прокуратури щодо запобігання злочинам у міграційній сфері в Україні та світі, а також для розуміння генезису проблем, оцінки ефективності минулих підходів та врахування історичного контексту при формулюванні рекомендацій (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2); кримінологічний – на підставі якого здійснено кримінологічний аналіз злочинності, а саме: вивчення стану, структури, динаміки, географії та латентності злочинів у міграційній сфері, а також аналіз статистичних даних (Офіс Генерального прокурора, НПУ, ДМС України, ДПСУ), даних соціологічних досліджень, експертних оцінок; вивчення причин та умов злочинності, зокрема дослідження детермінант міграційних злочинів – як загальних (соціально-економічні, політичні), так і специфічних (недоліки міграційного законодавства, корупція, низький рівень правової культури, вразливість

мігрантів); оцінку ефективності запобіжних заходів під час визначення результативності та дієвості вже існуючих та запропонованих запобіжних заходів прокуратури з використанням кількісних та якісних показників (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1); порівняльний – при зіставленні вітчизняного досвіду запобіжної діяльності прокуратури у міграційній сфері з міжнародною практикою та досвідом інших країн, а також для виявлення переваг та недоліків існуючих підходів, визначення можливостей для запозичення найкращих практик (підрозділ 3.2); системний – при розгляді органів прокуратури як цілісної системи, що функціонує в ширшій системі правоохоронних органів та державних інститутів, а також при аналізі елементів цієї системи (структури, функцій, повноважень, взаємодії) та їхнього впливу на ефективність запобіжної діяльності. Зокрема, при розгляді міграційної сфери як складної системи, що генерує кримінальні ризики (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.3); аналізу та синтезу, індукції та дедукції – на підставі яких здійснено розчленування об'єкта дослідження (діяльності прокуратури, видів міграційних злочинів, законодавства) на складові частини для детального вивчення кожної з них (наприклад, окремі функції прокуратури, типи злочинів, нормативно-правові акти). На підставі синтезу як методу дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, об'єднані вивчені елементи для формування цілісного уявлення про предмет дослідження, а також виявлені взаємозв'язки та закономірності (наприклад, при формуванні цілісної моделі запобіжної діяльності прокуратури). Використання методів індукції та дедукції полягало в установленні переходу від окремих фактів (окремі кримінальні провадження, виявлені порушення, статистичні дані) до загальних висновків та закономірностей (наприклад, типові причини та умови міграційних злочинів, ефективність певних запобіжних заходів), а також у переході від загальних теоретичних положень (принципи кримінології, функції прокуратури) до конкретних висновків щодо окремих явищ (наприклад,

прогноз розвитку конкретного виду міграційних злочинів, розробка конкретних превентивних рекомендацій) (вступ, підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); соціологічні (контент-аналіз, статистичні методи, прогностичний метод, формально-юридичний метод) – на підставі яких здійснено аналіз змісту документів (матеріалів кримінальних проваджень, рішень судів, службових документів, публікацій у ЗМІ, звітів громадських та міжнародних організацій) для виявлення тенденцій, проблем та визначення ефективності реагування. Такі статистичні методи, як збір, обробка, систематизація та інтерпретація кількісних даних щодо злочинності, діяльності прокуратури та інших органів (кількість відкритих проваджень, переданих до суду, вироків, звернень прокурора до суду тощо), дозволили виявити динаміку, кореляції та сформулювати обґрунтовані висновки. Використання методів прогнозування (екстраполяції, експертних оцінок, моделювання) надало змогу передбачити можливі зміни у структурі та динаміці міграційної злочинності, а також оцінити потенційну ефективність нових запобіжних заходів (розділи 1, 2, 3) та ін.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузях філософії, теорії держави та права, теорії управління, кримінального права, кримінології, соціології, інших галузевих правових наук.

Нормативною базою дослідження є Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що регулюють правові засади запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики.

Емпіричну базу дослідження складають узагальнення правозастосовної діяльності Генеральної прокуратури, а також опублікованої дані Державної служби статистики України, Міністерства внутрішніх справ України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що

дисертація є одними із перших комплексних досліджень, яке присвячене кримінологічним засадам діяльності органів прокуратури України щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Основні з них такі:

у перше:

– запропоновано чотири ключові напрями наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, а саме: 1) кримінологічний аналіз міграційної злочинності; 2) роль прокуратури у системі запобігання злочинності. 3) міжнародний досвід та порівняльно-правовий аналіз; 4) практичні аспекти та ефективність заходів;

– систематизовано та деталізовано основні напрями організації запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері, як-от: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; представництво інтересів громадянина або держави в суді; координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, а також підкреслено значення інформаційно-аналітичної діяльності для оцінки ефективності запобіжної роботи прокуратури, хоча її подальше наукове дослідження визнано необхідним;

– встановлено, що дефініція «злочини, пов'язані з реалізацією державної міграційної політики» не обмежується лише прямими порушеннями міграційного законодавства, а охоплює ширше коло кримінальних діянь, що виникають у процесі або як наслідок міграційної політики та перешкоджають її належному здійсненню;

– запропоновано трирівневу класифікацію злочинів (кримінальних правопорушень), пов'язаних із реалізацією державної міграційної політики: злочини (кримінальні правопорушення) уповноважених осіб (корупція, зловживання владою, недбалість у міграційних органах); злочини (кримінальні правопорушення), спрямовані на обхід політики (незаконне переправлення осіб); злочини (кримінальні правопорушення), що виникають

у міграційному середовищі (торгівля людьми);

– запропоновано базисними елементами (які забезпечують перехід від загальних функціональних завдань (координація, аналіз) до практичної результативності та захисту прав вразливих груп) організації запобіжної діяльності прокуратури в міграційній сфері вважати: 1) спеціалізацію прокурорів, а саме запровадження та поглиблення спеціалізації прокурорів, які займаються злочинами у міграційній сфері та захистом прав мігрантів, що дозволить підвищити їхню кваліфікацію та ефективність роботи; 2) взаємодію з іншими органами, зокрема тісну співпрацю з Державною міграційною службою України, Державною прикордонною службою України, Національною поліцією України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України та іншими відомствами, а також громадськими організаціями та міжнародними партнерами; 3) навчання та підвищення кваліфікації, що будуть полягати у регулярному навчанні прокурорів із питань міграційного права, міжнародних стандартів захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та особливостей роботи зі вразливими категоріями осіб; 4) постійний моніторинг ефективності запобіжних заходів та оцінку їхнього впливу на стан законності у міграційній сфері;

удосконалено:

– визначення міграційної злочинності, а саме замість спрощеного розуміння запропоновано комплексний підхід, у межах якого її поділено на три основні групи: злочини, вчинені мігрантами; злочини, вчинені проти мігрантів; злочини, пов'язані з організацією незаконної міграції;

– ключові напрями для подальшого підвищення ефективності запобіжної діяльності, якими є вдосконалення професіоналізму працівників прокуратури; покращення інформаційно-аналітичної роботи (зокрема, з використанням системи SOCTA Україна); подальша реалізація координаційної функції;

дістало подальшого розвитку:

– детермінанти міграційної злочинності, такі як недоліки міграційного законодавства, корупція, низький рівень правової культури та вразливість мігрантів;

– розуміння ролі прокуратури, зокрема щодо ролі прокуратури в опосередкованих механізмах запобігання, що впливають із наглядових та процесуальних повноважень прокуратури, а також координаційної діяльності прокуратури в умовах воєнного стану, що є новим контекстом для цього напрямку;

– понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, як-от: «діяльність органів прокуратури», «кримінологічні засади діяльності прокуратури», «міграція», «міграційна політика», «реалізація державної міграційної політики», «міграційна злочинність» та «нелегальна міграція»;

– вивчення міжнародного співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю та торгівлею людьми, а також зарубіжних підходів до запобігання організованим злочинності та вирішення проблем міграції в умовах війни;

– основні функціональні моделі прокуратури (кримінальне переслідування, нагляд за законністю, змішана), їх застосування для аналізу досвіду кримінологічної діяльності в міграційній сфері, що дозволить систематизувати та інтерпретувати зарубіжний досвід: інституціональної спеціалізації (Хорватії та Італії) – для боротьби з організованою злочинністю та корупцією, а також посилення процесуального керівництва (Німеччини та Франції) – для забезпечення законності та захисту прав людини.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони мають як теоретичну, так і прикладну цінність, використовуються та можуть бути широко застосовані у:

– правотворчості – для вдосконалення кримінального законодавства

України в частині усунення недоліків і внесення відповідних змін у положення щодо запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики;

– правозастосовній діяльності – під час здійснення заходів запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики;

– науково-дослідній роботі – для теоретичних розробок стосовно забезпечення запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики;

– освітньому процесі – під час викладання курсу Загальної та Особливої частин кримінального права, кримінології та відповідних спецкурсів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднені автором у виступах на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 04–05 червня 2025 р.), «Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України» (м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено в семи наукових працях, із яких чотири – наукові статті у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, одна – стаття у періодичному науковому виданні іншої держави за профілем дисертації, дві – тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з основної частини (вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатка. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок, із яких обсяг основного тексту – 162 сторінки. Список використаних джерел налічує 243 найменування та займає 25 сторінок, додаток розміщено на 2-х сторінках.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики

Питання кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам є складним і багатограним, що зумовлює його активне дослідження як в Україні, так і за кордоном. А отже, загалом можна стверджувати, що ця тема перебуває на етапі постійної наукової розробки та переосмислення, особливо в контексті реформування правових систем та адаптації до нових викликів злочинності. Наукова розробленість кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам перебуває у динамічному стані, відображаючи як національні особливості, так і глобальні тенденції. Дослідження зосереджені на пошуку оптимального балансу між функціями кримінального переслідування та превенції, з особливим акцентом на опосередкованих механізмах запобігання, що впливають із наглядових та процесуальних повноважень прокуратури. Стосовно стану наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, маємо зазначити, що він є актуальним, динамічним і таким, що постійно розвивається, особливо з огляду на глобальні міграційні процеси, виклики транснаціональної злочинності та реформи правових систем. У наукових публікаціях характеризується як активний, багатограний та такий, що перебуває у постійному розвитку. Це зумовлене низкою чинників, які відображаються у змісті та спрямованості досліджень.

Крім того, визначаючи стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, маємо зауважити, що це багатогранна проблема, яка вимагає міждисциплінарного підходу. Наукова спільнота активно досліджує це питання, зосереджуючись на таких взаємопов'язаних аспектах: кримінологічний аналіз міграційної злочинності; роль прокуратури у системі запобігання злочинності; міжнародний досвід та порівняльно-правовий аналіз; практичні аспекти та ефективність заходів; теоретичні та методологічні засади тощо. Отже, дослідимо стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, за зазначеними напрямками.

Щодо питання кримінологічного аналізу міграційної злочинності варто зазначити, що дослідження охоплюють вивчення причин та умов злочинів, пов'язаних із міграцією, їхньої структури, динаміки, географії та латентності. Особлива увага приділяється детермінантам, таким як недоліки міграційного законодавства, корупція, низький рівень правової культури та вразливість мігрантів. Це дозволяє глибше зрозуміти природу таких правопорушень та розробити ефективні превентивні заходи. Так, А. Калініна своє монографічне дослідження «Злочинність іноземців та осіб без громадянства в Україні: кримінологічна характеристика і стратегія запобігання» присвячує поглибленому кримінологічному аналізу і розробці ефективних заходів запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства в Україні. На основі офіційних статистичних даних та результатів емпіричного дослідження вченою надано характеристику її рівня, структури, топографії, географії, латентності, динаміки та ін. Авторкою визначено головні соціально-демографічні, кримінально-правові та фізичні ознаки особи злочинця-іноземця/апатрида; проаналізовано зв'язок між національністю злочинця та видом вчинюваного ним злочину; визначено, що міждержавна міграція є фоновим для злочинності явищем; проаналізовано детермінанти

такої злочинності, висвітлено головні аспекти загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання їй [69]. У дисертаційному дослідженні Ю. Булгакової «Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють внутрішньо переміщені особи в Україні» (2023 р.) здійснено аналіз нового явища соціальної дійсності – вчинення кримінальних правопорушень внутрішньо переміщеними особами; надано кримінологічну характеристику кримінальним правопорушенням, що вчиняють внутрішньо переміщені особи, а також проаналізовано особистість внутрішньо переміщених осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, встановлено детермінанти, що їх зумовлюють, та запропоновано заходи запобігання їм [18]. А. Йосипів у своїй публікації «Кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняються мігрантами-маргіналами» досліджує злочинність мігрантів-маргіналів та з'ясовує вплив нелегальних міграційних процесів на рівень злочинності в Україні, визначає зв'язок між міграцією і пов'язаними з нею явищами, з одного боку, і злочинністю – з іншого та причини латентності злочинності мігрантів-маргіналів [67]. У свою чергу, Ю. Курилюк у публікації «Злочинність мігрантів в Україні: детермінація та запобігання» досліджує проблеми злочинності мігрантів в Україні, причини її виникнення та деякі підходи щодо запобігання. Автор поміж заходів запобігання злочинності мігрантів визначає такі, як утворення передумов для виключення можливості існування злочинності мігрантів та усунення проблем, пов'язаних з перебуванням мігрантів у приймаючому суспільстві; міграційна амністія; спеціально-кримінологічні заходи, що орієнтуються на систему детермінант злочинів, які вчиняються мігрантами, для зменшення їхнього впливу чи повного усунення, у тому числі: всеосяжна автоматизація обліку та реєстрації мігрантів; вирішення деяких проблем кримінальної відповідальності іноземців та осіб без громадянства, зокрема призначення їм покарання та звільнення від відповідальності задля уникнення випадків осідання в державі раніше судимих іноземців і рецидивної злочинності мігрантів [102]. С. Книш

у публікації «Запобігання нелегальній міграції як засіб убезпечення людини від продажу в рабство та подальшої експлуатації» аналізує проблемні аспекти щодо свободи пересування. Вченим висвітлюються причини та умови збільшення чисельності нелегальної міграції жінок та дітей, молоді, трудових мігрантів, а також запропоновані деякі шляхи запобігання нелегальній міграції [76]. О. Циганов у публікації «Сутність та зміст протидії нелегальній міграції» досліджує сутність та зміст протидії нелегальній міграції. Вчений характеризує структуру складу цього правопорушення у міграційній сфері. Зауважує, що до останнього часу серед правознавців не склалося єдиної думки щодо термінологічного позначення соціальної діяльності, спрямованої проти нелегальної міграції. Доводить, що для характеристики змісту такої діяльності термін «протидія» є більш точним, як порівняти з іншими термінами. Автор звертає увагу на те, що якщо перший напрям протидії правопорушенням – запобігання потенційним протиправним діям – безпосередньо спрямовується на подолання схильності людей та їх спільнот до певної деструктивності, то другий напрям – правове реагування на вже вчинене протиправне діяння – застосовується після усвідомлення та практичної реалізації особою своєї деструктивної схильності. При цьому поняттям «запобігання правопорушенням» охоплюється сукупність усіх трьох засобів перешкоджання вчиненню протиправних діянь, а саме: їх профілактика, попередження і припинення. Вчений доходить висновку, що нелегальна міграція, як одна зі складових міграційних процесів, досі залишається однією з найбільш конфліктогенних проблем у цій сфері. Проте серед фахівців дотепер немає єдності думок щодо термінологічного позначення діяльності, спрямованої проти цього негативного соціального явища [217]. Отже, питання кримінологічного аналізу міграційної злочинності є центральним у дослідженні кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Дослідження у цій сфері охоплюють вивчення причин та умов злочинів, пов'язаних із міграцією, їхньої структури,

динаміки, географії та латентності. Особлива увага приділяється таким детермінантам, як недоліки міграційного законодавства, корупція, низький рівень правової культури та вразливість мігрантів. Глибше розуміння природи таких правопорушень є ключовим для розробки ефективних превентивних заходів. Дослідження у відповідному напрямі формують міцну наукову базу для подальшого вивчення та розробки ефективних стратегій запобігання злочинам у міграційній сфері. Вони підкреслюють необхідність комплексного підходу, що враховує як кримінологічні, так і соціально-правові аспекти, а також потребу у постійному вдосконаленні законодавства та правозастосовної практики.

Щодо ролі прокуратури у системі запобігання злочинності у доктрині аналізуються повноваження та функції органів прокуратури у сфері запобігання злочинам, а також їхня взаємодія з іншими правоохоронними органами та державними інститутами, досліджуються форми та методи прокурорської діяльності, спрямовані на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів у міграційній сфері. Питання діяльності прокуратури щодо запобігання злочинності були предметом наукових досліджень таких учених, як М. Давиденко, П. Каркач [71], М. Косюта [91] та ін. Так, у навчальному посібнику «Прокурорське право» висвітлено основні наукові положення, поняття та проблемні питання діяльності органів прокуратури в Україні. Авторами посібника охарактеризовано історичні етапи розвитку прокуратури на українських землях, принципи діяльності органів прокуратури та правові засоби прокурорської діяльності; розкрито систему прокуратури України, зокрема структуру та завдання Генеральної прокуратури, територіальних і спеціалізованих прокуратур; вичерпно проаналізовано основні функції прокуратури, як-от: підтримання публічного обвинувачення в суді; представництво інтересів держави у випадках, визначених законом; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних із

обмеженням особистої свободи громадян [173]. І хоча положення посібника не містять прямого згадування про роль прокурори в міграційній сфері, проте зазначене можна виявити через загальні функції. У публікації 2014 р. «Роль прокурора щодо профілактики злочинності за новим КПК України» автори П. Каркач та М. Копетюк аналізують окремі аспекти нормативного визначення поняття «профілактика злочинності» в досудовому кримінальному провадженні, визначення статусу та ролі прокурора щодо профілактики злочинності, виявлення й усунення причин та умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень на досудовій стадії кримінального процесу, що зумовлене прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, в якому окреслені питання не отримали достатнього нормативно-правового регулювання. Вчені на той час доходять висновку, що запропонований порядок виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, та їх усунення буде реальною підставою для прийняття необхідних відповідних змін у КПК України щодо виконання завдань прокурором під час здійснення нагляду за додержанням законів органами, які проводять досудове розслідування, зокрема з виявлення й усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, тобто профілактики злочинності. Питання профілактики злочинності, виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, мають бути визначені й удосконалені в новому кримінальному процесуальному законодавстві [71].

Д. Супруненко у публікації «Прокуратура у системі суб'єктів запобігання злочинам» досліджує зміст і роль прокуратури у механізмі протидії злочинності в державі, визначає її місце в системі суб'єктів запобігання злочинам. Також приділяє увагу висвітленню тих специфічних особливостей, що притаманні саме органам прокуратури як суб'єкту запобігання злочинам в процесі протидії злочинним діянням в Україні. На підставі проведеного дослідження вказує на те, що прокуратура займає центральне місце у системі суб'єктів запобігання злочинам, оскільки головним її завданням є

беззаперечний нагляд за додержанням законів усіма без винятку органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами та відповідне реагування на всі випадки порушення чинного законодавства України [205]. П. Єспринцев у своїй публікації зазначає, що кримінологічна діяльність прокуратури – це організований, систематичний нагляд за станом законності органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень, виконанням кримінальних покарань та постпенітенціарного впливу на осіб, звільнених з місць позбавлення та обмеження волі, а також за станом злочинності у суспільстві й соціальних групах, рівнем злочинних проявів, детермінантами, особою злочинця та заходами запобігання з метою їх оцінки й підвищення ефективності контролю за злочинністю й прогнозуванням криміногенної ситуації. Автор встановлює, що така діяльність прокуратури полягає в кримінологічній концепції загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання у поєднанні з визначеними законом функціями прокуратури та її компетенцією. При здійсненні загальносоціального запобігання організований злочинності варто зосереджувати зусилля на здійсненні заходів правового, організаційно-управлінського й виховного характеру. Що стосується спеціально-кримінологічного запобігання, то перспективним вбачається нагляд за додержанням і виконанням законів насамперед у діяльності органів, які провадять оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, а також нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень, виконанням кримінальних покарань та постпенітенціарного впливу на осіб, звільнених з місць позбавлення та обмеження волі. У межах таких заходів запропоновано прийняття змін та доповнень до низки нормативно-правових актів, що регулюють діяльність прокурора з усунення причин та умов кримінальних правопорушень. Важливе наукове і практичне значення має з'ясування співвідношення наглядової й запобіжної функцій прокуратури, її ролі й місця в реалізації завдань запобігання організований

злочинності, особливо в сучасних умовах, а також визначення шляхів реформування органів прокуратури. Не можна заперечувати того факту, що функції нагляду й запобігання певною мірою збігаються, і боротьба зі злочинністю та іншими правопорушеннями вирішується засобами й методами усіх функцій прокуратури. Тому є підстави стверджувати, що першочергове значення в плані запобігання організованій злочинності має наглядова діяльність органів прокуратури. У процесі здійснення нагляду за додержанням і застосуванням законів (загальний нагляд) у поле зору прокурора потрапляють різноманітні за змістом, формами прояви, механізми дій та інші криміногенні фактори, на які прокурор реагує у відповідний спосіб [47]. К. Янішевська, О. Бондаренко, В. Миргород аналізують роль органів прокуратури у сфері протидії злочинності, її функцій та види діяльності, які прямо чи дотично межують із нею. Вчені зазначають, що прокуратура є невід'ємною частиною системи правоохоронних органів та має досить широкий спектр функцій, який передбачає здійснення діяльності щодо захисту прав та інтересів держави і громадян шляхом представлення публічного обвинувачення в суді, а також контролю за дотриманням законодавства та виконанням судових рішень на різних етапах кримінального провадження або під час виконання покарання у відповідних установах. Саме тому у процесі реалізації покладених на неї завдань прокуратура стикається з різними криміногенними ситуаціями, які потребують додаткового вивчення та висвітлення задля подальшого доопрацювання законодавства у сфері протидії злочинності у різних галузях. Крім того, важливим є пошук рішень, які можуть знизити відсоток злочинності в різних регіонах та серед різних соціальних груп, що також потребує додаткової співпраці з органами пробації, установами виконання покарань тощо. Тут відповідна інституція займає головуюче положення з огляду на те, що отримує всю необхідну інформацію щодо стану злочинності, умов розкриття злочинів, виконання покарань установами тощо та має змогу цілісно формувати підхід до вирішення актуальних питань у сфері боротьби зі злочинністю. Для цього

також необхідно проаналізувати законодавство, яке регламентує діяльність прокуратури, простежити джерела та завдання, що безпосередньо стосуються відповідного питання. Наразі ця сфера не є законодавчо розвиненою та містить кілька нормативно-правових актів, які передбачають роботу прокуратури як суб'єкта протидії злочинності. При цьому самою прокуратурою наразі сформовано загальний підхід до роботи, який передбачає такі основні дії: проведення координаційних нарад із керівниками правоохоронних органів, проведення спільних нарад керівників правоохоронних та інших державних органів, створення міжвідомчих робочих груп, обмін аналітичною інформацією, проведення спільних аналітичних досліджень, контроль за виконанням спільних узгоджених заходів [235]. С. Івашко та Л. Олефір розглядають координаційну діяльність прокуратури як суб'єкта запобігання злочинності, акцентують увагу на здійсненні координації з урахуванням воєнного стану, введеного в Україні у зв'язку з військовою агресією російської федерації. Наголошують на тому, що від ефективності взаємодії правоохоронних органів та органів державної влади у сфері протидії злочинності залежить стан захисту громадян, суспільства та держави. Новим викликом для суспільства, правоохоронної системи загалом та прокуратури зокрема став початок активної фази війни рф проти України і введення у зв'язку з цим правового режиму воєнного стану. В умовах повномасштабного вторгнення рф в Україну, тимчасової окупації частини території нашої держави діяльність правоохоронних органів спрямовується насамперед на забезпечення законності та громадської безпеки, ефективну протидію злочинним посяганням, а також фіксацію кримінальних правопорушень, пов'язаних із військовою агресією. Вчені визначають термін «координація в умовах воєнного стану». Акцентують увагу на тому, що законодавством на органи прокуратури покладено обов'язок здійснювати координацію із запобігання злочинності. Завданнями координації є розробка та впровадження у діяльність правоохоронних органів та органів прокуратури пріоритетів кримінально-правової політики, сучасних

підходів до протидії злочинності; визначення основних напрямів та проблем у правозастосовній і правоохоронній діяльності щодо запобігання та протидії злочинності на основі аналізу її структури та ін. Координаційна діяльність прокурора повинна відповідати засадам верховенства права, законності, незалежності і рівності суб'єктів координаційної діяльності у визначенні проблем у сфері протидії кримінальним правопорушенням та іншим засадам, визначеним законодавцем [65]. Ю. Новосад з'ясовує суть і аналізує зміст діяльності прокуратури, пов'язаної з координацією дій правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинами, а також визначає найбільш проблемні питання, що потребують розв'язання на нормативно-правовому рівні, та формулює науково обґрунтовані заходи щодо їх вирішення. Автор доходить висновку, що під координацією органами прокуратури діяльності щодо запобігання злочинам варто розуміти діяльність прокурорів, які наділені відповідними організаційними повноваженнями, що спрямована на узгодження (погодження) функціонування самостійних суб'єктів за наявності рівноправних зв'язків між ними та спільної загальної мети [152]. Крім зазначеного, автор з'ясовує суть і зміст загальносоціального запобігання злочинам та встановлює потенційні можливості прокуратури у здійсненні зазначеної діяльності, а також визначає основні проблемні питання, що виникають у процесі реалізації зазначеним державним органом завдань у сфері боротьби зі злочинністю, формулює відповідні науково обґрунтовані пропозиції, окреслює заходи щодо вирішення цих питань по суті [150].

М. Ковалевський з'ясовує основні вектори діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту щодо запобігання кримінальним правопорушенням. Автор встановлює, що запобіжна діяльність органів прокуратури відіграє вагомий роль у загальнодержавній превентивній системі. Умови збройного конфлікту, який виник унаслідок збройної агресії РФ, сприяли суттєвій трансформації та зростанню запобіжного навантаження органів прокуратури. Спеціалізовані повноваження щодо запобігання кримінальним правопорушенням в умовах збройного конфлікту реалізують

Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту та Спеціалізована екологічна прокуратура. Автор зазначає, що основними підрозділами Офісу Генерального прокурора, які здійснюють запобігання міжнародним злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, є: Департамент міжнародно-правового співробітництва; Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту; Координаційний центр підтримки потерпілих та свідків. Під час здійснення процесуального керівництва досудового розслідування воєнних злочинів виникають проблемні питання під час кримінально-правової кваліфікації артилерійських обстрілів, мінування, заподіяння смерті людині, інших діянь фізично затриманих представників держави-агресора. Є малодослідженими та викликають труднощі щодо кваліфікації, доказування, документування, запобігання різні ситуації згвалтувань і сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, постраждалими від яких є як цивільні особи, так і військовополонені. Водночас потребує підвищення ефективності запобіжна діяльність щодо воєнних злочинів проти довілля, а також депортацій, залучення до примусових робіт (зокрема осіб, які потрапили під окупацію, перебуваючи у виправних колоніях, відбуваючи покарання у виді позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі) тощо. Основними формами координаційної діяльності є координаційні та спільні наради; робочі зустрічі; спільні робочі групи; заслуховування стану запобігання злочинності; визначення основних напрямів діяльності правоохоронних органів; розробка пропозицій щодо вдосконалення запобіжної діяльності тощо [77].

Ю. Новосад здійснює аналіз змісту основних критеріїв, що застосовуються для оцінки ефективності діяльності прокуратури, спрямованої на вирішення визначених у законі завдань із запобігання злочинам, а також окреслює деякі проблемні питання, що потребують розв'язання та вдосконалення на нормативно-правовому рівні [154].

Отже, основними напрямками наукових досліджень є: загальні засади

прокурорської діяльності; роль прокурора у профілактиці злочинності; місце прокуратури в системі суб'єктів запобігання злочинам; кримінологічна діяльність прокуратури; прокуратура як суб'єкт протидії та запобігання злочинності; координаційна діяльність прокуратури; запобіжна діяльність в умовах збройного конфлікту; оцінка ефективності діяльності прокуратури тощо. Наукові дослідження демонструють, що прокуратура відіграє центральну роль у системі запобігання злочинності, зокрема у міграційній сфері. Її діяльність охоплює не лише підтримання публічного обвинувачення, але й широкий спектр превентивних заходів, зокрема нагляд, координацію та аналіз криміногенної ситуації. Водночас учені вказують на необхідність подальшого вдосконалення законодавчого регулювання та практичних механізмів прокурорської діяльності, особливо в умовах сучасних викликів, таких як збройний конфлікт та проблеми нелегальної міграції.

Слід зауважити, що значна частина досліджень присвячена вивченню досвіду інших країн у запобіганні злочинам, пов'язаним із міграцією, та ролі прокуратури в цьому процесі. Порівняльно-правовий підхід дозволяє виявити найкращі практики та можливості їх впровадження у національне законодавство та правозастосовну практику. Так, П. Єпринцев у своїй публікації узагальнює досвід зарубіжних країн та виокремлює деякі позитивні практики у запобіганні організованій злочинності. Автор зазначає, що аналіз міжнародного досвіду боротьби зі злочинністю свідчить, що за сучасних умов злочинні прояви створюють реальну загрозу демократичному розвитку та національній безпеці більшості країн світу, та констатує, що відсутність єдиної національної концепції запобігання, неузгодженість загальнодержавних, регіональних, галузевих державних цільових програм соціальної профілактики за відповідними напрямками не сприяє запобіганню злочинності в країні. Вчений виокремлює два підходи щодо запобігання організованій злочинності у зарубіжній практиці: 1) традиційний, пов'язаний насамперед із належним функціонуванням системи кримінальної юстиції, що охоплює діяльність із розробки: незалежного кримінального законодавства,

особливо щодо відмивання брудних грошей і конфіскації злочинно отриманих коштів; процесуального законодавства, передусім того, що стосується співпраці у сфері правової допомоги; засобів і ресурсів, що дозволяють ефективно провадити заходи запобігання; 2) нетрадиційний – охоплює запобіжну діяльність і передбачає різного роду підходи на рівні громади (надання громадянам інформації щодо різних збитків і ризиків, що їх тягне за собою організована злочинність, упровадження гарячих ліній; участь у роботі різних громадських організацій), а також регуляторну політику. Вченим наголошується, що на сьогодні в нашій країні єдиним нормативно-правовим актом із запобігання організованій злочинності є Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (1993), який є застарілим, характеризується розбалансованістю норм та їх суперечністю, що не дає змоги вирішувати питання запобігання організованій злочинності в умовах воєнних дій на території України. Тому, на думку вченого, важливою передумовою забезпечення ефективної боротьби з організованою злочинністю є створення ефективної (дієвої) нормативно-правової бази, зокрема назріла потреба у терміновій розробці та прийнятті нового Закону України «Про боротьбу з організованою злочинністю в Україні» [46].

У навчальному посібнику А. Мовчана «Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми» (2021 р.) викладено правові основи міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми, особливості компетенції та структури оперативних підрозділів України та міжнародних правоохоронних органів, які здійснюють боротьбу зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Вчений розглядає поняття, завдання та принципи міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, суб'єкти міжнародної співпраці у протидії торгівлі людьми та їхній правовий статус, організаційно-тактичні засади міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми [131]. Отже, висвітлюючи в посібнику

міжнародні аспекти боротьби з цим злочином, він опосередковано визначає міжнародно-правову функцію прокуратури як ключового суб'єкта, що координує кримінальне переслідування та співпрацює з міжнародними правоохоронними органами у справах, які мають сильний міграційний вимір. Також підкреслює оперативно-тактичні та правові засади участі прокурорів у міжнародному аспекті боротьби з цим злочином, що є невід'ємною частиною загальної правової роботи, пов'язаної з контролем за міграційними процесами.

Проводяться й емпіричні дослідження, що оцінюють ефективність уже існуючих запобіжних заходів, розроблених та впроваджених прокуратурою. Це і аналіз статистичних даних, матеріалів кримінальних проваджень, рішень судів, і проведення соціологічних опитувань та експертних оцінок для виявлення сильних та слабких сторін превентивної діяльності. Л. Філяніна у своїй публікації вказує на те, що міжнародне співробітництво щодо запобігання і боротьби з міжнародною злочинністю є специфічною діяльністю держав та інших учасників міжнародних відносин у сфері запобігання злочинності, боротьби з усіма її проявами та визначення порядку поведінки з особами, які скоїли суспільно небезпечні діяння. Злочинні діяння, що викликають занепокоєння усього міжнародного співтовариства, не повинні залишатися безкарними. Ефективна боротьба з міжнародною злочинністю, а особливо з її організованими формами, може здійснюватися тільки шляхом взаємодії всіх компетентних структур і установ зацікавлених держав за безумовного виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань. На міжнародному рівні визнано, що організована злочинність створює пряму загрозу національній і міжнародній безпеці й стабільності та веде масивну атаку проти політичної і законодавчої влади, а також призводить до загрози державності. Організована злочинність негативно впливає на міждержавні відносини, порушує нормальне функціонування соціальних та економічних інститутів, підриває довіру до демократичних процесів. На зростання рівня злочинів, котрі вчиняються організованими групами, позитивно впливає

докорінна зміна соціальних устоїв суспільства і загострення протиріч між попитом та можливістю здійснити бажання щодо поліпшення матеріального стану людства. Така ситуація поступово призводить до морального переродження суспільства, зникнення духовних цінностей та погіршення криміногенної ситуації. Обсяг, основні напрями та форми запобігання і боротьби з організованою злочинністю визначаються національним законодавством на основі норм міжнародного права, рівня розвитку міжнародного співробітництва, культурного та правового рівня, а також політичної ситуації. Автором аналізуються поняття міжнародного співробітництва держав у галузі боротьби з організованою злочинністю, дається характеристика організованої злочинності у міжнародно-правовому аспекті, наводяться приклади з практики Міжнародної організації кримінальної поліції щодо протидії організованій злочинності [215]. І хоча публікація не розкриває конкретних механізмів роботи прокуратури у міграційній сфері, але є важливим науковим джерелом, яке забезпечує теоретичну легітимацію та міжнародно-правову рамку для дослідження превентивної функції прокуратури у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю, яка впливає на реалізацію державної міграційної політики.

У дисертаційному дослідженні М. Вербенського «Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання» (2010 р.) здійснено аналіз сутності і змісту транснаціональної злочинності, з'ясовано її кримінологічну характеристику, детермінанти та окреслено на цьому підґрунті основні засади запобігання цьому виду організованої злочинності в Україні. Сформовано сучасну теоретичну модель класифікації транснаціональних злочинів залежно від криміналізації відповідних суспільно небезпечних діянь у національному кримінальному законодавстві та міжнародних кримінально-правових актах. Розроблено кримінологічну характеристику транснаціональних злочинів із урахуванням світових та вітчизняних тенденцій розвитку цього кримінально-правового феномена.

Вироблено пропозиції щодо вдосконалення національної нормативно-правової бази, рекомендації щодо змін та доповнень до міжнародно-правових актів, спрямованих на протидію транснаціональній злочинності [25]. На підставі положень дисертації можна розглядати ці міграційні злочини не як окремі національні акти, а як елементи організованої транснаціональної злочинності, що вимагає міжнародного співробітництва прокуратури, а отже, вважаємо, зазначена робота є теоретичним фундаментом, який підтверджує транснаціональний характер міграційних злочинів та надає кримінологічні рамки для вивчення превентивної функції прокуратури у сфері реалізації державної міграційної політики.

У монографії С. Філіппова «Протидія транскордонній злочинності: глобальний контекст і реалії України» викладено систему наукових положень, спрямованих на розв'язання важливої кримінологічної наукової проблеми – підвищення ефективності протидії транскордонній злочинності. На основі вивчення й узагальнення вітчизняного та світового досвіду формуються сучасні уявлення про природу та тенденції транскордонної злочинності. Вченим обґрунтовано структурно-функціональну модель протидії транскордонній злочинності та визначено прикладні проблеми вдосконалення антикримінальної діяльності на державному кордоні України в контексті євроінтеграційних прагнень [213]. Зазначена монографія має високе та пряме методологічне значення для окреслення наукового стану запобігання прокуратурою злочинам у міграційній сфері, оскільки транскордонна злочинність нерозривно пов'язана з незаконними міграційними процесами.

У доповіді «Міграційна політика Європейського союзу: виклики та уроки для України» показано етапи формування спільної міграційної політики Європейського Союзу, розкрито зміст основних політичних документів, що визначають напрями та інструменти політики ЄС у сфері міграції, викладено норми законодавства, прийнятого на їх виконання. У ній зроблено огляд співпраці України з ЄС у галузі регулювання міграційних

процесів та запропоновано деякі рекомендації, реалізація яких могла б сприяти удосконаленню міграційної політики України відповідно до європейських стандартів [129]. Зазначена доповідь викладає норми законодавства ЄС у сфері міграції та пропонує рекомендації для удосконалення міграційної політики України відповідно до європейських стандартів.

Також варто звернути увагу на публікацію Л. Тімофєєва, який розглядає проблеми міграції та злочинності в умовах війни. У зв'язку з викликами, пов'язаними з російською агресією, загострилися проблеми міграції та протидії злочинності серед мігрантів та щодо мігрантів. Вчений доходить висновку, що така масова міграція спричиняє також зростання злочинності, пов'язане зокрема з перетином кордону. Обґрунтовує, що правила перетину кордону забезпечують безпеку та є профілактичними засобами протидії злочинності, зокрема контрабанді товарів, сигарет, дорогоцінних металів, зброї, вибухових та наркотичних речовин. Забезпечення відповідних прав та гарантій для біженців, іноземців та осіб без громадянства є необхідним у цивілізованій демократичній країні. Водночас важливим є і пропорційне реагування на протиправну поведінку, пов'язану з незаконним перетином кордону та забезпеченням ефективного міграційного контролю. Автор акцентує увагу на Директиві 2001/55/ЄС, що передбачає автоматичне надання притулку на території Євросоюзу в разі масового й раптового припливу біженців із третіх країн, а також документі «Інструкція щодо безпечного дому», який об'єднує досвід, рекомендації та передову практику країн-членів ЄС, Агентства Європейського Союзу з питань притулку (EUAA), регіонів, міст, цивільних, фондів, підприємців та окремих осіб, залучених до цих зусиль. Необхідним є об'єднання країн світу з питань міграції, а також визначення твердої позиції щодо взаємовідносин, торгівлі з російською федерацією та країнами, які це допускають. Низка країн продовжує такі відносини, не беручи до уваги санкції Європейського Союзу. Аргументовано, що для таких країн також має бути відповідна реакція з боку

Європейського Союзу та міжнародного співтовариства [208]. Отже, науковий стан цього напрямку дослідження сформований і забезпечений теоретичною базою (транснаціональність, кримінологічна характеристика), методологічними підходами (порівняльно-правовий аналіз, структурно-функціональні моделі) та актуальним контекстом (євроінтеграція та війна). Водночас ключовою проблемою, яку виявляє науковий стан, є відставання національної нормативно-правової бази від реальних загроз та міжнародних стандартів, що обмежує ефективність превентивної функції прокуратури у запобіганні злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики.

Значна увага приділяється уточненню понятійно-категоріального апарату кримінології та методології правових досліджень. Це забезпечує надійний фундамент для проведення наукових розробок, дозволяючи систематизувати знання та розробляти нові підходи до вивчення та запобігання злочинності у міграційній сфері. Так, зокрема, М. Ковалевський досліджує основні категорії, які визначають кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. Автор наголошує, що правильне формулювання теоретичних понять є необхідним у ході теоретичної інтерпретації результатів проведеного кримінологічного дослідження. Водночас упорядкована система знань дозволяє упорядкувати та структурувати сферу соціальної дійсності, пов'язану з ідентифікацією проблем протидії злочинності, виокремленням ефективних засобів стримування злочинності, а також сприянням активізації подальшої пізнавальної активності науковців. У результаті аналізу наукових та законодавчих джерел вченим встановлено: кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту ґрунтуються на загальних засадах діяльності прокуратури; засади та принципи в аспекті діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту є тотожними поняттями; діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту – це реалізація органами прокуратури покладених на них повноважень

відповідно до закріплених засад, що відбувається в умовах збройного конфлікту, який виник в результаті збройного зіткнення між державами; кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту – це основоположні принципи, ідеї, якими керуються органи прокуратури під час виконання функцій та реалізації своїх повноважень в період збройного конфлікту щодо здійснення впливу на злочинність (та окремі кримінальні правопорушення), її детермінанти, а також чинники, які впливають на формування особи злочинця, факторів впливу на віктимність жертви, а також здійснення заходів запобігання злочинності; значення кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту полягає у здійсненні діяльності, спрямованої на запобігання злочинності, шляхом з'ясування криміногенних факторів злочинності, вчинення дій щодо мінімізації їхнього негативного впливу та притягнення винних до передбаченої відповідальності [78]. Особливої уваги потребують дослідження, направлені на вивчення категорії «кримінологічна діяльність прокуратури». Так, у дослідженні кримінологічної діяльності органів прокуратури О. Іщук, визначаючи об'єкт такої діяльності, пропонує, Зважаючи на специфіку причин і умов існування явища, на яке здійснюється вплив, поділити його на п'ять частин. До першої частини автор пропонує віднести сукупність учинених злочинів, до другої – злочинну діяльність. Третя частина об'єкта характеризується кримінальними відносинами, що виникають у суспільній, державній і правоохоронній сферах. Четверта частина об'єкта – злочинність – розглядається як найбільш суспільно небезпечна форма девіантної поведінки. П'ята частина, на думку автора, складається з латентної частини злочинності, яку неозброєним оком розглянути неможливо, а її наявність має переважно гіпотетичний характер. Крім того, у своєму дослідженні О. Іщук наголошує, що об'єкт кримінологічного впливу – це, по-перше, самі злочинці та їхні злочинні формування як самостійні суб'єкти і система таких формувань; по-друге, економічні, політичні, соціальні й духовні основи цих формувань і їхньої

системи; по-третє, різноманітні зовнішні зв'язки й зовнішні суб'єкти, що беруть участь у підтримці й розвитку таких зв'язків або в інший спосіб зацікавлені в них [66]. Отже, наведені положення О. Іщука свідчать про глибоку наукову розробленість категорії «кримінологічна діяльність прокуратури» та її об'єкта. Дослідження підкреслює комплексний характер цієї діяльності, яка виходить за межі суто процесуального нагляду та охоплює широкий спектр превентивних заходів. Це є важливим для розуміння сучасних завдань прокуратури, особливо в контексті боротьби з такими складними явищами, як злочини, пов'язані з реалізацією державної міграційної політики, де переплітаються різні соціальні, економічні та правові чинники. Кримінологічній діяльності прокурора приділено увагу і в роботі О. Кальмана. На переконання вченого, зміст кримінологічної діяльності прокурора на стадії досудового слідства становлять дії прокурора, пов'язані з реалізацією таких його повноважень: а) участь прокурора у виконанні слідчих дій, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину; б) надання вказівок слідчому чи органу дізнання про виконання слідчих дій, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину; в) повернення кримінальної справи слідчому або органу дізнання для проведення додаткового розслідування чи дізнання у зв'язку з невиявленням причин та умов, що сприяли вчиненню злочину; г) відкликання недостатньо обґрунтованого подання слідчого або органу дізнання [171, с. 84–85]. У свою чергу, В. Юрчишин доходить висновку про те, що під кримінологічною діяльністю прокурора слід розуміти спеціальну наглядову діяльність, спрямовану на своєчасне виявлення органами досудового розслідування причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, та вжиття обґрунтованих процесуальних і непроцесуальних заходів, спрямованих на їх усунення з метою мінімізації криміногенного впливу [233, с. 99; 193]. Кримінологічна діяльність реалізується прокурорами в декількох напрямках: здійснення прокурорського нагляду за додержанням і правильним застосуванням законів; кримінологічна

діяльність прокурора на досудовому слідстві; кримінологічна діяльність прокурора у судовому засіданні; нагляд за виконанням судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших засобів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; аналітична робота; розробка та планування заходів запобігання злочинам; координація діяльності правоохоронних органів щодо боротьби зі злочинністю. Окрім того, прокурори мають сприяти профілактичній діяльності громадськості, брати участь у здійсненні правової пропаганди, співробітництві з відповідними установами інших держав та міжнародними організаціями у сфері запобігання і протидії злочинності. При цьому на органи прокуратури покладається виконання таких завдань: здійснювати захист від неправомірних посягань на конституційний устрій України, особисті права і свободи людини та громадянина, основи демократичного устрою держави; здійснювати кримінальне переслідування і притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини; вживати заходів щодо відшкодування матеріальних та інших збитків, заподіяних правопорушеннями; здійснювати координацію діяльності правоохоронних органів щодо протидії та запобігання злочинності; брати участь в усіх видах судочинства і виявляти при цьому причини й умови злочинів та інших правопорушень; забезпечувати взаємодію з зарубіжними правоохоронними органами і спеціалізованими міжнародними організаціями з метою здійснення взаємної правової допомоги в сфері протидії організованим злочинності та іншим особливо небезпечним злочинам; з'ясовувати потреби у правовому регулюванні різних сфер суспільних відносин і вносити свої пропозиції; забезпечувати об'єктивне формування державної правової статистики і ведення спеціального обліку, здійснювати нагляд за застосуванням законів у цій сфері; здійснювати аналіз законності і правопорядку в регіональному або загальнодержавному масштабі; брати участь у розробці планів і програм, спрямованих на протидію та запобігання злочинам [166, с. 64–66].

Аналіз наукових праць засвідчує, що кримінологічна діяльність прокурора є багатовекторною і системною, охоплює всі стадії кримінального провадження, а також ширші аспекти превенції. Вона не обмежується лише реакцією на вже вчинені злочини, а активно спрямована на виявлення та усунення їхніх причин та умов. Це підкреслює важливість прокуратури як центрального суб'єкта в загальнодержавній системі запобігання злочинності, особливо в умовах постійних викликів, таких як злочини, пов'язані з міграцією. Незважаючи на значні наукові напрацювання, ключовою проблемою, виявленою дослідженнями, є відставання національної нормативно-правової бази від реальних загроз та міжнародних стандартів. Це обмежує ефективність превентивної функції прокуратури у запобіганні злочинам у міграційній сфері. Наукова спільнота працює над пошуком оптимального балансу між функціями кримінального переслідування та превенції, з акцентом на опосередковані механізми запобігання, що впливають із наглядових та процесуальних повноважень прокуратури. Дослідження підкреслюють необхідність комплексного, міждисциплінарного підходу та постійного вдосконалення законодавчого регулювання та правозастосовної практики.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики

Вагоме значення в розвитку теоретичних положень кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики мають питання змістовного наповнення об'єкта дослідження. Необхідним є формування понятійно-категоріального апарату щодо діяльності органів прокуратури та її складових як об'єкта державної міграційної політики, що пов'язана із

запобіганням злочинам у цій сфері. Зокрема, у дослідженнях кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту наголошується, що важливим є з'ясування сутності та значення таких категорій, як «діяльність органів прокуратури», «кримінологічні засади», «злочинність», «збройний конфлікт», «злочинність в умовах збройного конфлікту» тощо. Це пов'язане з тим, що процес пізнання будь-якого явища потребує використання певного понятійно-категоріального інструментарію. Правильне формулювання теоретичних понять є необхідним у ході теоретичної інтерпретації результатів проведеного кримінологічного дослідження. При цьому упорядкована система знань дозволяє структурувати сферу соціальної дійсності, пов'язану з ідентифікацією проблем протидії злочинності, виокремленням ефективних засобів стримування злочинності, а також сприянням активізації подальшої пізнавальної активності науковців [78]. Б. Головкін зазначає, що в епоху нестабільного розвитку неминучою є міжгалузева інтеграція знань про онтологію і феноменологію злочинності. На розвиток фундаментальної та прикладної кримінології безпосередній вплив здійснюють стан і тенденції поширення злочинності в Україні і світі [36, с. 171]. Протидія та запобігання злочинності залишається актуальним питанням незалежно від того, на якому рівні знаходиться криміногенна обстановка в суспільстві. Це питання напряду впливає на суспільну безпеку громадян, їхнє відчуття захисту з боку держави та впевненість у встановленні справедливого покарання щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. При цьому будь-які дії, спрямовані на протидію та запобігання злочинності, реалізуються через упорядковану систему уповноважених суб'єктів, яка може видозмінюватися відповідно до вимог суспільства та більш «актуальної» категорії злочинних діянь. Важливу роль у системі правоохоронних органів України відіграє прокуратура як державна структура, що діє від імені держави та суспільства. Її діяльність регламентується низкою нормативно-правових актів, у тому числі і міжнародними договорами та правилами (як-от Загальна декларація прав

людини 1948 р., Керівні принципи ООН стосовно ролі осіб, які здійснюють судове переслідування 1990 р. тощо), Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру», Кримінальним процесуальним кодексом України та ін., що формують функції, завдання прокуратури, правовий статус прокурорів та засади прокурорського нагляду тощо [173, с. 49–52].

Чинний Закон України від 14 жовтня 2014 р. «Про прокуратуру» не визначає прямих завдань прокуратури щодо запобігання злочинності. Водночас аналіз функцій прокуратури та повноважень прокурора дозволяє виокремити певні форми діяльності, які визначають роль прокурора у запобіганні злочинності [120, с. 99–100]. Так, у процесі виконання прокурором функції нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, Генеральний прокурор та керівництво районних прокуратур координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня на місцях шляхом організації спільних нарад, створення міжвідомчих робочих груп, проведення координаційних заходів та аналізу діяльності у сфері протидії злочинності. Таким чином, профілактика злочинів є частиною запобігання злочинам [84].

Досліджуючи кримінологічні засади діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, вважаємо, що важливим є з'ясування сутності та значення таких категорій, як «діяльність органів прокуратури», «кримінологічні засади діяльності прокуратури», «міграційна злочинність», «міграційна політика», «реалізація державної міграційної політики», «нелегальна міграція» тощо. Відповідні категорії дозволять системно підійти до вивчення та вдосконалення ролі прокуратури як ключового суб'єкта у протидії злочинності в цій специфічній та соціально вразливій сфері. Отже, в подальшому з'ясуємо сутність таких категорій, як «діяльність органів прокуратури», «кримінологічні засади діяльності прокуратури», «міграція», «міграційна політика», «реалізація державної міграційної політики», «міграційна злочинність», «злочини, пов'язані з реалізацією державної

міграційної політики». Адже з'ясування вказаних категорій, на наш погляд, є необхідною передумовою для розуміння кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики.

Категорія «діяльність органів прокуратури» в кримінологічному аспекті передбачає розгляд таких складових, як кримінально-правова функція прокуратури (підтримання публічного обвинувачення в суді, що є центральною ланкою в кримінальному процесі і безпосередньо впливає на рівень злочинності шляхом реалізації принципу невідворотності покарання); наглядова функція прокуратури (нагляд за додержанням законів органами, що провадять ОРД, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень); представницька функція прокуратури (захист інтересів держави та суспільства від злочинних посягань, особливо у сфері корупції, економічних злочинів, що має значний превентивний ефект); аналітична діяльність прокуратури (збір, узагальнення та аналіз інформації про стан злочинності, її структуру, динаміку, причини та умови) та координаційна діяльність прокуратури (координація діяльності правоохоронних органів щодо боротьби зі злочинністю, що забезпечує узгодженість дій і підвищує загальну ефективність). Отже, пропонуємо під діяльністю органів прокуратури розуміти сукупність юридично значущих, цілеспрямованих дій прокурорів та інших працівників прокуратури, спрямованих на реалізацію покладених на них Конституцією та законами України функцій із забезпечення верховенства права, захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави.

Перейдемо до категорії «кримінологічна діяльність прокуратури». У своєму дослідженні О. Іщук, визначаючи об'єкт кримінологічної діяльності органів прокуратури, пропонує, зважаючи на специфіку причин і умов існування явища, на яке здійснюється вплив, поділити його на п'ять частин. До першої частини автор пропонує віднести сукупність учинених злочинів, до другої – злочинну діяльність. Третя частина об'єкта характеризується

кримінальними відносинами, що виникають у суспільній, державній і правоохоронній сферах. Четверта частина об'єкта – злочинність – розглядається як найбільш суспільно небезпечна форма девіантної поведінки. П'ята частина, на думку автора, складається з латентної частини злочинності, яку неозброєним оком розглянути неможливо, а її наявність має переважно гіпотетичний характер. Крім того, у своєму дослідженні О. Іщук наголошує, що об'єкт кримінологічного впливу – це, по-перше, самі злочинці та їхні злочинні формування як самостійні суб'єкти і система таких формувань; по-друге, економічні, політичні, соціальні й духовні основи цих формувань і їхньої системи; по-третє, різноманітні зовнішні зв'язки й зовнішні суб'єкти, що беруть участь у підтримці й розвитку таких зв'язків або в інший спосіб зацікавлені в них [66]. Отже, доходимо висновку, що кримінологічна діяльність прокуратури – це не лише реакція на зареєстровані злочини, а й глибокий аналіз, нагляд та цілеспрямований вплив на детермінанти (причини та умови) злочинності (включно з кримінальними відносинами та латентністю), а також на суспільні, економічні та політичні основи злочинних формувань та їхніх зовнішніх зв'язків. Це підкреслює превентивний, аналітичний та системний характер цієї діяльності.

Для з'ясування сутності та значення категорії «кримінологічні засади діяльності прокуратури» знову ж таки маємо звернутися до дисертаційного дослідження, проведеного О. Іщуком, яке присвячене кримінологічній діяльності органів прокуратури. Вченим з'ясовано пріоритети та рівні кримінологічної діяльності органів прокуратури, охарактеризовані ефективність, інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження такої діяльності, а також запропоновано механізм реалізації кримінологічної діяльності органів прокуратури [66, с. 323]. Кримінологічній діяльності прокурора приділено увагу і в роботі О. Кальмана. Вчений стверджує, що зміст кримінологічної діяльності прокурора на стадії досудового слідства становлять дії прокурора, пов'язані з реалізацією таких його повноважень: а) участь прокурора у виконанні слідчих дій, спрямованих

на виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину; б) надання вказівок слідчому чи органу дізнання про виконання слідчих дій, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину; в) повернення кримінальної справи слідчому або органу дізнання для проведення додаткового розслідування чи дізнання у зв'язку з невиявленням причин та умов, що сприяли вчиненню злочину; г) відкликання недостатньо обґрунтованого подання слідчого або органу дізнання [171, с. 84–85]. У свою чергу, В. Юрчишин доходить висновку про те, що під кримінологічною діяльністю прокурора слід розуміти спеціальну наглядову діяльність, спрямовану на своєчасне виявлення органами досудового розслідування причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, та вжиття обґрунтованих процесуальних і непроцесуальних заходів, спрямованих на їх усунення з метою мінімізації криміногенного впливу [195; 233, с. 99].

Кримінологічна діяльність реалізується прокурорами в декількох напрямках: здійснення прокурорського нагляду за додержанням і правильним застосуванням законів; кримінологічна діяльність прокурора на досудовому слідстві; кримінологічна діяльність прокурора у судовому засіданні; нагляд за виконанням судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших засобів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; аналітична робота; розробка та планування заходів запобігання злочинам; координація діяльності правоохоронних органів щодо боротьби зі злочинністю. Окрім того, прокурори мають сприяти профілактичній діяльності громадськості, брати участь у здійсненні правової пропаганди, співробітництві з відповідними установами інших держав та міжнародними організаціями у сфері запобігання і протидії злочинності. При цьому на органи прокуратури покладається виконання таких завдань: здійснювати захист від неправомірних посягань на конституційний устрій України, особисті права і свободи людини та громадянина, основи демократичного устрою держави; здійснювати кримінальне переслідування і

притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини; вживати заходів щодо відшкодування матеріальних та інших збитків, заподіяних правопорушеннями; здійснювати координацію діяльності правоохоронних органів щодо протидії та запобігання злочинності; брати участь в усіх видах судочинства і виявляти при цьому причини й умови злочинів та інших правопорушень; забезпечувати взаємодію з зарубіжними правоохоронними органами і спеціалізованими міжнародними організаціями з метою здійснення взаємної правової допомоги в сфері протидії організованій злочинності та іншим особливо небезпечним злочинам; з'ясовувати потреби у правовому регулюванні різних сфер суспільних відносин і вносити свої пропозиції; забезпечувати об'єктивне формування державної правової статистики і ведення спеціального обліку, здійснювати нагляд за застосуванням законів у цій сфері; здійснювати аналіз законності і правопорядку в регіональному або загальнодержавному масштабі; брати участь у розробці планів і програм, спрямованих на протидію та запобігання злочинам [166, с. 64–66]. Важливою складовою діяльності органів прокуратури у сфері протидії та запобігання злочинності є внесення прокурорами у відповідні органи влади та управління подань, що містять пропозиції, спрямовані на зміцнення законності й правопорядку, підвищення рівня ефективності заходів протидії злочинності. На органи прокуратури покладено завдання «інформувати державні органи й громадськість про стан законності й заходи щодо її зміцнення», про яке зазначено в п. 5 ст. 6 Закону України «Про прокуратуру» [57]. Отже, на підставі вищенаведених наукових поглядів маємо дійти висновку, що категорія «кримінологічні засади діяльності прокуратури» – це теоретико-методологічна основа для реалізації прокуратурою її превентивної (запобіжної) функції. Вона являє собою сукупність науково обґрунтованих, базових положень, принципів і підходів, що визначають зміст, методiku та організацію прокурорської діяльності, спрямованої на виявлення, аналіз, усунення причин та умов злочинності. Щодо значення цієї категорії у запобіганні злочинам, пов'язаним із

реалізацією державної міграційної політики, «кримінологічні засади діяльності прокуратури» надають прокурорам науково обґрунтований інструментарій для впливу на першопричини злочинності, перетворюючи прокуратуру з органу, що реагує на наслідки, на ключового суб'єкта превентивної системи держави.

Термін «міграція» походить від латинського слова *migratio*, що означає переміщення, переселення. Соціологічний словник визначає міграцію як «географічний рух індивідів або груп індивідів, тобто мобільність людей у вужчому або ширшому географічному просторі» [239, с. 224]. А. Хомра під міграцією населення розуміє «територіальні переміщення населення, пов'язані зі зміною місця проживання» [216, с. 7]. А. Романюк виокремлює офіційну та нелегальну форми міграції: офіційна – коли людина змінює місце свого постійного проживання, включно з переїздом на постійне проживання за кордон на підставі офіційного дозволу сторони, яка приймає; нелегальна міграція – коли такого дозволу немає [188, с. 21, 22]. Суттєвим недоліком цього визначення є те, що воно стосується винятково міжнародної міграції [182]. Міграція (з лат. *migro* – переходжу, переселяюсь) – переміщення, переселення [198, с. 432]. Міграція населення – це процес переміщення людей, пов'язаний зі зміною місця проживання, на території певної країни або поза її межі. Згідно з великим тлумачним словником української мови поняття «міграція» означає рух населення, метою якого є зміна проживання назавжди або на певний період. У словнику української мови міграцією визначено переселення народів у межах країни або з однієї країни в іншу. Міжнародна організація з міграції визначає це явище як частину процесу розвитку держав: тих, із яких особи виїжджають, і тих, у які намагаються потрапити, а також держав, що належать до обох категорій, незалежно від причин переміщення [207, с. 47–48]. Однак А. Лелеко зазначає, що принципове правове значення мають такі ознаки міграції, як: мета переміщення, пов'язана передусім не зі зміною місця проживання або пошуком більш вдалих умов проживання, а зі зміною правового статусу і з

перебуванням під захистом країни, у яку здійснюється відповідне переміщення; чинники, що впливають на появу намірів здійснити територіальне переміщення; просторово-територіальний чинник [108]. Продовжуючи науковий аналіз поняття «міграція», зазначимо, що нами не даремно було підкреслено його зумовленість державним регулюванням. Державне регулювання міграції розглядається як цілеспрямована діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування щодо реалізації пріоритетів міграційної політики, регламентації чисельності та якості робочої сили у країні шляхом введення відповідних юридично-правових, економічних, фінансових, організаційних, інформаційних і соціальних заходів [33, с. 65–76; 108]. Отже, категорія «міграція» охоплює не лише фізичне переміщення людей, а й складний комплекс соціальних, економічних, правових та політичних взаємодій. Вона дедалі більше розглядається крізь призму державного регулювання та міграційної політики, що відображає цілеспрямовану діяльність органів влади щодо регламентації чисельності та якості робочої сили, а також захисту інтересів держави та її громадян. Крім того, «міграція» – це не просто фонове явище, а складний динамічний об'єкт, кримінологічний аналіз якого є основою для формування кримінологічних засад діяльності прокуратури у сфері запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики.

В академічних колах дискусійним залишається питання визначення поняття «міграційна політика». Існує безліч його інтерпретацій залежно від того, який зміст дослідники вкладають у поняття «політика» та «міграція». Згідно з поширеною в науковому співтоваристві думкою міграційну політику можна тлумачити як систему або комплекс визначених державою заходів. Так, С. Масьондз розуміє під міграційною політикою комплекс правових, фінансових, адміністративних та організаційних заходів, із використанням яких держава цілеспрямовано впливає на регулювання міграційних процесів з позицій міграційних пріоритетів, кількісного складу міграційних потоків та їх структури у сфері державного управління [137]. На думку С. Денисюк,

міграційна політика є комплексом заходів, які належать до сфери публічного управління і включають процес прийняття рішень, який врегульований правовими нормами, контрольований представницькою владою і спрямований на упорядкування міграційних процесів [43]. Схоже розуміння поняття «міграційна політика» знаходимо і в працях інших вітчизняних науковців. Однак існують і ті, хто обстоює позицію, згідно з якою міграційна політика не повинна обмежуватися виключно системою заходів. Так, на думку О. Бабенко, міграційна політика є системою заходів, ресурсів та механізмів, з використанням яких держава і суспільство цілеспрямовано впливають на соціальні переміщення та соціальну мобільність як свого автохтонного населення, так і всіх іноетників [1]. А. Шевцов вважає міграційну політику системою загальноприйнятих на рівні державного регулювання ідей та концептуально об'єднаних засобів, за допомогою яких насамперед держава, а також її суспільні інститути, дотримуючись певних принципів, планують досягнення цілей, адекватних як цьому, так і наступному етапу розвитку суспільства [223]. О. Шапоренко визначає міграційну політику як систему концептуально об'єднаних інструментів, за допомогою яких держава та її соціальні інститути передбачають досягнення цілей розвитку процесів зовнішньої міграції, відповідних перспективним завданням соціально-економічного розвитку суспільства [222]. Така розмаїтість наявних у вітчизняному науковому полі трактувань поняття «міграційна політика» свідчить про різнобічність аналізованого нами явища, що може бути представлене у вигляді системи заходів, ресурсів, механізмів, інструментів, ідей тощо. Загалом міграційна політика являє собою комплексно структуровану систему, що містить у собі узгоджені ідеї, цілі, стратегії, а також взаємодіючі з ними заходи, ресурси, механізми, інструменти, які в своїй сукупності надають змогу державі здійснювати регулювання міграційних процесів. Міграційна політика залежно від територіальних особливостей набуває різних форм, відображає різноманітність міграційних процесів і проблем, характерних для різних

країн та регіонів. Територіальна диференціація, а внаслідок чого й відмінності в міграційній політиці, є природною реакцією на унікальний набір чинників та умов, властивих кожній із територій, які потребують індивідуального підходу. Міграційна політика прагне до досягнення цілей, які тією чи іншою мірою стосуються економічних, соціальних, політичних та інших аспектів, наприклад, в економічному розвитку [192]. Отже, «міграційна політика» прагне до досягнення багатоаспектних цілей, які тією чи іншою мірою стосуються економічного розвитку, соціальної стабільності, національної безпеки та інших аспектів життєдіяльності суспільства. Її успішна реалізація вимагає глибокого розуміння міграційних процесів та гнучкого реагування на постійно змінювані умови. «Міграційна політика» є ключовою перемінною, яка визначає успіх або невдачу у запобіганні злочинам у цій сфері. Кримінологічні засади діяльності прокуратури надають інструментарій для системного захисту політики від корупції та неефективності, які є головними причинами злочинів, пов'язаних із її реалізацією.

Звернемося до аналізу сутності та значення такого поняття, як запобігання злочинності (кримінальним правопорушенням). Незважаючи на його широке використання як у нормативно-правових актах, так і в науковій літературі, сьогодні неможливо говорити про існування єдиної інтерпретації цього поняття. Різноманітність термінів свідчить про нечіткість і навіть суперечливість уявлень щодо запобігання правопорушенням. У великому тлумачному словнику сучасної української мови дієслово «запобігати» визначається як: «не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане» [21, с. 414]. У спеціальній кримінологічній літературі та нормативно-правових актах використовуються різні терміни: «запобігання», «профілактика», «попередження», «превенція» стосовно злочинності (кримінальних правопорушень) і конкретних злочинів (кримінальних правопорушень). Проте має місце загальна відсутність узгодженої позиції щодо визначення цих понять. На думку А. Зелінського, «запобігання

злочинності розглядається як система заходів, які застосовуються суспільством з метою стримання зростання злочинності та, по можливості, зниження її реального рівня шляхом усунення та нейтралізації причин та умов, що їй сприяють, а також припинення та запобігання конкретним кримінальним правопорушенням» [62, с. 140]. Зі свого боку, В. Голіна під профілактикою злочинності розуміє «сукупність заходів, які вживаються уповноваженими суб'єктами з метою нейтралізації, обмеження чи блокування впливу причин та умов, які детермінують злочинну поведінку» [35, с. 12]. Ю. Іванов та О. Джужа під запобіганням розуміють «діяльність держави (в особі її органів) та суспільства, що спрямована на утримання на мінімальному рівні злочинності шляхом нейтралізації її причин та умов, а також на недопущення й припинення конкретних кримінальних правопорушень» [64, с. 165]. І. Новасардова розглядає поняття «запобігання», «профілактика», «попередження» як синоніми, пропонуючи їх розуміти як «особливий вид соціальної діяльності, що забезпечує таке перетворення суспільних відносин, у результаті якого усуваються, нейтралізуються чи блокуються детермінанти протиправної поведінки» [221, с. 178]. Т. Кальченко визначає, що «попередити» означає перешкодити чомусь розвинути, здійснитись за допомогою прийнятих заходів, тоді як слово «профілактика» означає «уберегти», «запобігти» [70, с. 15]. Юридична енциклопедія розмежовує поняття «профілактика», «попередження» та «припинення» залежно від рівня причин і умов протиправної поведінки [184, с. 513]. Тобто, якщо йдеться про момент, який передують формуванню умислу, то говорять про профілактику; на етапі наявного умислу, але до початку вчинення правопорушення – про запобігання, під час вчинення правопорушення – про його припинення. Сучасні погляди на поняття запобігання злочинності зародились на початку 60-х років. Саме тоді з'явилися наукові уявлення про запобігання злочинності як сукупність заходів, спрямованих на її подолання [231, с. 288]. У кримінологічній науці починає зміцнюватися позиція тих вчених, котрі під сукупністю таких

заходів розуміють специфічну діяльність державних та громадських організацій. У цілому було сформовано відносно єдиний підхід до розуміння цього явища, а саме: запобігання злочинності є відокремленим видом людської діяльності, що виникає з усвідомлення необхідності організованого захисту суспільства від злочинних посягань і охоплює два основні напрями запобігання злочинності: вплив на суспільне життя і вплив на суспільну свідомість. Кожен із цих напрямів передбачає певний набір видів і рівнів діяльності. Отже, запобігання злочинності на сьогодні є соціальною функцією, спрямованою, з одного боку, на усунення причин і умов злочинності, з іншого – на відвернення і нейтралізацію самих чинників суспільно небезпечних діянь [97, с. 102]. Поняття «запобігання», «профілактика», «попередження», «превенція» переважно взаємозамінні між собою. Однак у деяких випадках цими термінами позначаються різні поняття (види, рівні, форми запобіжної діяльності). А. Закалюк зазначає, що «у буквальному розумінні запобігання злочинності означає діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів. Це коротке визначення відображає основну мету запобіжної діяльності – перешкодити вчиненню злочинів, скоротити їхню кількість і тим самим зменшити розміри злочинності» [56, с. 318]. Залежно від ступеня формування причин і умов злочинної поведінки та моменту їх реалізації автор класифікує запобігання злочинам на такі типи: а) профілактика, яка проводиться до формування злочинного умислу; б) запобігання, що здійснюється після формування злочинного умислу, але перед початком вчинення злочину; в) припинення злочину, зараховуючи запобіжні заходи, які застосовуються після початку кримінальної діяльності [56, с. 513].

Таким чином, пропонується тлумачити передбачене ст. 1 КК України завдання як запобігання кримінальному правопорушенню, яке готується (тобто після реально сформованого умислу), а також припинення кримінального правопорушення, яке вже розпочалося. Для цього в КК України закладено відповідні правові механізми, а саме інститут готування

до кримінального правопорушення (ст. 14 КК України) та замах на кримінальне правопорушення (ст. 15 КК України).

Т. Кальченко розглядає «запобігання» як «складну, багаторівневу систему державних органів та громадських організацій, які справляють антикриміногенний вплив на соціальні об'єкти з метою недопущення порушень кримінально-правових норм і усунення (нейтралізації) чинників, що її детермінують» [70, с. 15; 109]. На нашу думку, термін «запобігання злочинності (кримінальним правопорушенням)» виступає фундаментальною кримінологічною засадою роботи прокуратури. Його важливість полягає у визначенні цілей, об'єкта та рівнів впливу прокуратури при спрямуванні її діяльності не лише на реакційні дії, такі як переслідування, але й на проактивне усунення причин злочинів, пов'язаних із державною міграційною політикою. Як кримінологічна основа, запобігання злочинності передбачає для прокуратури складну, багаторівневу та системну роботу, зосереджену на антикриміногенній дії як щодо чинників явища (міграційної політики), так і щодо конкретних правопорушень (злочинів, які плануються чи вже здійснюються).

Категорія «міграційна злочинність» є одним із найбільш складних і чутливих аспектів сучасної кримінології та правознавства. Вона охоплює як злочини, вчинені мігрантами (іноземцями та особами без громадянства) на території приймаючої країни, так і злочини, вчинені проти мігрантів, а також злочини, пов'язані з організацією незаконної міграції (торгівля людьми, незаконне переправлення). Достатньо багато питань виникає при з'ясуванні сутності та значення категорії «міграційна злочинність», часто використовуються різні терміни, що можуть мати як вужче, так і ширше значення, створюючи плутанину. До них належать: злочинність мігрантів [102; 135], злочинність, пов'язана з міграцією [178], злочинність у сфері міграції. Кожна із зазначених категорій, відповідно, має свої властивості та характеристики. Так, при використанні терміна «злочинність мігрантів» варто розуміти, що вказана категорія стосується злочинів, вчинених

іноземними громадянами або особами без громадянства на території приймаючої держави. Він не охоплює злочини, вчинені проти мігрантів або пов'язані з організацією незаконної міграції, злочинність у сфері міграції.

Стосовно категорії «злочинність, пов'язана з міграцією» маємо зазначити, що це більш широкий термін, що може охоплювати злочини, вчинені як мігрантами, так і проти них, а також злочини, що є наслідком міграційних процесів (наприклад, торгівля людьми, незаконне переправлення). Однак його межі можуть бути розмитими.

Нарешті, категорія «злочинність у сфері міграції» зазвичай використовується для позначення злочинів, що безпосередньо стосуються міграційних процесів та їх регулювання, таких як порушення правил перебування, незаконне перетинання кордону.

Отже, «міграційна злочинність» – це не монолітне явище, а комплекс злочинних діянь. Вона охоплює три основні групи:

1. Злочини, вчинені мігрантами. Це кримінальні правопорушення, суб'єктами яких є іноземні громадяни або особи без громадянства на території приймаючої держави. Важливо розуміти, що міграційний статус як такий не є причиною злочинності, а ці злочини можуть бути будь-якого виду (від крадіжок до тяжких злочинів), як і серед інших груп населення;

2. Злочини, вчинені проти мігрантів. Ця група охоплює злочини, де мігранти виступають жертвами, часто через їхню вразливість, незнання мови чи законів, відсутність соціальних зв'язків. Найяскравішим прикладом є торгівля людьми, але сюди також належать шахрайство, експлуатація, насильство, дискримінація;

3. Злочини, пов'язані з організацією незаконної міграції. Це діяння, спрямовані на порушення встановлених правил переміщення осіб, таких як незаконне переправлення через державний кордон, підробка документів для легалізації, організація схем нелегального працевлаштування. Такі злочини часто мають організований та транснаціональний характер.

Проте для подолання проблем визначення категорії «міграційна

злочинність» необхідний комплексний підхід, який враховуватиме не лише правовий статус, але й соціальні, економічні та психологічні аспекти міграції. Чітке розмежування термінів та науково обґрунтоване розуміння цього явища є запорукою розробки ефективної та збалансованої державної політики у сфері протидії злочинності та захисту прав усіх категорій осіб. «Міграційна злочинність» є критичним діагностичним інструментом для прокуратури, який визначає цілі, пріоритети та методи її діяльності щодо запобігання злочинам у міграційній сфері.

Стосовно категорії «нелегальна міграція» слід зауважити, що в останні роки міжнародна спільнота відходить від використання цього терміна (*illegal migration*) і пропонує замінити його на інший: «нерегулярна міграція» (*irregular migration*). Зазначена зміна пояснюється онтологічним негативним забарвленням терміна «нелегальна міграція» [232, с. 118–119]. Під поняттям нелегальної міграції розуміють незаконне переміщення через державний кордон, тобто поза пунктами пропуску або з приховуванням від прикордонного та митного контролю, при використанні підроблених документів, візи або без таких, самотійно чи за допомогою третіх осіб, а також проживання на території країни без належного дозволу компетентних державних органів [156, с. 19]. Тлумачні словники української мови визначають прикметник «нелегальний» як «заборонений законом, незаконний» [199; 149].

Дані офіційної статистики за 2014–2018 рр. свідчать, що вчинення у співучасті злочину, передбаченого ст. 332 КК України, мало місце: в 2014 р. – у 16,5 % від загальної кількості зареєстрованих діянь; у 2015 р. – 13,8 %; у 2016 р. – 10,9 %; у 2017 р. – 7,7 %; у 2018 р. – 7,2 %. Зрозуміло, що статистичний облік діяльності організованих злочинних структур у сфері організації нелегальної міграції суттєво ускладнений латентністю. Але слід вести мову про більш загрозливу ситуацію – масове втягнення населення прикордонних регіонів у зазначену діяльність, формування аморфних угруповань без визначеної структури або надання «послуг» окремими

мешканцями прикордоння [158]. Звісно, з 2022 р. (початок повномасштабного вторгнення) ці тенденції зазнали кардинального переосмислення та посилення, що виявилось, зокрема, у посиленні зв'язків з транскордонною злочинністю, масовості та децентралізації злочинної діяльності, а також зростанні витрат та репутаційних втрат. Отже, сьогоdnішній кримінологічний контекст у сфері міграції вимагає від прокуратури пріоритетного застосування кримінологічних засад для боротьби з корупцією в органах влади та організованими/аморфними схемами переправлення, оскільки вони є прямим наслідком та найбільшою загрозою реалізації державної політики.

Що стосується нелегальної міграції як фонового явища, то, на думку Д. Назаренка [140], у структурно-функціональному аспекті нелегальна міграція є одним із асоціальних деструктивних видів поведінки. Відповідно, вона стає передумовою вчинення правопорушень різного характеру та ступеня суспільної небезпечності. У кримінологічному вимірі нелегальна міграція, з одного боку, являє собою складову транскордонної організованої злочинності й тому є системно пов'язаною з тіньовою економікою та корупцією; з іншого – нелегальна міграція виступає сприятливим підґрунтям для погіршення кримінальної ситуації в державі, «заходу» на територію України транснаціональних злочинних угруповань тощо. Зрозуміло, що у цьому понятійному контексті нелегальна міграція є виключно негативним явищем, наявність якого вимагає запобігання переважно примусовими заходами. Однак при цьому є очевидним доцільність зміщення запобіжної діяльності у бік виявлення злочинних структур, які здійснюють діяльність із організації нелегальної міграції. Таким чином, у наведених понятійних контекстах було виявлено різноманітні, певною мірою різновекторні напрями, які можуть бути включені у зміст державної міграційної політики України на сучасному етапі [158].

Нелегальна міграція, за класифікацією О. Піскуна, є одним із чотирьох типів міжнародних міграційних потоків, до яких належать також трудова

міграція; процес возз'єднання сімей; потік біженців та шукачів притулку [163]. Саме тому її слід розглядати у взаємозв'язку з тими етнічними процесами, що відбуваються у сучасному українському суспільстві. Нагадаємо, що за роки незалежності в Україну повернулися сотні тисяч депортованих (кримські татари, болгар, вірмени, греки, німці), суттєво зросли окремі національні меншини (вірмени, азербайджанці, абхаз, турки-месхетинці), значно збільшилася кількість вихідців із Азії та Африки. Одночасно Україну покинула більша частина складу окремих етнічних груп (євреї, німці, греки) та щорічно покидає декілька мільйонів людей із метою заробітку [169]. Крім того, для існування самого явища нелегальної міграції зберігаються чинники об'єктивного порядку. Так, незважаючи на офіційно проголошені наміри, Україна все ще не забезпечила рівності статусу державних кордонів по всьому периметру. Переважна частина лінії кордону, яка межує з колишніми радянськими республіками (російська федерація, білорусь, Молдова), зберігає максимальну й нерівномірну порівняно з іншими кордонами прозорість, тому легко долається порушниками. Державний кордон, таким чином, не виконує повною мірою функції захисту національної безпеки, не запобігає проникненню в Україну нелегальним шляхом товарів, коштів та фізичних осіб, що закономірно створює проблеми у відносинах із сусідніми державами та третіми країнами.

У своєму дослідженні А. Мозоль. вказує, що головними чинниками, які сприяють нелегальній міграції в Україні, наразі є:

- наявність кордонів із країнами, які мають вихід у Західну Європу;
- успадкування проблем міграції від колишнього СРСР;
- відсутність чіткої системи контролю за в'їздом – виїздом та перебуванням іноземців у країнах СНД [134, с. 22; 139].

Отже, «нелегальна міграція» є визначальною кримінологічною засадою, яка зобов'язує прокуратуру боротися з організованими кримінальними схемами переправлення та одночасно виявляти й усувати системні недоліки в реалізації державної політики, що створюють для цього

явища сприятливе середовище.

«Протидія нелегальній міграції» є одним із видів боротьби зі злочинністю. Запобігання нелегальній міграції – частина державної міграційної політики України. З огляду на розуміння нелегальної міграції як проблеми, що може бути розглянута у кількох понятійних контекстах, слід зазначити, що стратегічні напрями сучасної запобіжної діяльності свідчать про декларацію пріоритету випередження та заходів гуманітарної спрямованості над репресивною практикою стосовно правопорушників. Загалом це відповідає загальноєвропейському баченню проблематики [158]. Дозволимо собі також звернути увагу на той факт, що багатьма авторами порушується питання некоректного використання термінологічного апарату щодо поняття «боротьба з нелегальною міграцією». Хоча більшої уваги потребує дослідження таких видів злочинів, як злочини проти територіальної цілісності, безпеки держави, порушення державного кордону, а також сприяння посадових осіб органів державної влади, зокрема правоохоронних органів, так само як і злочинних угруповань у скоєнні цих злочинів, одним із наслідків яких є нелегальна міграція. Інтернаціоналізація міжнародного життя призвела й до інтернаціоналізації злочинності. Тому світове співробітництво держав у сфері міграційної політики складається з трьох основних напрямів: захист прав людини (тобто захист прав нелегального мігранта як на національному, так і на міжнародному рівнях); боротьба з транснаціональною організованою злочинністю у сфері нелегальної міграції; боротьба з незаконним перетинанням кордонів [136]. Нелегальна міграція є проблемою як національного, так і міжнародного характеру, з чого випливає необхідність її регулювання на універсальному та регіональному рівнях. До універсальних правових норм належать міжнародні договори, прийняті на рівні Організації Об'єднаних Націй. Такі договори є універсальними за кількістю учасників. У них беруть участь держави різних регіонів земної кулі. Нелегальна міграція – злочин міжнародного характеру, який посягає на нормальне функціонування міжнародних відносин. Оскільки

неконтрольоване та масове переміщення нелегалів створює загрозу національній безпеці, посягає на нормальне функціонування економіки, призводить до поліетнічності населення окремих регіонів держав, що спричиняє міжнаціональні конфлікти, а також сприяє загостренню криміногенної ситуації в країні тощо. Перетин державних кордонів нелегалами не є їхніми самостійними діями. Це поодинокі випадки, коли нелегал самостійно доставляє себе до «пункту призначення». В усіх інших випадках процес переправляння мігрантів з країни в країну або через кордон однієї країни є організованим процесом діяльності злочинних угруповань, які у деяких випадках співпрацюють із правоохоронними органами, які, в свою чергу, отримують від цього прибуток. Таким чином, питання щодо нелегальної міграції тісно взаємопов'язане з работоргівлею, незаконним усиновленням, проституцією, іншими видами експлуатації людини. Незважаючи на посилений прикордонний контроль і боротьбу з тіньовою зайнятістю, потік нелегальних мігрантів не зменшується. У медалі міграційної політики є два боки: перший – широко відкриті двері для міграції до високорозвинених країн Європи та світу для осіб, що володіють високими професійними якостями; другий – щільно закриті двері для нелегальних мігрантів, яким не надається офіційний дозвіл для міграції, які вважаються такими, що несуть загрозу соціально-економічній сфері тих країн, до яких вони мігрують [76].

У науковій літературі протидію нелегальній міграції визначено як систему державно-управлінських заходів, що вживаються шляхом координації та взаємодії між органами державної влади, які у межах своїх повноважень беруть або можуть брати участь у виконанні завдань щодо своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам та національній безпеці України, що призводять до нелегальної міграції [29]. Наведене визначення видається вдалим, однак дещо неповним. По-перше, протидія нелегальній міграції може здійснюватися за допомогою не тільки державно-управлінських

заходів, але й інших – як державних (організаційно-розпорядчих, правотворчих, процесуальних, процедурних тощо), так і недержавних (самоврядних та громадських). По-друге, зміст протидії нелегальній міграції передбачає не тільки заходи, але й засоби такої протидії. Саме ці засоби потребують докладного аналізу. Поняття засобу протидії нелегальній міграції можна розглядати принаймні у двох розуміннях. У вузькому розумінні засіб протидії нелегальній міграції становить річ матеріального світу, що використовується компетентним суб'єктом із метою такої протидії. Інакше кажучи, йдеться насамперед про технічні засоби – огорожу, зброю, електронні пристрої перевірки документів тощо. Натомість у широкому розумінні засобами протидії нелегальній міграції варто визнати відповідні ресурси держави, за допомогою яких вона може впливати на міграційні процеси задля приведення їх у бажаний стан. Саме таке розуміння засобів протидії нелегальній міграції використовують М. Бедрій, Х. П'єх [11]. Комплекс засобів як ресурсів держави щодо протидії нелегальній міграції є доволі масштабним. Зокрема, це згадані вище технічні засоби, політичні, психологічні, економічні та ін. З-поміж них на особливу увагу заслуговують юридичні засоби, які можна поділити на три блоки: нормативно-правові (акти законодавства), організаційно-функціональні (вони відповідають заходам протидії нелегальній міграції) й інституційні (компетентні організації та посадові особи). Організаційно-функціональні засоби є тісно пов'язаними з інструментарієм публічного управління (його методами і формами [12, с. 81]) та допускають можливість публічного примусу шляхом застосування таких заходів: попередження (профілактики нелегальної міграції), припинення нелегальної міграції та притягнення винних у вчиненні міграційних правопорушень до юридичної відповідальності.

Як зазначає А. Мозоль, простежити зв'язок між міграцією і пов'язаними з нею явищами, з одного боку, і злочинністю – з іншого можна на двох рівнях. Перший рівень характеризує цей зв'язок у загальному вигляді і стосується міграції та злочинності в цілому. На цьому рівні можна

розглянути зміни, що відбуваються в результаті міграції у соціально-демографічній структурі країни чи окремого регіону, встановити їхній вплив на злочинність та співвідношення даних про злочинність і міграцію. Другий рівень стосується вивчення особи мігранта і з'ясування конкретних чинників, що обумовлюють злочини з його боку [134, с. 112; 67]. В загальному плані можна окреслити два основних напрями, в яких простежується зв'язок міграції зі злочинністю. Перший – вплив правових інститутів на міграцію, її характер, інтенсивність, форми. Такого впливу на міграцію можна досягти шляхом прийняття відповідних правових актів, що регулюють порядок в'їзду в Україну, надання мігрантам відповідного статусу тощо. Другий напрям – це зворотній вплив міграційних процесів на всі характеристики злочинності. Приїзд певних груп мігрантів може призвести до збільшення кількості злочинів у тій чи іншій місцевості. Виїзд мігрантів теж може супроводжуватися кримінологічним ефектом, але протилежного значення, оскільки сприяє скороченню злочинів за рахунок від'їзду тих, хто їх вчиняв. Вплив мігрантів на рівень злочинності в країнах вселення може бути як прямим, так і побічним. Прямий вплив полягає в тому, що певна частина мігрантів в період адаптації вчиняє злочини. Це відображається за допомогою показників, що характеризують частку злочинців-мігрантів у загальній кількості осіб, які вчинили злочини в тій чи іншій країні. До прямого потрібно віднести і вплив антисупільних елементів із-поміж мігрантів на представників корінного населення з метою втягнення останніх у злочинну діяльність [67].

Отже, поняття «протидія нелегальній міграції» має фундаментальне значення для понятійно-категоріального апарату кримінологічних засад діяльності прокуратури. Воно визначає комплекс стратегічних дій, заходів, засобів та ресурсів, які прокуратура повинна контролювати та застосовувати для запобігання злочинам, які є наслідком або супроводом нелегальних міграційних процесів. «Протидія нелегальній міграції» є дорожньою картою для прокуратури, що вимагає комплексного впливу на організаційні, правові

та кадрові аспекти реалізації державної політики для усунення системних загроз і захисту прав людини.

Слід зазначити, що розкриття такої категорії, як «злочини, пов'язані з реалізацією державної міграційної політики», вимагає встановлення того, що окреслені злочини – це не лише прямі порушення міграційного законодавства, які мають ознаки кримінального діяння (наприклад, незаконне переправлення осіб через кордон), але й інші злочини, що виникають у процесі або як наслідок реалізації цієї політики, а також ті, що перешкоджають її належному здійсненню. До них пропонуємо відносити: злочини (кримінальні правопорушення) уповноважених осіб – корупцію (правомірну вигоду, зловживання владою, недбалість) у міграційних органах; злочини (кримінальні правопорушення), спрямовані на обхід політики, а саме незаконне переправлення осіб; злочини (кримінальні правопорушення), що виникають у міграційному середовищі, зокрема експлуатацію мігрантів, шахрайство щодо них. Так, щодо корупційних злочинів у міграційних органах важливо наголосити, що, незважаючи на заходи, що вживаються правоохоронними та іншими органами державної влади нашої країни у сфері протидії корупції, масштаби цього явища залишаються значними. Корупція у міграційній сфері становить суттєву загрозу національній безпеці України, оскільки підриває можливість держави реалізовувати адекватну вимогам часу міграційну політику, стає на заваді реалізації зовнішньополітичного курсу держави, компрометуючи її на міжнародній арені, а також створюючи умови для вчинення супутніх із нелегальною міграцією злочинів, таких як терористична діяльність, контрабанда наркотиків, торгівля людьми тощо. Наукове усвідомлення феномена корупції в міграційній сфері, таким чином, є необхідним як для усунення наявних корупційних ризиків, так і для організації адекватної роботи правоохоронців і має розглядатися як один із важливих напрямів забезпечення національної безпеки України [37].

Прокуратура відіграє надзвичайно важливу роль у протидії торгівлі людьми. Насамперед шляхом здійснення таких напрямів своєї діяльності, як

нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство, та підтримання державного обвинувачення в суді. Ефективність протидії торгівлі людьми прямо залежить від якості здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів у діяльності органів, які проводять дізнання та досудове слідство. Тому роль прокурора у протидії торгівлі людьми шляхом здійснення нагляду за додержанням законів у діяльності органів, які проводять дізнання та досудове слідство, є надзвичайно важливою [105]. Таким чином, категорія «злочини, пов'язані з реалізацією державної міграційної політики» є визначальною кримінологічною засадою діяльності прокуратури. Її значення полягає у встановленні чітких меж превентивного та наглядового впливу прокуратури, спрямуванні її не лише на реакцію на прямі порушення, а й на системну боротьбу з корупцією та транснаціональною організованою злочинністю (торгівлею людьми, нелегальним переправленням), які підривають здатність держави належно втілювати свою політику.

1.3. Методологія наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики

Важливим завданням правничої науки є уточнення не лише її понятійно-категоріально апарату, але й тих теоретичних положень, що стосуються інструментарію пізнання об'єкта науки, тобто методології права [194, с. 52; 130, с. 409]. Адекватні результати будь-якого дослідження можуть бути отримані виключно за умови вживання дослідником дієвої методології. Не є винятком і сучасні правові дослідження, актуальність яких істотно зростає на початку XXI століття.

Своєчасність дослідження цієї теми вимірюється різнопланово. По-

перше, тривалий час у межах правничої науки проблематика методології правового дослідження явно недооцінювалася. По-друге, в останні десятиліття в Україні насправді поступово змінюється парадигма праворозуміння, яка створює теоретичне та філософське підґрунтя для формування нової методології дослідження правових явищ. По-третє, предмет юриспруденції (правова реальність) зазнав істотних змін, що спричинило активний пошук нових методологічних інструментів пізнання [87, с. 54; 130, с. 410]. У сучасних уявленнях відбувається зміна ідеалів раціональності, й якщо класична наука виходила з того, що існує тільки одна досліджувана нею реальність і відповідно одна істина, що відповідає цій реальності, то сьогодні визнається існування безлічі реальностей, кожна з яких має свої критерії існування [155, с. 42; 130, с. 410]. Очевидними є прогалини передусім у методологічних підходах до дослідження цієї проблематики, котра, як і будь-яка соціальна діяльність, не позбавлена певних недоліків [130, с. 410].

Результативність проведеного наукового дослідження залежить від багатьох чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру [226, с. 322; 130, с. 410]. Як зазначав В. Міновський, результат дослідження проблем діяльності НПУ як суб'єкта запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням залежить від правильного вибору методології пізнавального процесу [130]. Це твердження стосується і нашого дослідження проблем діяльності кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики.

Комплексне дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури у сфері запобігання злочинам, пов'язаним з реалізацією державної міграційної політики, вимагає застосування багатоаспектної та міждисциплінарної методології. Вона має поєднувати як загальнонаукові, так і спеціальні методи пізнання, зважаючи на специфіку предмета дослідження – взаємодію правових, соціальних, кримінологічних та

управлінських аспектів.

О. Крушельницька вважає, що загальнонаукові методи використовуються в переважній більшості наук, наукових дисциплін і напрямів. Ці методи поділяються на дві великі групи: традиційні і сучасні (модерні) – та є дещо умовними. Традиційно загальнонауковими методами є: спостереження, аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння й аналогії, узагальнення й абстрагування, метод експерименту. До сучасних (модерних) загальнонаукових методів належать: метод моделювання, системний, формалізації, ідеалізації, аксіоматико-дедуктивний [98, с. 87].

Пізнання закономірностей розвитку соціально-правових явищ ґрунтується на застосуванні наукових методів дослідження. Лише теорія, озброєна адекватними методами дослідження, може виконати поставлені перед нею завдання та функції. Розширення предметної сфери права, інформаційна насиченість галузей права, ускладнення завдань боротьби із правопорушеннями та інші чинники визначають необхідність критичного осмислення існуючих методів і визначення меж їх застосування, вишукування можливостей виходу за межі усталених методів досягнення адміністративно-правових явищ [159, с. 6].

У науковій літературі поняття «методологія» (від грец. *metodos* (метод) – спосіб, шлях дослідження, *logos* – знання) вчені інтерпретують по-різному. Одні визначають її як вчення про методи пізнання та/або як систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів та прийомів [48, с. 197]; інші доповнюють, що вона вивчає можливості та межі їх застосування в процесі з'ясування наукової істини або тлумачать її як тип раціонально-рефлексивної свідомості, спрямований на вивчення, удосконалення і конструювання методів тощо. З позицій наведених визначень можна виокремити основні підходи до тлумачення поняття «методологія», які склались у науковій та навчальній літературі. Насамперед слід констатувати, що досліджувана категорія тривалий час трактувалась у межах її етимологічного аналізу (від

грец. *metodos* – метод і *logos* – вчення) як вчення про методи діяльності. Таке тлумачення методології у вузькому значенні й дотепер залишається часто вживаним ученими. По-друге, у сучасній науці дослідники намагаються поєднати в предметі методології свідомість та діяльність, визначаючи її, наприклад, як тип раціонально-рефлексивної свідомості, спрямований на вивчення, удосконалення і конструювання методів, або висновуючи, що в сфері загальної методології методолог вивчає та конститує «закони» мислення та діяльності як такі тощо [161, с. 265]. По-третє, поняття «методологія» традиційно визначається стосовно наукової діяльності, залишаючи поза увагою інші види людської діяльності, наприклад мистецтво, практичну, навчальну діяльність тощо. Як слушно зазначають автори праці «Методологія» (2007 р.), розглядаючи її як вчення про організацію діяльності з позицій системного аналізу проєктно-технологічного типу організаційної культури, нещодавно програмісти під «методологією» стали розуміти той чи інший тип стратегії, тобто той чи інший загальний метод створення комп'ютерних програм. Отже, поряд із методологією науково-дослідної діяльності почав формуватися новий напрям – методологія практичної діяльності [31, с. 18].

Методологія являє собою складний феномен, а саме: по-перше – вчення про те, як необхідно застосовувати методи у науковому дослідженні [121, с. 12]; по-друге – правила мислення при створенні теорії науки. Походить цей термін від давньогрецького *μέθοδος* – «правильний шлях», «шлях дослідження» [49], або *μεθοδολογία*, яка дослівно перекладається як «шлях услід за причиною» [121, с. 12]. Водночас поняття методології в різних літературних джерелах із права пояснюється по-різному [98, с. 63], зокрема як: сукупність підходів, прийомів, засобів пізнання (Г. Мартинишин) [121, с. 12]; система певних теоретичних принципів, логічних прийомів, конкретних засобів дослідження предмета науки (О. Скакун) [196]; вчення про структуру, логічну організацію, принципи, методи, засоби і форми діяльності дослідника в процесі пізнання ним державно-правових явищ

(М. Кельман) [72, с. 34]; філософське вчення про систему соціально верифікованих (перевіраних) принципів, норм та методів науково-пізнавальної діяльності, зокрема про форми, структуру та функції наукового пізнання (Р. Шишка) [226, с. 322]; система концептуальних підходів, загальнонаукових, групових і спеціальних методів та засобів дослідження їхніх предметів, а також знання про закономірності відповідної наукової діяльності (П. Рабінович) [179, с. 234]; керівна ідея, система світоглядних принципів, що виявляють себе на всьому шляху дослідження права, а також обґрунтування такої ідеї (С. Максимов) [214, с. 24] та ін.

Незважаючи на критику вітчизняних вчених щодо спрощеного розуміння закордонними науковцями методології правничих наук (не розмежовуються методологія та методи дослідження) [49, с. 139; 224, с. 56], зазначимо, що спрямована діяльність дослідника, щоб розширити наші знання, перевірити свою гіпотезу на відповідність її дослідницькому питанню; система методів, застосованих до дослідження в певній галузі, – Т. Герві, Р. Крайєр, Б. Сохі-Буллей [130] та ін.

З позиції системно-діяльнісного підходу, на думку його прихильників, методологія досліджує взаємообумовленість, взаємозв'язок і залежність систем знань та систем діяльності [31]. Методологія, як зазначає М. Кельман, розглядаючи методологію сучасного правознавства, – це вчення про структуру, логічну організацію, форми і засоби, методи процедурної діяльності [72, с. 39]. У кримінології методологія – це сукупність прийомів, способів, шляхів і засобів, що використовуються для аналізу і оцінки інформації про злочинність, про особистість злочинця з метою створення ефективних заходів запобігання злочинам і профілактики злочинності. Методологія та методика науки мають важливе значення, вони завжди прив'язуються до предмета дослідження та визначають надійність, достовірність результатів останнього. Предмет кримінологічного дослідження – закономірності злочинності, її детермінації, причинності, підпорядкованості різним впливам, водночас як об'єкт – це злочинність у

різних проявах, явища і процеси, що впливають на злочинність, характер і наслідки такого впливу.

На думку Р. Соскова, наукове дослідження кримінологічних проблем і кримінологічне дослідження є схожими категоріями, але не тотожними. Методи, що використовуються для проведення наукового дослідження кримінологічних проблем, можна поділити на чотири групи: загальнофілософські, загальнонаукові, конкретно-наукові та спеціальні. Подальше удосконалення методологічного інструментарію наукових досліджень, у тому числі й кримінологічних, збільшуватиме обсяг достовірного знання [200, с. 312]. Методологія завжди теоретична, її необхідно розглядати як застосування обумовленої діалектичним методом знання сукупності певних теоретичних принципів, логічних прийомів та конкретних методів дослідження. Теоретичний досвід, накопичений наукою кримінології, є джерелом методології. Кримінологія, будучи відносно філософії спеціальною галуззю знань, своєю чергою, виступає як методологія відносно кримінологічних досліджень. На думку Р. Веприцького, розрізняють чотири рівні методології: I – рівень загальнонаукової методології, на якому присутня загальна діалектична логіка, притаманна всім сферам наукового пізнання, побудована на загальнонаукових принципах, філософському підході до пізнання, саме тому він і вважається найвищим; II – це той, на якому для певної сфери наукового пізнання, як-от суспільствознавство, психологія чи правознавство, до якого належить і кримінологія, використовується загальна методологія; III рівень можна визначити як спеціальний, оскільки він є методологією окремої науки, зокрема кримінології; IV – це методика пізнання множини своєрідних явищ, відображення феноменології, яка притаманна тільки певній конкретній реальності та дозволяє пізнавати і впливати на неї найбільш ефективно, специфічно та професійно [24, с. 69].

Кримінологічні дослідження безпосередньо спираються на філософський фундамент і базуються на теорії кримінології.

Методологічною основою кримінологічних досліджень є закони та категорії діалектики, на підставі яких визначаються шляхи до розуміння витоків злочинності, її природи та соціальної сутності, особливостей особистості злочинця [95].

Отже, звернемося для початку до загальнонаукових методів. Діалектика як метод пізнання природи, суспільства і мислення, розглянута в єдності з логікою і теорією пізнання, є фундаментальним науковим принципом дослідження багатопланової та суперечливої дійсності в усіх її проявах. Діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечливість між сутністю і явищем, змістом і формою, дотримати об'єктивність при оцінюванні дійсності. Досвід і факти виступають джерелом, основою пізнання дійсності, а практика – критерієм істинності теорії. Діалектика як фундаментальний принцип і метод пізнання має величезну пояснювальну силу. Однак вона не підмінює конкретно-наукових методів, пов'язаних зі специфікою досліджуваної сфери. Діалектика виявляється в них і реалізується через них відповідно до вимог спадкоємності та непротиворіччя в методології [225, с. 58]. Так, *діалектичний метод* в межах нашого предмета дослідження дозволяє розглядати феномен злочинності у міграційній сфері, а також діяльність прокуратури щодо запобігання їй у постійному розвитку, взаємозв'язку та взаємодії з іншими суспільними явищами (соціальними, економічними, політичними чинниками). Це дає змогу виявити суперечності, рушійні сили та закономірності розвитку криміногенної ситуації та запобіжних практик.

Розглянемо системний метод. Б. Головкін зазначає, що системний підхід до пізнання злочинності передбачає розгляд цього об'єкта як множини одиничних і групових проявів, що інтегруються в структурні елементи, пов'язані між собою. З методологічного погляду злочинність являє собою систему взаємозв'язків і відношень між її структурними елементами у межах системи суспільних відносин. Науковець пов'язує внутрішню стійкість

системи злочинності з цілеутворенням злочинної поведінки (діяльності) – вибором суб'єктами незаконних засобів задоволення власних інтересів. Зовні така стійкість виражається у формі повторності і рецидиву вчинюваних кримінальних правопорушень. Внутрішня взаємодія структурних елементів злочинності, на думку автора, відбувається через сукупність злочинних посягань, ідеальне або реальне поєднання різних форм злочинної поведінки, а також шляхом співучасті у вчиненні кримінальних правопорушень членів злочинних груп, організованих злочинних груп і злочинних організацій [36]. Погоджуємось із твердженням Б. Головкіна – як відкрита соціальна система, злочинність зовні взаємодіє з подібними явищами і процесами, постійно змінюється під їхнім впливом і поширюється у просторі та часі. Крім того, будучи невід'ємною складовою суспільного буття, злочинність має властивість до самовідтворення і розвитку, пов'язаного із розвитком суспільства, зміною умов життя людей [36, с. 171–172; 211]. Отже, за допомогою системного методу дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, нам вдалося розглянути органи прокуратури як цілісну систему, що функціонує в ширшій системі правоохоронних органів та державних інститутів., а також проаналізувати елементи цієї системи (структуру, функції, повноваження, взаємодію) та їхній вплив на ефективність запобіжної діяльності. Щодо міграційної сфери, то вважаємо, що вона в межах цього методу розглядається як складна система, що генерує кримінальні ризики.

Аналіз та синтез, індукція та дедукція – у цьому методологічному блоці основними методами є аналіз та синтез, методи індукції та дедукції. Пропонуємо розглянути вказану методологічну сукупність в межах обраної нами для дослідження тематики. Отже, «аналіз може бути предметним, фізичним, а може бути і уявним (розумовим). У першому випадку ціле, в буквальному розумінні слова, фізично ділиться на утворюючі його компоненти. Прикладом можуть слугувати хімічні сполучення (молекули),

які розчленовуються на утворюючі його елементи – атоми, іони тощо. В другому випадку ціле розчленовується не предметно, не фізично, а лише в уяві (розумово), в думках людини, залишаючись в тому вигляді, в якому воно існує в реальності. Саме даний випадок є пануючим і характерним для соціального пізнання, дослідження систем у суспільстві. Пов'язано це з тим, що компоненти даних систем виявляються у своїй сутності не предметними, не речами, як такими, а суспільними явищами. Природа суспільного цілого така, що його компоненти, частини, як правило, не можна відділити один від одного матеріально, фізично (наприклад, державу від соціальної системи, органи державного управління від держави тощо). Тільки шляхом абстрагування, напруженої аналітичної роботи розуму можна відділити частини, сторони суспільного цілого, висвітлити їхню взаємодію і значення в цілісній системі» [142, с. 23]. Тобто, можна стверджувати, що аналіз застосовується дослідниками для виділення частин єдиного об'єкта та предмета з метою встановлення загальних та окремих ознак, їх взаємозв'язку та взаємозалежності. «Проте розчленування системного об'єкта (як фізичне, так і уявне) проводиться не довільно, продовжує Кедров Б., а у відповідності з притаманними йому закономірностями, за його складом, структурою і функціями, із урахуванням внутрішньо системних зв'язків, зв'язків компонентів системи в її природньо-існуючому нерозчленованому вигляді. Аналіз проводиться із врахуванням того, що потім був можливий синтез – відтворення системи в її початковому вигляді» [142, с. 23]. «Характер аналізу, його конкретні прийоми, методи, аналітичні операції в соціальному пізнанні залежать від характеру системи, її компонентів, структури і функцій, місця і ролі в оточуючому її середовищі. Так, для аналізу соціального складу держави як системи потрібні інші наукові засоби, аніж для аналізу цивілізації в цілому. В першому випадку, як правило, достатньо емпіричних соціальних досліджень. У другому – емпіричні дослідження можуть складати лише допоміжний засіб у більш значному арсеналі теоретичних засобів. Разом з тим слід звернути увагу й на те, що ціле багатоступеневе, ієрархічне, та іноді

містить у собі численні підсистеми різного ступеню складності. Таким чином, можна сказати, що в межах кримінального законодавства аналіз надає можливість встановити особливості трудових взаємовідносин та якість їх кримінально-правового захисту шляхом виділення окремих суспільних відносин та перевірки меж кримінальної відповідальності за посягання на них». «Розгляд елементів системи в їхній взаємодії, саме як динамічного цілого, – ось те нове, що вносить системний підхід в теорію пізнання взагалі і в розуміння аналізу і синтезу зокрема. Проте, будучи об'єднанням компонентів частин в цілісну систему, синтез в жодному разі не являє собою «возз'єднання» цілого в його безпосередній, первісний стан. Дане відновлення цілого відбувається після того, як на стадії аналізу були виокремлені та вивчені його компоненти, частини, як були розкриті внутрішні взаємозв'язки його частин, усе «багатство» внутрішнього змісту системи. Отже, аналіз і синтез являють собою двоєдиний специфічний засіб дослідження системних утворень взагалі та системних соціальних утворень зокрема. Їхня єдність базується на тому, що один виконується за допомогою іншого». «Лише поєднуючи уявно (або експериментально), дослідник усвідомлює частини як частини даного цілого; лише розглядаючи уявно (або експериментально), дослідник усвідомлює ціле як складове із специфічних частин, яке володіє внаслідок цього специфічною якістю, що відрізняє його від інших предметів» [51; 142, с. 21].

Отже, аналіз, як метод дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, здійснив розчленування об'єкта дослідження (діяльності прокуратури, видів міграційних злочинів, законодавства) на складові частини для детального вивчення кожної з них (наприклад, окремих функцій прокуратури, типів злочинів, нормативно-правових актів), а синтез, як метод дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, об'єднав вивчені елементи для

формування цілісного уявлення про предмет дослідження, допоміг виявити взаємозв'язки та закономірності (наприклад, формування цілісної моделі запобіжної діяльності прокуратури). Методи індукції та дедукції використовувалися для переходу від окремих фактів (окремі кримінальні провадження, виявлені порушення, статистичні дані) до загальних висновків та закономірностей (наприклад, типові причини та умови міграційних злочинів, ефективність певних запобіжних заходів), а також для переходу від загальних теоретичних положень (принципи кримінології, функції прокуратури) до конкретних висновків щодо окремих явищ (наприклад, прогноз розвитку конкретного виду міграційних злочинів, розробка конкретних превентивних рекомендацій).

Порівняльний метод використовується під час дослідження всіх правових явищ, однак визначення інструментів методології конкретного наукового дослідження зумовлене двома головними чинниками: 1) метою дослідження та завданнями, що вирішуються для її досягнення, а також його вибраними об'єктом і предметом; 2) теоретичними, правовими й емпіричними передумовами, установлення яких передувє накопиченню нових знань про них [9, с. 81]. Порівняльно-правовий метод – це метод: «а) визначення невідомого шляхом порівняння з відомим; б) з'ясування якостей або властивостей явища шляхом порівняння з іншими його якостями чи властивостями або з якостями чи властивостями іншого явища; в) встановлення закономірностей шляхом порівняння об'єктів у різний час, порівняння їх якостей у минулому з тими самими якостями у сучасному стані для встановлення змін чи тенденцій розвитку. У сучасному кримінальному праві України метод порівняльного правознавства стає одним із провідних й універсальних у системі методологічної бази наукових досліджень, даючи можливість адекватно зіставляти систему міжнародного кримінального права із системою національного кримінального права конкретної держави, краще виявляти соціальну та правову природу українського кримінального права, а також запропонувати напрями використання зарубіжного досвіду

правотворення для вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства» [94; 190]. На думку О. Житного, такий метод застосовується для вирішення основного завдання кримінально-правових досліджень, предметом яких є зарубіжне кримінальне законодавство, кримінальне право іноземних держав, – порівняти різні національні кримінально-правові системи та виявити позитивний або негативний досвід з метою запозичення першого або запобігання другому [52, с. 11]. Е. Едвард вказує на те, що методологія порівняльного дослідження повинна охоплювати декілька важливих кроків: 1) набуття необхідних навичок для дослідника, в тому числі поглиблення знань про культуру країни, право якої вивчається, набуття необхідних лінгвістичних навичок, а також застосування нейтральних, об'єктивних і оціночних підходів; 2) застосування інструментарію для оцінки як подібностей, так і відмінностей правових норм у порівнюваних країнах; 3) застосування такого інструментарію для аналізу «внутрішнього права»; 4) узагальнення висновків, що дають відповідь на запитання про те, які корисні знання були здобуті про зарубіжну правову систему та як ці нові висновки можуть вплинути на оцінку чи вдосконалення національної системи права країни дослідника [237, с. 55]. Порівняльний метод у кримінально-правовому дослідженні полягає у зіставленні двох чи більше таких, що можуть бути порівняні, об'єктів та виділенні в них загального, спільного, схожого, відмінного та унікального [83]. Отже, застосування зазначеного метода в межах нашого дослідження надало можливість зіставити вітчизняний досвід запобіжної діяльності прокуратури у міграційній сфері з міжнародною практикою та досвідом інших країн, а також виявити переваги та недоліки існуючих підходів, а також визначити можливості для запозичення найкращих практик.

Історичний метод. Призначення історико-правового методу полягає у виявленні історичних фактів і на цій основі в такому уявному відтворенні історичного процесу, за якого розкривається логіка його руху. Він припускає вивчення виникнення і розвитку об'єктів дослідження в хронологічній

послідовності [141, с. 47]. Отже, використання зазначеного методу надало можливість дослідити еволюцію повноважень та форм діяльності прокуратури щодо запобігання злочинам у міграційній сфері в Україні та світі, а також вивчити генезис проблем, оцінити ефективність минулих підходів та врахувати історичний контекст при формулюванні рекомендацій.

Спеціальними (приватно-науковими) методами, які були визначені під час огляду методології наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, зокрема, є: кримінологічний метод, соціологічні методи (наприклад, контент-аналіз, статистичні методи, прогностичний метод, формально-юридичний метод).

На підставі кримінологічного методу здійснено кримінологічний аналіз злочинності, а саме: вивчено стан, структуру, динаміку, географію та латентність злочинів у міграційній сфері, а також проаналізовано статистичні дані (Офісу Генерального прокурора, НПУ, ДМСУ, ДПСУ), дані соціологічних досліджень, експертних оцінок; вивчено причини та умови злочинності, зокрема досліджено детермінанти міграційних злочинів – як загальні (соціально-економічні, політичні), так і специфічні (недоліки міграційного законодавства, корупція, низький рівень правової культури, вразливість мігрантів); здійснено оцінку ефективності запобіжних заходів під час визначення результативності та дієвості вже існуючих та запропонованих запобіжних заходів прокуратури з використанням кількісних та якісних показників.

Соціологічні методи, зокрема такі як: контент-аналіз, статистичні методи, прогностичний метод, формально-юридичний метод – дозволили здійснити аналіз змісту документів (матеріалів кримінальних проваджень, рішень судів, службових документів, публікацій у ЗМІ, звітів громадських та міжнародних організацій) для виявлення тенденцій, проблем та визначення ефективності реагування. Такі статистичні методи, як збір, обробка, систематизація та інтерпретація кількісних даних щодо злочинності,

діяльності прокуратури та інших органів (кількість відкритих проваджень, переданих до суду, вироків, звернень прокурора до суду тощо), дозволили виявити динаміку, кореляції та сформулювати обґрунтовані висновки. Використання методів прогнозування (екстраполяції, експертних оцінок, моделювання) надало змогу передбачити можливі зміни у структурі та динаміці міграційної злочинності, а також оцінити потенційну ефективність нових запобіжних заходів.

Отже, застосована багатоаспектна та міждисциплінарна методологія, що поєднує загальнонаукові та спеціальні методи, дозволила провести комплексне та глибоке дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури у сфері запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Це забезпечує наукову обґрунтованість отриманих результатів, ідентифікацію ключових проблем та розробку ефективних рекомендацій. Отримані висновки слугуватимуть надійним підґрунтям для подальших наукових досліджень та практичних ініціатив у сфері запобігання злочинності, пов'язаної з міграцією, та вдосконалення діяльності органів прокуратури.

Висновки до розділу 1

У підрозділі 1.1 досліджено стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Визначено, що питання є актуальним, динамічним у сфері наукових розробок як в Україні, так і за кордоном, яке постійно розвивається, зважаючи на глобальні міграційні процеси, виклики транснаціональної злочинності та реформування правових систем. На підставі проведеного нами дослідження були виявлені основні напрями наукових досліджень, які зосереджені на пошуку оптимального балансу між функціями кримінального переслідування

та превенції, з особливим акцентом на опосередкованих механізмах запобігання, що впливають із наглядових та процесуальних повноважень прокуратури. Пропонуємо їх узагальнити за такими ключовими напрямками:

Перший напрям – кримінологічний аналіз міграційної злочинності – охоплює вивчення причин та умов злочинів, пов'язаних із міграцією, їхньої структури, динаміки, географії та латентності. Особлива увага приділяється детермінантам, таким як недоліки міграційного законодавства, корупція, низький рівень правової культури та вразливість мігрантів. Глибше розуміння природи таких правопорушень є ключовим для розробки ефективних превентивних заходів. У доктрині формується міцна база для подальшого вивчення та розробки ефективних стратегій запобігання злочинам у міграційній сфері, підкреслюється необхідність комплексного підходу, що враховує як кримінологічні, так і соціально-правові аспекти, а також потребу у постійному вдосконаленні законодавства та правозастосовної практики.

Другий напрям – роль прокуратури у системі запобігання злочинності – в цьому напрямі аналізуються повноваження та функції органів прокуратури у сфері запобігання злочинам, їхня взаємодія з іншими правоохоронними органами та державними інститутами. Досліджуються форми та методи прокурорської діяльності, спрямовані на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, зокрема у міграційній сфері. Серед вчених переважає думка про те, що прокуратура відіграє центральну роль у системі запобігання злочинності. Її діяльність охоплює не лише підтримання публічного обвинувачення, але й широкий спектр превентивних заходів, включно з наглядом, координацією та аналізом криміногенної ситуації. Особлива увага приділяється координаційній діяльності прокуратури, що набуває особливого значення в умовах воєнного стану. Вчені вказують на необхідність подальшого вдосконалення законодавчого регулювання та практичних механізмів прокурорської діяльності, особливо в умовах сучасних викликів, таких як збройний конфлікт та проблеми нелегальної

міграції.

Третій напрям – міжнародний досвід та порівняльно-правовий аналіз – присвячений вивченню досвіду інших країн у запобіганні злочинам, пов'язаним із міграцією, та ролі прокуратури в цьому процесі. Порівняльно-правовий підхід дозволяє виявити найкращі практики та можливості їх впровадження у національне законодавство та правозастосовну практику. Достатня кількість робіт вчених демонструє важливість міжнародного співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю та торгівлею людьми. Зокрема, аналізуються зарубіжні підходи до запобігання організований злочинності, а також проблеми міграції та злочинності в умовах війни.

Четвертий напрям – практичні аспекти та ефективність заходів. У цьому напрямі проводяться емпіричні дослідження, що оцінюють ефективність уже існуючих запобіжних заходів, розроблених та впроваджених прокуратурою. Це охоплює проведення аналізу статистичних даних, матеріалів кримінальних проваджень, рішень судів, а також соціологічних опитувань та експертних оцінок для виявлення сильних та слабких сторін превентивної діяльності. Зокрема, аналізуються критерії оцінки ефективності діяльності прокуратури та проблемні питання, що потребують розв'язання на нормативно-правовому рівні.

Отже, наукова розробленість кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, перебуває у динамічному стані. Це зумовлене необхідністю адаптації до нових викликів злочинності, таких як транснаціональні злочини, нелегальна міграція та вплив збройних конфліктів. Дослідження підкреслюють багатогранність проблеми та вимагають міждисциплінарного підходу. Пріоритетними напрямками для подальших наукових розвідок залишаються: вдосконалення законодавчої бази, що регулює діяльність прокуратури у сфері запобігання злочинності, особливо в умовах сучасних викликів; розробка та впровадження ефективних

механізмів міжвідомчої координації; поглиблення кримінологічного аналізу детермінант міграційної злочинності та розробка цільових превентивних програм; продовження вивчення міжнародного досвіду та адаптація найкращих практик до національних умов; оцінка ефективності впроваджених заходів та їх коригування для досягнення максимальних результатів у запобіганні злочинам у міграційній сфері.

У підрозділі 1.2 «Понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики» в результаті проведеного дослідження було сформульовано такі узагальнення.

Для ґрунтовного дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, ключове значення має чітке визначення та змістовне наповнення базових понять. Правильне формування понятійно-категоріального апарату дозволяє систематизувати знання, ефективно інтерпретувати результати досліджень, виокремлювати ефективні засоби протидії злочинності та стимулювати подальшу наукову активність. У цьому контексті особливо важливими є такі категорії: «діяльність органів прокуратури», «кримінологічні засади діяльності прокуратури», «міграція», «міграційна політика», «реалізація державної міграційної політики», «міграційна злочинність» та «нелегальна міграція» тощо.

Проаналізовано кожну із зазначених ключових категорій. В результаті виявлено, що «діяльність органів прокуратури в кримінологічному аспекті» – це всеохоплююче, системне та нормативно врегульоване поняття, що характеризує сукупність юридично значущих, цілеспрямованих дій прокурорів та інших працівників прокуратури. Ці дії спрямовані на реалізацію покладених на прокуратуру Конституцією України та законами України функцій із забезпечення верховенства права, захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави. Категорія «кримінологічні засади діяльності прокуратури» відображає спеціальну наглядову та

превентивну діяльність прокурорів, спрямовану на своєчасне виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів, а також на вжиття обґрунтованих процесуальних і непроцесуальних заходів для їх усунення з метою мінімізації криміногенного впливу. «Міграція» (від лат. «migratio» – переміщення, переселення) – це територіальні переміщення людей, пов'язані зі зміною місця проживання, як у межах певної країни, так і поза її межі. Зазначена категорія охоплює не лише фізичне переміщення, а й складний комплекс соціальних, економічних, правових та політичних взаємодій. Міграція дедалі більше розглядається крізь призму державного регулювання та міграційної політики, що відображає цілеспрямовану діяльність органів влади щодо регламентації чисельності та якості робочої сили, а також захисту інтересів держави та її громадян.

«Міграційна політика» – це комплексно структурована система, що містить у собі узгоджені ідеї, цілі, стратегії, а також взаємодіючі з ними заходи, ресурси, механізми, інструменти. У своїй сукупності вони дають змогу державі здійснювати регулювання міграційних процесів. Міграційна політика прагне до досягнення багатоаспектних цілей, які стосуються економічного розвитку, соціальної стабільності, національної безпеки та інших аспектів життєдіяльності суспільства [192]. Її успішна реалізація вимагає глибокого розуміння міграційних процесів та гнучкого реагування на постійно змінювані умови. «Міграційна злочинність» – це комплекс злочинних діянь, що охоплює три основні групи: 1) злочини, вчинені мігрантами: кримінальні правопорушення, суб'єктами яких є іноземні громадяни або особи без громадянства на території приймаючої держави. Важливо підкреслити, що міграційний статус сам собою не є причиною злочинності; 2) злочини, вчинені проти мігрантів: злочини, де мігранти виступають жертвами, часто через їхню вразливість (наприклад, торгівля людьми, шахрайство, експлуатація, насильство, дискримінація); 3) злочини, пов'язані з організацією незаконної міграції: діяння, спрямовані на порушення встановлених правил переміщення осіб (наприклад, незаконне

переправлення через державний кордон, підробка документів для легалізації, організація схем нелегального працевлаштування). Ці злочини часто мають організований та транснаціональний характер. Вважаємо, що для подолання проблем визначення категорії «міграційна злочинність» необхідний комплексний підхід, що враховує не лише правовий статус, але й соціальні, економічні та психологічні аспекти міграції. «Нелегальна (нерегулярна) міграція» – це незаконне переміщення через державний кордон (поза пунктами пропуску або з приховуванням від контролю, з використанням підроблених документів) та/або проживання на території країни без належного дозволу компетентних державних органів. Міжнародна спільнота поступово відходить від терміна «нелегальна міграція» на користь «нерегулярна міграція» через його негативне забарвлення. Визначено системну модель кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Ця модель фокусується не лише на реагуванні на її наслідки, а й на проактивному впливі на детермінанти злочинності.

Системне з'ясування сутності та значення цих категорій дозволить сформувати міцну теоретичну базу для подальших наукових досліджень та практичного вдосконалення діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам у сфері реалізації державної міграційної політики. Чітке розмежування термінів та науково обґрунтоване розуміння цих явищ є запорукою розробки ефективної та збалансованої державної політики у сфері протидії злочинності та захисту прав усіх категорій осіб.

У підрозділі 1.3 «Методологія наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із державною міграційною політикою» визначено, що результативність будь-якого наукового дослідження, особливо в правничій сфері, безпосередньо залежить від обраної методології. Уточнення не лише понятійно-категоріального апарату, а й інструментарію пізнання об'єкта науки є важливим завданням юриспруденції. Сучасні правові дослідження,

зокрема ті, що стосуються кримінологічних засад діяльності органів прокуратури у сфері запобігання злочинам, пов'язаним з реалізацією державної міграційної політики, вимагають застосування багатоаспектної та міждисциплінарної методології. Вона має поєднувати як загальнонаукові, так і спеціальні методи пізнання, зважаючи на специфіку предмета дослідження – взаємодію правових, соціальних, кримінологічних та управлінських аспектів. З-поміж таких методів виявлено: діалектичний метод – дозволив розглядати феномен злочинності у міграційній сфері та діяльність прокуратури щодо запобігання їй у постійному розвитку, взаємозв'язку та взаємодії з іншими суспільними явищами (соціальними, економічними, політичними чинниками). Це надало змогу виявити суперечності, рушійні сили та закономірності розвитку криміногенної ситуації та запобіжних практик; системний метод – дозволив розглянути органи прокуратури як цілісну систему, що функціонує в ширшій системі правоохоронних органів та державних інститутів. Такий підхід допоміг проаналізувати елементи цієї системи (структуру, функції, повноваження, взаємодію) та їхній вплив на ефективність запобіжної діяльності. Міграційна сфера у межах цього методу розглядається як складна система, що генерує кримінальні ризики; аналіз як метод пізнання – був застосований для розчленування об'єкта дослідження (діяльності прокуратури, видів міграційних злочинів, законодавства) на складові частини для детального вивчення кожної з них (наприклад, окремі функції прокуратури, типи злочинів, нормативно-правові акти); синтез дозволив об'єднати вивчені елементи для формування цілісного уявлення про предмет дослідження, виявити взаємозв'язки та закономірності (наприклад, при формуванні цілісної моделі запобіжної діяльності прокуратури); індукція під час дослідження полягала у переході від окремих фактів (окремі кримінальні провадження, виявлені порушення, статистичні дані) до загальних висновків та закономірностей (наприклад, типові причини та умови міграційних злочинів, ефективність певних запобіжних заходів); дедукція передбачала перехід від загальних теоретичних положень

(принципи кримінології, функції прокуратури) до конкретних висновків щодо окремих явищ (наприклад, прогноз розвитку конкретного виду міграційних злочинів, розробка конкретних превентивних рекомендацій); порівняльний метод дозволив зіставити вітчизняний досвід запобіжної діяльності прокуратури у міграційній сфері з міжнародною практикою та досвідом інших країн. Це допомогло виявити переваги та недоліки існуючих підходів, а також визначити можливості для запозичення найкращих практик; історичний метод надав можливість дослідити еволюцію повноважень та форм діяльності прокуратури щодо запобігання злочинам у міграційній сфері в Україні та світі. Це сприяло розумінню генезису проблем, оцінці ефективності минулих підходів та врахуванню історичного контексту при формулюванні рекомендацій. Крім загальнонаукових методів, у дослідженні кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, були застосовані спеціальні (приватно-наукові) методи. Так, кримінологічний метод став основою для всебічного аналізу злочинності у міграційній сфері, а саме: вивчення стану, структури, динаміки, географії та латентності злочинів із використанням статистичних даних (Офісу Генерального прокурора, НПУ, ДМСУ, ДПСУ), даних соціологічних досліджень та експертних оцінок; вивчення причин та умов злочинності, зокрема дослідження детермінант міграційних злочинів – як загальних (соціально-економічні, політичні), так і специфічних (недоліки міграційного законодавства, корупція, низький рівень правової культури, вразливість мігрантів); оцінки ефективності запобіжних заходів шляхом визначення результативності та дієвості вже існуючих та запропонованих запобіжних заходів із боку прокуратури з використанням кількісних та якісних показників. У межах соціологічних методів використовувалися: контент-аналіз – аналіз змісту документів (матеріалів кримінальних проваджень, рішень судів, службових документів, публікацій у ЗМІ, звітів громадських та міжнародних організацій) для виявлення тенденцій, проблем та ефективності

реагування; статистичні методи – збір, обробка, систематизація та інтерпретація кількісних даних щодо злочинності, діяльності прокуратури та інших органів (кількість відкритих проваджень, переданих до суду, вироків, звернень прокурора до суду тощо) дозволили виявити динаміку, кореляції та сформулювати обґрунтовані висновки. Методи прогнозування (екстраполяції, експертних оцінок, моделювання) було використано для передбачення можливих змін у структурі та динаміці міграційної злочинності, а також оцінки потенційної ефективності нових запобіжних заходів. Формально-юридичний метод застосовувався для аналізу нормативно-правових актів, що регулюють міграційну політику та діяльність прокуратури, з метою виявлення прогалин, колізій та недоліків у правовому регулюванні.

Отже, застосована багатоаспектна та міждисциплінарна методологія, що поєднує загальнонаукові та спеціальні методи, дозволила провести комплексне та глибоке дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури у сфері запобігання злочинам, пов'язаним з реалізацією державної міграційної політики. Це забезпечило наукову обґрунтованість отриманих результатів, ідентифікацію ключових проблем та розробку ефективних рекомендацій. Отримані висновки слугуватимуть надійним підґрунтям для подальших наукових досліджень та практичних ініціатив у сфері запобігання злочинності, пов'язаної з міграцією, та вдосконалення діяльності органів прокуратури.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері

Правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері в Україні є комплексним і ґрунтується на низці нормативно-правових актів. Важливо зазначити, що після реформи прокуратури її функції були переглянуті, і акцент змістився із загального нагляду на представництво інтересів держави в суді та нагляд за додержанням законів органами, що провадять досудове розслідування. Однак запобіжна діяльність залишається важливою складовою, хоча і не завжди прямо виділеною як окрема функція.

Основні нормативно-правові акти, що регулюють запобіжну діяльність прокуратури в міграційній сфері: Конституція України [87]; Закон України «Про прокуратуру»[57]; Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК України) [96], що включає нагляд за дотриманням прав осіб та виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів; закони, що регулюють міграційну сферу (Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [59], Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [58], Закон України «Про протидію торгівлі людьми»[60]); міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (зокрема, Загальна декларація прав людини [54], Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [85], Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності [86] та Протоколи до неї (насамперед Протокол

про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї) [175]. Отже, з'ясуємо та розкриємо загальні положення, які регулюють запобіжну діяльність прокуратури в міграційній сфері у вказаних нормативно-правових актах.

Конституція України закріплює основоположні права і свободи людини, захист яких є одним із головних завдань прокуратури. Це, зокрема, стосується прав мігрантів, біженців, осіб без громадянства. Також у ст. 131-1 Основного Закону України визначено, що в Україні діє прокуратура, яка здійснює, зокрема, представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і у порядку, що визначені законом. Положення ст. 131-1, а також п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України встановлюють тільки організацію та порядок діяльності прокуратури, а тому повноваження прокуратури, зокрема на представництво інтересів держави в суді, встановлюються спеціальним законом, який має визначати виняткові випадки [87].

Закон України «Про прокуратуру» у ст. 4 Закону встановлює, що організація та діяльність прокуратури України, статус прокурорів визначаються Конституцією України, цим та іншими законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [57]. Цей закон є основним, що визначає функції та повноваження прокуратури. Хоча «запобіжна функція» не виділена окремо, вона фактично притаманна всім напрямам наглядової діяльності. Прокуратура, здійснюючи нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, а також за додержанням законів при виконанні судових рішень, виявляє та усуває порушення, що по суті є превентивними заходами. Стаття 23 зазначеного закону «Представництво інтересів громадянина або держави в суді» встановлює, що представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів громадянина або держави, у випадках та порядку, встановлених законом. Прокурор здійснює представництво в суді

інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист. Наявність таких обставин обґрунтовується прокурором у порядку, передбаченому частиною четвертою цієї статті. Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу. Наявність таких обставин обґрунтовується прокурором у порядку, передбаченому частиною четвертою цієї статті, крім випадку, визначеного абзацом четвертим цієї частини. Отже, згідно зі ст. ст. 4 і 23 Закону України «Про прокуратуру» організація та діяльність прокуратури України, статус прокурорів визначаються Конституцією України, цим та іншими законами України, чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України. Представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів громадянина або держави, у випадках та порядку, встановлених законом. Прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або

неналежним чином здійснюють її захист [57]. Отже, прокуратура може виступати в суді для захисту прав іноземців або осіб без громадянства, якщо вони не спроможні самостійно захистити свої права (наприклад, через недієздатність, неповноліття). Це може стосуватися питань, пов'язаних з міграційним законодавством (наприклад, оскарження рішень про відмову у наданні статусу біженця, депортації тощо). Основні засади та завдання, форми та процедури координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності визначає Порядок координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, затверджений наказом Офісу Генерального прокурора від 08.02.2021 № 28. Завданнями координації, згідно зі змістом цього законодавчого акта, є: а) розробка та впровадження у діяльність правоохоронних органів та органів прокуратури пріоритетів кримінально-правової політики, сучасних підходів до протидії злочинності; б) визначення основних напрямів та проблем у правозастосовній і правоохоронній діяльності щодо запобігання та протидії злочинності на основі аналізу її структури, динаміки та прогнозування тенденцій, підготовка пропозицій щодо шляхів вирішення відповідних проблем із метою сприяння у виконанні завдань кримінального провадження; в) розробка, узгодження і реалізація спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення, розкриття, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, причин та умов, які сприяли їх вчиненню; г) підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері протидії злочинності [143].

Поруч із основною формою координації, якою відповідно до Закону України «Про прокуратуру» є проведення координаційних нарад із керівниками правоохоронних органів, іншими її формами, передбаченими Порядком координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, є, зокрема: розробка і забезпечення виконання спільних планів із запобігання, виявлення та припинення кримінальних правопорушень, усунення причин та умов, які сприяли їх вчиненню; створення міжвідомчих робочих груп; здійснення спільних виїздів у регіони для проведення

узгоджених дій, перевірок і надання допомоги правоохоронним органам у протидії злочинності; обмін аналітичною інформацією з питань протидії злочинності, проведення спільних аналітичних досліджень; розробка спільних наказів, а також підготовка листів інформаційного характеру і документів організаційного та методичного спрямування [143].

Окремо у правовій основі координації діяльності правоохоронних органів визначаються вимоги до рішень координаційних нарад із керівниками правоохоронних органів із погляду їхньої форми та змісту, а також правові властивості цих рішень та порядок контролю за їх виконанням. Так, у приписах Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності вказується на те, що рішення координаційної наради оформлюється постановою, яка є обов'язковою для виконання всіма зазначеними у ній правоохоронними органами. У її резолютивній частині зазначаються спільні узгоджені заходи та їх виконавці, строки виконання, а також інформування про проведену роботу. Загальний контроль за виконанням узгоджених нарадами заходів здійснюється керівником відповідного органу прокуратури, його першим заступником чи заступником (головою наради) [143]. Таким чином, станом на цей момент основні засади та завдання, форми та процедури координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності визначаються спеціальним нормативно-правовим актом, виданим Офісом Генерального прокурора на виконання положень Закону «Про прокуратуру». Призначенням координації є насамперед визначення основних напрямів та проблем у правозастосовній і правоохоронній діяльності, пріоритетів кримінально-правової політики та сучасних підходів до протидії злочинності, а також розробка, узгодження і реалізація відповідних спільних заходів у діяльності правоохоронних органів та органів прокуратури, спрямованих на запобігання, виявлення, розкриття, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, причин та умов, які сприяли їх вчиненню. Основною формою координації є проведення координаційних нарад під головуванням керівника відповідного органу

прокуратури (його першого заступника чи заступника) із керівниками правоохоронних органів, результати яких оформлюються постановою, яка визначає спільні узгоджені заходи та умови їх виконання [14]. Отже, прокуратура може координувати діяльність правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, включно зі злочинами, пов'язаними з нелегальною міграцією, торгівлею людьми, контрабандою тощо. Ця координація передбачає обмін інформацією, розробку та здійснення узгоджених заходів з метою виявлення, припинення та профілактики злочинів, а також усунення причин та умов, що їм сприяли.

Кримінальний процесуальний кодекс України. У межах кримінального провадження прокурор здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Це включає нагляд за дотриманням прав осіб. У системі забезпечення прав людини в кримінальному судочинстві прокуратура відіграє ключову роль, оскільки на неї Конституцією України покладено підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [87]. Згідно з ч. 2 ст. 36 КПК України нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування здійснюється прокурором у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

З огляду на позицію Л. Вигівської під прокурорським наглядом у загальному сенсі слід розуміти самостійний, специфічний вид діяльності органів прокуратури від імені України, що полягає в контролі за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство та при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи

громадян. При цьому нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство, на її думку, є найважливішою функцією прокуратури, оскільки основним завданням прокурорської діяльності є захист конституційних прав і свобод людини і громадянина, який максимально виявляється саме в кримінальному процесі [27, с. 179–180]. Як зазначає І. Рогатюк, діяльність прокурора у кримінальному процесі є регламентованою кримінальним процесуальним законодавством діяльністю спеціально уповноваженого державного суб'єкта. Ця діяльність здійснюється в чітко визначених законодавством межах, у відповідній процесуальній формі, з метою забезпечення реалізації завдань кримінального провадження [183, с. 46]. У свою чергу, М. Михеєнко, В. Нор, В. Шибіко, досліджуючи сутність прокурорського нагляду за додержанням законів при проведенні дізнання та досудового слідства, цілком слушно зазначили, що покладені на прокуратуру завдання розподіляються на дві групи. Одна з них покликана сприяти розкриттю злочинів, виконанню вимог закону про невідворотність відповідальності за скоєний злочин, а друга – охороні прав і законних інтересів громадян, які знаходяться під слідством, а також інших юридичних та фізичних осіб, втягнутих у кримінальний процес. Названі завдання перебувають у відносинах конкуренції, оскільки на практиці виконання перших завдань не сприяє та навіть в окремих випадках перешкоджає виконанню інших [126, с. 6–7].

Науковці виділяють такі ключові форми процесуального керівництва: наглядову – основну, за якої основним предметом є законність рішень, що приймаються слідчим (прокурор має повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування); керівну – прокурор організовує, планує, координує процес досудового розслідування, надає вказівки та доручення дізнавачу, детективу, слідчому, оперативним підрозділам та органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність (вказівки прокурора є обов'язковими для виконання); погоджувальну – погодження або відмова в погодженні клопотань слідчого

до слідчого судді щодо проведення процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України; затвердження, внесення змін чи відмова у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру; відмовну – скасування незаконних чи необґрунтованих постанов слідчого; виконавчу – самостійне проведення процесуальних дій [157, с. 250–251]. Однак, на думку Н. Шумської, поєднання прокурорського нагляду та процесуального керівництва є недопустимим, оскільки прокурор (процесуальний керівник) виступає як активний учасник (організатор) процесу досудового розслідування і несе відповідальність за всі рішення, дії або бездіяльність дізнавача, слідчого, детектива, забезпечуючи таким чином право особи на свободу та особисту недоторканність [230]. Характерна особливість прокурорського нагляду за діяльністю органів досудового розслідування у формі процесуального керівництва полягає в наявності у прокурора широкого спектра повноважень. Ці повноваження дозволяють йому, маючи повний доступ до матеріалів, документів та інших даних, що стосуються досудового розслідування, вживати заходів для забезпечення законності його проведення та відновлення законності у разі необхідності. Незважаючи на відсутність єдності поміж науковців щодо оптимального переліку завдань прокурорського нагляду, виявлення порушень законності, захист від неправомірних дій, забезпечення законності та правопорядку, без сумніву, є одними з основних завдань [229, с. 517–518].

Згідно зі ст. 2 КПК України кримінальне провадження спрямоване на захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до

кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [96]. Тому, зважаючи на такі завдання, повнота та своєчасність виконання завдань, покладених на прокурора під час нагляду за законністю досудового розслідування, безпосередньо залежать від реалізації наданих йому повноважень [230]. Отже, під час досудового розслідування прокурор може виявляти обставини, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень (наприклад, пов'язаних з нелегальним перетином кордону, експлуатацією мігрантів), та вживати заходів для їх усунення. Незважаючи на те, що у КПК України (ст. 36) визначені повноваження прокурора щодо нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, завдання такого суб'єкта при цьому конкретизовані у наказі Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 № 400 «Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах» [146], зокрема: забезпечення реагування на факти смерті особи внаслідок застосування сили працівником правоохоронного органу під час затримання; протидія катуванням та іншим формам неналежного поведіння, у тому числі заподіяння особі фізичних чи моральних страждань унаслідок непропорційного застосування сили під час затримання; забезпечення законності та обґрунтованості обмеження права на свободу та особисту недоторканність, належного реагування на факти безпідставного затримання і тримання осіб у територіальних підрозділах правоохоронних органів, порушення прав осіб на дострокове звільнення від відбування покарання; реалізація заходів, передбачених державними програмними документами щодо захисту прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах, міжнародними договорами, ратифікованими Україною; забезпечення нагляду за додержанням прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства і держави при виконанні покарань та інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи, відповідно до законів України, міжнародних договорів, згода на

обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також законодавства щодо запобігання катуванню чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із затриманими, взятими під варту та засудженими чи їх покаранню тощо. Надання прокуророві широкого спектра повноважень у нагляді за дотриманням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва накладає відповідальність за правові наслідки процесуальних рішень, сприяючи реалізації правозахисної функції держави. Таким чином, кримінальна процесуальна діяльність прокурора щодо забезпечення прав особи на етапі досудового розслідування здійснюється від імені суспільства та в публічних інтересах з метою забезпечення верховенства права, виконання законів органом, що проводить розслідування, їх охорони та захисту, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування. Усі такі надані прокурору повноваження у кримінальному провадженні спрямовані на забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі. Як зазначає П. Гультай, прокурор є ключовою фігурою в механізмі застосування запобіжних заходів у досудовому кримінальному провадженні, виконуючи провідну роль у вирішенні відповідних питань. На думку автора, під час нагляду за законністю затримання особи прокурор повинен перевірити: наявність передумов і підстав для затримання; повноваження особи, яка здійснила затримання; забезпечення прав затриманої особи, зокрема права на захист; дотримання строків затримання; відповідність закону порядку та умов утримання затриманих; дотримання закону при звільненні затриманого з-під варту [39, с. 11–12; 229]. Отже, кримінальна процесуальна діяльність прокурора, здійснювана від імені суспільства та в публічних інтересах, є неоціненним запобіжним механізмом для забезпечення верховенства права та захисту конституційних прав і свобод людини на всіх етапах кримінального провадження, включно з випадками, що стосуються мігрантів, біженців та осіб без громадянства. Надані прокурору широкі повноваження та його

відповідальність за правові наслідки рішень сприяють реалізації правозахисної функції держави та запобіганню незаконним діям. Отже, щодо предмета нашого дослідження маємо зазначити, що КПК України та відомчі акти надають прокуратурі процесуальний інструментарій для реалізації її кримінологічних засад, забезпечуючи те, що запобігання злочинам, пов'язаним із міграційною політикою, відбувається через ефективний правозахисний нагляд та усунення криміногенних обставин на стадії досудового розслідування.

Далі розглянемо закони, що регулюють міграційну сферу. До запровадження воєнного стану в Україні було визначено вичерпний перелік умов, за яких іноземець або особа без громадянства має право перетнути кордон України, а саме: наявність дійсного паспортного документа; відсутність рішення уповноваженого державного органу України щодо заборони в'їзду особи на територію держави; наявність в'їзної візи; підтвердження мети перебування; достатнє фінансове забезпечення [123]. На сьогодні в умовах воєнного стану ці стандартні умови посилені згідно зі змінами до правил. Ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначає підстави для перебування іноземців та осіб без громадянства на території України: іноземці та особи без громадянства можуть відповідно до Закону України «Про імміграцію» іммігрувати в Україну на постійне проживання; іноземці та особи без громадянства, яких визнано біженцями в Україні або яким надано притулок в Україні, вважаються такими, які постійно проживають на території України з моменту визнання біженцем в Україні або надання притулку в Україні. Постійне проживання на території України біженців підтверджується посвідченням біженця; іноземці та особи без громадянства, яких визнано особами, що потребують додаткового захисту, або яким надано тимчасовий захист в Україні, вважаються такими, які на законних підставах тимчасово проживають на території України на період дії обставин, за наявності яких додатковий чи тимчасовий захист було надано. Тимчасове проживання на

території України таких іноземців та осіб без громадянства підтверджується посвідченням особи, яка потребує додаткового захисту в Україні, або посвідченням особи, якій надано тимчасовий захист в Україні; іноземці та особи без громадянства, які відповідно до закону прибули в Україну для працевлаштування або укладення гіг-контракту або під час перебування на законних підставах на території України у випадку, передбаченому частиною тринадцятою цієї статті, отримали дозвіл на застосування праці іноземців та осіб без громадянства в Україні та посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період роботи в Україні; іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для участі у реалізації проектів міжнародної технічної допомоги, зареєстрованих у встановленому порядку, та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період роботи в Україні; іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну з метою проповідування релігійних віровчень, виконання релігійних обрядів чи іншої канонічної діяльності за запрошенням релігійних організацій та погодженням з державним органом, який здійснив реєстрацію відповідної релігійної організації, та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період діяльності в Україні; іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для роботи у філіях та представництвах юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави, зареєстрованих у встановленому порядку, та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період роботи в Україні; іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для роботи у філіях або представництвах іноземних банків, зареєстрованих у встановленому порядку, та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період роботи в Україні; іноземці та

особи без громадянства, які прибули в Україну для провадження культурної, наукової, освітньої діяльності на підставах і в порядку, встановлених міжнародними договорами України або спеціальними програмами, а також іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну з метою участі в міжнародних та регіональних волонтерських програмах чи участі в діяльності організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність», інформація про які розміщена на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності, отримали посвідку на тимчасове проживання та здійснюють волонтерську діяльність на базі зазначених організацій та установ, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період провадження такої діяльності; іноземці (крім громадян Російської Федерації та Республіки Білорусь) та особи без громадянства, які в період дії воєнного стану прибули в Україну для надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги на волонтерських засадах як медичні працівники, фахівці з реабілітації та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України, на період надання такої допомоги; іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для роботи кореспондентом або представником іноземних медіа та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період роботи в Україні; іноземці та особи без громадянства, які є засновниками та/або учасниками, та/або бенефіціарними власниками (контролерами) юридичної особи, зареєстрованої в Україні, та прибули в Україну з метою контролю за діяльністю таких юридичних осіб і отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період дії посвідки; іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну з метою навчання та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на

законних підставах перебувають на території України на період навчання; іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну з метою возз'єднання сім'ї з особами, які є громадянами України, або під час перебування на законних підставах на території України у випадках, зазначених у частинах третій – тринадцятій цієї статті, уклали шлюб з громадянами України та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період до отримання посвідки на постійне проживання чи набуття громадянства України; іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну з метою возз'єднання сім'ї з особами, зазначеними у частинах другій – тринадцятій і дев'ятнадцятій цієї статті, та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України, на період, зазначений відповідно у частинах другій – тринадцятій і дев'ятнадцятій цієї статті; іноземці та особи без громадянства, які в'їхали в Україну на інших законних підставах, вважаються такими, які тимчасово перебувають на території України на законних підставах на період наданого візою дозволу на в'їзд або на період, встановлений законодавством чи міжнародним договором України; іноземці та особи без громадянства, які в установленому порядку уклали контракт про проходження військової служби у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту, Національній гвардії України, вважаються такими, які на законних підставах тимчасово проживають на території України, на період дії контракту про проходження військової служби у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту, Національній гвардії України та протягом трьох місяців після його припинення (розірвання). Тимчасове проживання на території України таких іноземців та осіб без громадянства підтверджується військово-обліковим документом (службовим посвідченням) військовослужбовців, форма, порядок оформлення (створення) та видачі якого визначаються відповідно Міністерством оборони України та Міністерством внутрішніх справ України; іноземці та особи без

громадянства, які надавали інструкторську (стрілецьку, тактичну, медичну, радіотехнічну, вибухотехнічну та іншу) допомогу підрозділам Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, Міністерства внутрішніх справ України, залученим до проведення антитерористичної операції, перебуваючи безпосередньо у районах її проведення, та/або залученим до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, перебуваючи безпосередньо у районах їх проведення, або добровольчим формуванням, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України та спільно з вищезазначеними підрозділами брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, а також які брали участь у виконанні бойових або службових завдань антитерористичної операції та/або заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях спільно із вищезазначеними підрозділами та добровольчими формуваннями та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які перебувають на території України на законних підставах, у тому числі у випадках, якщо термін дії паспортного документа закінчився або він підлягає обміну, на час до завершення тимчасової окупації Російською Федерацією території України у значенні Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»; іноземці та особи без громадянства, зазначені у частинах двадцятій і двадцять четвертій цієї статті, на дату звернення за оформленням посвідки на тимчасове проживання та до дня її отримання вважаються такими, які перебувають на території України на законних підставах; іноземці та особи без громадянства,

які перебувають на території України на законних підставах, зобов'язані мати дійсний паспортний документ. Іноземець або особа без громадянства у разі втрати або обміну паспортного документа, а так само втрати чи викрадення посвідки на постійне проживання або посвідки на тимчасове проживання повинні протягом трьох робочих днів письмово повідомити про це центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів; іноземці та особи без громадянства, крім осіб, зазначених у частині дев'ятнадцятій цієї статті, які в період дії воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні»» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, надають/надавали стрілецьку, тактичну, радіотехнічну, вибухотехнічну, медичну та іншу допомогу підрозділам Збройних Сил України, Національної гвардії України, у тому числі підрозділам територіальної оборони, добровольчих формувань територіальних громад, перебуваючи безпосередньо в районах ведення бойових дій, та спільно з такими підрозділами беруть/брали участь у виконанні бойових або службових завдань протягом не менше шести місяців і які не пізніше 12 місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які перебувають на території України на законних підставах, у тому числі у випадках, якщо термін дії паспортного документа закінчився або він підлягає обміну, на період дії такої посвідки [59]. Отже, Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» встановлює порядок перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні, їхні права та обов'язки. Прокуратура, здійснюючи нагляд за дотриманням цього закону, може виявляти порушення прав цієї категорії осіб.

Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» регулює процедуру надання захисту особам, які шукають притулку [58]. Прокуратура може здійснювати нагляд за законністю прийняття рішень щодо надання/ненадання такого статусу.

Закон України «Про протидію торгівлі людьми» [60]. Прокуратура відіграє ключову роль у боротьбі з торгівлею людьми, що часто пов'язана з міграційними процесами. Її діяльність включає нагляд за розслідуванням таких злочинів та представництво інтересів потерпілих.

Перейдемо до аналізу інших нормативно-правових актів. Так, затверджений спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку проведення заходів щодо здійснення нагляду та контролю за виконанням законодавства в міграційній сфері» від 04.09.2013 № 850/536/1226 порядок врегульовує діяльність центральних органів виконавчої влади, яка спрямована на реалізацію державної політики в міграційній сфері, захист державної безпеки та національних інтересів України у сфері міграції, забезпечення дотримання законодавства в цій сфері, ефективне управління міграційними процесами та протидію нелегальній міграції. Відповідно до своїх повноважень центральні органи виконавчої влади організовують та проводять такі заходи: «Мігрант» – Державна міграційна служба України; «Кордон» – Адміністрація Державної прикордонної служби України; «Студент» – Міністерство освіти і науки України; «Трудова міграція» – Державна інспекція України з питань праці. Заходи «Мігрант», «Кордон», «Студент», «Трудова міграція» проводяться з метою запобігання та протидії нелегальній міграції, а також іншим порушенням законодавства України в міграційній сфері. До проведення вказаних заходів обов'язково залучаються Міністерство внутрішніх справ України, Державна міграційна служба України, Державна прикордонна служба України та Служба безпеки України. З ініціативи центрального органу виконавчої влади, відповідального за організацію проведення заходу,

до участі в його проведенні можуть залучатися інші заінтересовані центральні органи виконавчої влади (за погодженням). Центральні органи виконавчої влади, зазначені в пункті 2 цього порядку, за результатами проведеного заходу у місячний строк подають Державній міграційній службі України звіти для узагальнення їх результатів і врахування при проведенні аналізу міграційної ситуації та внесення Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо формування державної політики в міграційній сфері [144].

Під час повномасштабного вторгнення в 2023 р. в Україні було запроваджено Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 року [186], що стало необхідним через активізацію такої злочинної діяльності останніми роками, зокрема й під час пандемії COVID-19. Програмою передбачається вдосконалення нормативно-правової бази, посилення координації, співпраці та інституційної спроможності органів і суб'єктів, що вживають заходів для протидії торгівлі людьми, посилення міжнародного співробітництва, здійснення первинної профілактики торгівлі людьми, посилення захисту постраждалих осіб та надання їм відповідної допомоги тощо. Запровадження такої програми слід вважати важливим законодавчим нововведенням для покращення регулювання міграційних процесів в Україні та захисту суб'єктів міграційних прав. Також в Україні було запроваджено Стратегію державної міграційної політики України на період до 2025 року [186], якою визначається велика кількість цілей, а саме: зниження адміністративних бар'єрів для свободи пересування населення, зменшення наслідків еміграції з держави, створення сприятливих та необхідних умов для повернення й реінтеграції громадян, що стали трудовими мігрантами чи отримали за кордоном тимчасовий захист, сприяння легальній міграції, забезпечення успішної інтеграції іноземців та апатридів, посилення контролю за дотриманням міграційного законодавства в державі тощо [55, с. 206].

Стосовно міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, варто зазначити, що Україна є учасницею

багатьох міжнародних конвенцій та угод, які стосуються прав людини, міграції, боротьби зі злочинністю. Ці договори є частиною національного законодавства, і прокуратура керується ними у своїй діяльності. Зокрема, мова йде про такі документи, як: Загальна декларація прав людини [54]; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [85]; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Протоколи до неї (насамперед Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї) [175]. Отже, правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері є багатовекторним і охоплює конституційні засади, норми кримінального процесуального права, спеціалізоване міграційне законодавство та міжнародні договори. Хоча прокуратура вже не має функції «загального нагляду», її процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, представництво інтересів держави (включно із захистом вразливих мігрантів) та координаційна діяльність є ефективними інструментами для виявлення, усунення та запобігання порушенням прав людини в міграційній сфері. Це підкреслює її ключову роль у забезпеченні верховенства права та захисті конституційних прав і свобод усіх осіб, які перебувають на території України, що сприяє законності та правопорядку в цій важливій сфері суспільного життя.

2.2. Організація запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері

Організація запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері в Україні після реформи прокуратури трансформувалася від широко трактованого «загального нагляду» до більш сфокусованих напрямів, що відповідають її конституційно визначеним функціям. Хоча термін «запобіжна функція» не виділений як окремий та самостійний, прокуратура здійснює

превентивну діяльність через виконання своїх основних повноважень, передбачених Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру», Кримінальним процесуальним кодексом України та іншими законами.

Узагальнення наукової літератури [50; 122; 172; 20], досвіду правоохоронної діяльності та результатів аналізу нормативно-правових актів дозволило встановити, що підрозділи поліції у взаємодії з органами Державної прикордонної служби України та прокуратури у протидії правопорушенням, пов'язаним із організованими кримінальними правопорушеннями, пов'язаними із контрабандою, незаконним обігом зброї та наркотиків, тероризмом і протиправним перетином державного кордону України, мають вирішувати такі завдання, як: аналіз та оцінка оперативної обстановки в сфері правопорушень, пов'язаних із контрабандою, незаконним обігом зброї, тероризмом та протиправним перетином державного кордону України; здійснення обліку та обміну інформацією щодо найбільш імовірних місць такої діяльності; прогнозування тенденцій розвитку цих явищ; виявлення та облік осіб, які здійснюють подібну незаконну діяльність; встановлення та обмін інформацією щодо маршрутів пересування; визначення пріоритетних напрямів боротьби з організованими кримінальними правопорушеннями, пов'язаними із контрабандою, незаконним обігом зброї, тероризмом та протиправним перетином державного кордону України; комплексне планування діяльності підрозділів міськрайорганів та забезпечення взаємодії між виконавцями запланованих заходів; виявлення та усунення причин і умов кримінальних правопорушень, пов'язаних із організованими кримінальними правопорушеннями, пов'язаними із контрабандою, незаконним обігом зброї, тероризмом та протиправним перетином державного кордону України; висвітлення результатів протидії цим злочинам у засобах масової інформації [2; 3; 4; 5; 6]. Отже, здійснений аналіз джерел, на жаль, засвідчив, що вони містять вузький або формальний підхід, так як не описують зміст діяльності прокуратури в зазначених напрямках, а саме, якими формами, методами чи засобами

прокуратура має реалізовувати ці завдання (наприклад, у міграційній сфері). Ця прогалина слугує аргументом для необхідності глибшого наукового дослідження питань запобіжної діяльності прокуратури. І хоча окремі вчені (праці М. Косюти, М. Мичка, В. Бабкової та ін.) детально досліджували наглядові, організаційні та контрольні функції прокуратури, що створює методологічне підґрунтя, вони також не дали вичерпної відповіді на практичні питання реалізації запобіжної функції.

Організація запобіжної діяльності органів прокуратури забезпечується єдністю системи прокуратури України, зокрема: єдиними засадами організації та діяльності прокуратури; єдиним статусом прокурорів; єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності прокурорів; фінансуванням прокуратури виключно з Державного бюджету України; вирішенням питань внутрішньої діяльності прокуратури органами прокурорського самоврядування. Проте складність належної організації запобіжної діяльності органів прокуратури полягає в тому, що збройний конфлікт в Україні знаходиться в активній фазі. Це унеможлиблює надання достовірної інформації про кримінологічні показники злочинності, криміногенні детермінанти явища, осіб, які вчиняють міжнародні злочини та про засоби підвищення ефективності запобігання злочинності [79].

Маємо виділити основні напрями організації запобіжної діяльності, якими є: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; представництво інтересів громадянина або держави в суді; координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності.

Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Перше, на що слід звернути увагу, – це виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів. Кримінологічне визначення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, як правило, містить у собі два взаємозалежних аспекти: антигромадську установку особистості і конкретну життєву ситуацію, що складається до моменту вчинення злочину [103, с. 105–106]. При цьому варто підкреслити, що при вчиненні умисних злочинів

вирішальну роль, як правило, відіграє антигромадська установка, тоді як при вчиненні необережних злочинів зростає роль життєвої ситуації. На погляд О. Литвинова, кримінологічне визначення розглянутих категорій обмежує їх застосування у практичній площині правоохоронної діяльності, насамперед під час проведення дізнання, досудового слідства, судового розгляду кримінальних справ, а також прокурорського нагляду. Обумовлене це тим, що для названих видів діяльності значущість причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, визначається передусім окресленням меж, у рамках яких ці обставини підлягають виявленню та усуненню. На підставі цього варто розглянути основні ознаки, які притаманні названим категоріям. По-перше, причини та умови, що сприяють вчиненню злочину, повинні бути необхідними. Під необхідними причинами та умовами варто розуміти такі явища, без яких виникнення передбачуваного наслідку (тобто злочину) було би зведено нанівець. По-друге, причини та умови повинні бути юридично значущими. Юридична значущість, на його погляд, визначається взаємозв'язком двох критеріїв. Перший критерій полягає в тому, що причини та умови, що сприяють вчиненню злочину, повинні мати безпосередній стосунок до розслідуваного діяння. Другий критерій пов'язаний із тим, що виявлення та усунення названих обставин має сприяти реалізації завдань кримінального судочинства. По-третє, між причинами та умовами, що сприяють вчиненню злочину, з одного боку, і злочинном – з іншого повинен існувати закономірний зв'язок, тобто такий, що об'єктивно існує, повторюється і зумовлює розвиток злочинного діяння. По-четверте, причини та умови повинні неминуче приводити до вчинення злочину. Це означає, що у випадку неусунення зазначених обставин обов'язково буде вчинено аналогічний злочин. По-п'яте, причини та умови злочину повинні бути виявлені в сукупності, оскільки при частковому (неповному) виявленні та усуненні таких явищ вони можуть привести до вчинення нових злочинних діянь. На підставі вищевикладеного вчений формулює таке поняття названих обставин: причинами та умовами, що сприяють вчиненню злочину

(забороненого кримінальним законом діяння), є сукупність необхідних, юридично значущих явищ, що закономірно і неминуче приводять до вчинення злочину. Згадування в дужках про заборонене кримінальним законом діяння свідчить про визнання необхідності виявлення і усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, при провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру [109].

У межах кримінальних проваджень, що стосуються міграційної сфери (наприклад, щодо організації незаконного переправлення осіб через державний кордон, торгівлі людьми, незаконного переміщення мігрантів, зловживання службовим становищем посадовими особами міграційних органів), прокурор, здійснюючи процесуальне керівництво, не лише контролює додержання законів, а й виявляє системні проблеми та прогалини, що сприяють таким злочинам.

Для розкриття такого напрямку, як процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, необхідними є такі складові, як надання вказівок та доручень, а також контроль за дотриманням прав осіб. Прокурор має право надавати вказівки слідчим, детективам та оперативним підрозділам щодо збору інформації про причини та умови злочинності, а також щодо заходів, спрямованих на їх усунення. Стосовно контролю за дотриманням прав осіб слід зазначити, що одним із найважливіших аспектів є нагляд за дотриманням прав затриманих, підозрюваних, обвинувачених, а також потерпілих (які часто є вразливими мігрантами). Це охоплює перевірку законності затримання, умов тримання, забезпечення права на захист, доступу до правової допомоги та перекладача. Запобігання порушенням прав на цих етапах є ключовою превентивною мірою.

Наступним напрямом організації запобіжної діяльності є представництво інтересів громадянина або держави в суді, що передбачає захист прав вразливих категорій мігрантів (якщо іноземці, особи без громадянства або біженці не спроможні самостійно захистити свої порушені права (наприклад, через неповноліття, недієздатність), прокурор може

звертатися до суду для захисту їхніх інтересів. Це може стосуватися оскарження рішень про відмову у наданні статусу біженця, примусового видворення, незаконних затримань тощо. Такі дії є превентивними, оскільки запобігають подальшому порушенню прав та відновлюють законність); захист публічних інтересів держави (у випадках, коли йдеться про порушення або загрозу порушення інтересів держави у міграційній сфері (наприклад, незаконне надання громадянства, легалізація незаконних мігрантів через корупційні схеми) і відповідні державні органи не діють належним чином, прокуратура може ініціювати судові процеси для захисту цих інтересів. Це запобігає системним зловживанням).

Ще одним напрямом організації запобіжної діяльності є координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності. В. Мозгова у своїй праці дійшла висновку, що координація діяльності правоохоронних органів із протидії злочинності та корупції – це передбачена законом, об'єктивно обумовлена, узгоджена та постійна взаємодія з метою реалізації учасниками правоохоронної діяльності спільних заходів за найбільш пріоритетними напрямками протидії злочинним та корупційним проявам, що здійснюється під організаційним керівництвом відповідного прокурора [132, с. 290]. О. Проневич розуміє координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції як об'єктивно зумовлене, соціально акцептоване і передбачене законом узгодження (упорядкування) прокурором дій державних і недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності, які не перебувають у відносинах підпорядкування (субординації), з метою спільної реалізації міжвідомчих організаційних заходів антикримінального характеру, спрямованих на забезпечення безпеки особи, суспільства та держави [174, с. 53].

Таким чином, слід констатувати, що на сучасному етапі значення координаційної діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції суттєво зростає, що об'єктивно зумовлене скасуванням функції органів прокуратури щодо загального нагляду та

відсутністю збалансованого державного механізму нагляду за додержанням прав і свобод людини та громадянина, додержанням законів із цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами [174, с. 57]. Тому координації належить ключова роль у консолідації зусиль правоохоронних органів, забезпеченні узгоджених, цілеспрямованих, спільних дій правоохоронних органів із протидії корупції, зміцнення законності й правопорядку. Належним чином організована координація протидії корупції покликана усунути дублювання повноважень, роз'єднаність, забезпечити ефективне виконання правоохоронними органами завдань у цій сфері, що не передбачає змішування їхніх функцій, підміну одних органів іншими [162, с. 26]. Отже, зазначене вказує на те, що організація запобіжної діяльності прокуратури у міграційній сфері повинна ґрунтуватися на ефективній координації всіх залучених органів (Державної прикордонної служби України, поліції тощо), спрямованій на усунення причин і умов незаконної міграції та пов'язаної з нею організованої злочинності. Головним критерієм успіху має бути високий рівень кримінологічної безпеки у прикордонних/міграційних процесах, що вимагає обґрунтованої оцінки результативності координаційних та превентивних заходів, що здійснюються прокурором. Для усунення виявлених доктринальних прогалин (фрагментарність, відсутність опису форм і методів) та посилення практичної ефективності, зокрема, необхідно визначити конкретні кількісні та якісні показники «високого рівня кримінологічної безпеки» у прикордонних/міграційних процесах, що стануть кінцевою метою запобіжної діяльності прокуратури.

З-поміж типових форм (наприклад, міжвідомчі координаційні наради, створення спільних робочих груп, затвердження спільних планів) та методів (аналітичний, прогностичний, контрольний) реалізації координаційної функції прокурора у протидії організованій злочинності, включно з незаконною міграцією, контрабандою та торгівлею людьми, важливе місце у координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності

займає, зокрема, *проведення координаційних нарад*. Наказом Офісу Генерального прокурора від 08.02.2021 № 28 [143] затверджено Порядок координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності. Так, завданнями координації визнано: розробку та впровадження у діяльність правоохоронних органів та органів прокуратури пріоритетів кримінально-правової політики, сучасних підходів до протидії злочинності; визначення основних напрямів та проблем у правозастосовній і правоохоронній діяльності щодо запобігання та протидії злочинності на основі аналізу її структури, динаміки та прогнозування тенденцій, підготовка пропозицій щодо шляхів вирішення відповідних проблем із метою сприяння у виконанні завдань кримінального провадження; розробку, узгодження і реалізацію спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення, розкриття, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, причин та умов, які сприяли їх вчиненню; підготовку пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері протидії злочинності. Пунктом 7 згаданого вище порядку як основні засади координації закріплено: верховенство права; законність; незалежність і рівність суб'єктів координаційної діяльності у визначенні проблем у сфері протидії кримінальним правопорушенням, ініціюванні, розробці, узгодженні та реалізації заходів, спрямованих на їх вирішення; обов'язковість виконання узгоджених заходів та контроль за їх реалізацією; системність і повноту використання різних форм координації; публічність, гласність і відкритість координаційних заходів, оприлюднення їх результатів у встановленому законодавством порядку в межах, які не суперечать вимогам законодавства про захист прав і свобод людини та громадянина, державної таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом [99]. На думку А. Войтенко, координація діяльності правоохоронних органів, зокрема і органів прокуратури, в контексті протидії злочинності має базуватися на принципах верховенства права, законності, незалежності і рівності суб'єктів, що здійснюють координаційну діяльність, обов'язковості до виконання заходів у напрямі протидії злочинності і контролю за

реалізацією, системності та повноти використання різних форм проведення координаційної діяльності, публічності, гласності та відкритості здійснення координаційних заходів, самостійності органів, які беруть участь у прийнятті рішень за результатами координаційної діяльності, відповідальності керівників органів прокуратури за результати якісного та своєчасного узгодження заходів із боротьби зі злочинністю і корупцією [30, с. 4007].

І. Курбатова зазначає, що інститут координації діяльності правоохоронних органів із виявлення та протидії злочинності є самостійним, організаційно-правовим елементом, спрямованим на узгодження функціонування автономних цілеспрямованих систем для виконання визначених державою завдань. _____ здійснювати протидію єдиним фронтом, знаходячи правильне поєднання методів переконання і примусу, виховання та покарання [100, с. 120]. М. Ковалів пропонує доповнити Закон України «Про прокуратуру» спеціальною статтею «Про координаційну діяльність прокуратури щодо забезпечення правопорядку та боротьби зі злочинністю», яка визначатиме повноваження та компетенцію прокурорів різних рівнів при здійсненні координаційної діяльності та інші положення. Нові завдання та функції прокуратури вимагають від її працівників вжиття додаткових заходів щодо вдосконалення професіоналізму. Підібрати гідні кадри, створити умови для закріплення в органах прокуратури, навчити працювати на високому професійному рівні – основні складові кадрової політики. Необхідно використовувати передовий досвід у галузі прокурорського нагляду, методичні рекомендації та науково-технічні засоби для здійснення успішного нагляду за законністю у веденні кримінального провадження. Обов'язковою умовою ефективної організації діяльності органів прокуратури є серйозне покращення інформаційно-аналітичної роботи, результати якої залежать від якості інформаційного забезпечення, у тому числі з використанням системи оцінки СОСТА Україна. Усі процеси організації діяльності прокуратури у сфері запобігання кримінальним правопорушенням та застосування кримінального законодавства, весь механізм профілактичного та

кримінально-правового впливу – це безперервна поява, рух, переробка кримінологічної, кримінально-правової та іншої інформації. Аналіз стану законності треба вести комплексно, використовуючи різноманітну інформацію, спеціальні методи та засоби. Основною метою інформаційного забезпечення аналітичної діяльності є надання об'єктивної інформації про ефективність попередження кримінальних правопорушень, стан законності, застосування кримінального законодавства, створення умов для оптимального управління цією діяльністю. Задля підвищення ефективності організації координаційної діяльності прокуратури доцільно звернути увагу насамперед на вдосконалення організаційно-правової бази щодо підвищення професіоналізму працівників прокуратури, покращення інформаційно-аналітичної роботи та реалізації координаційної функції [81].

Особливості координаційної діяльності прокуратури України щодо виконання зазначеного вище Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності [145], порівнюючи з подібною діяльністю прокуратур держав-членів ЄС, полягають у: ширшому предметі координаційної діяльності, змістом якого є не лише узгоджена діяльність уповноважених органів боротьби зі злочинністю, а й дії щодо протидії іншим правопорушенням та забезпечення правопорядку; включенні до кола постійних або тимчасових членів міжвідомчих нарад поряд із керівниками правоохоронних органів керівників інших державних структур і органів місцевого самоврядування; організаційній структурі координаційної наради та міжвідомчої наради; обсязі повноважень голови координаційної наради щодо забезпечення правопорядку та боротьби зі злочинністю; заслуховування на засіданнях координаційної наради звітів посадових осіб правоохоронних органів, інших державних органів щодо роботи з предмета координаційної діяльності; механізмі реалізації прокурорами координаційних повноважень, що вирізняється оптимальним поєднанням координаційних повноважень з наглядовими повноваженнями щодо досудових розслідувань, виражається у створенні слідчо-оперативних груп, проведенні оперативних

нарад працівників правоохоронних органів під керівництвом прокурора, забезпеченні належного обміну інформацією між органами дізнання та органами досудового слідства, в окремих випадках спільності оперативно-розшукової діяльності з кримінальних проваджень, використання інших форм координації; механізми використання системи оцінки СОСТА Україна [81; 168].

Особливу увагу варто звернути на організуючу роль прокурора в підготовці та проведенні координаційних нарад, яка полягає в тому, що він: спільно з керівниками інших правоохоронних органів визначає коло питань, які потребують розгляду на нараді; організовує роботу постійно діючої робочої групи з представників правоохоронних органів для підготовки наради; за необхідності особисто керує роботою з підготовки проєктів постанов у кожному з питань, що виносяться на розгляд наради; вимагає інформацію, необхідну для проведення наради; скликає нараду та керує її роботою, у тому числі визначає місце, дату й час її проведення, затверджує порядок денний; підбиває підсумки роботи наради; спільно з керівниками інших правоохоронних органів формулює рекомендації до підсумкових документів наради (резолютивної частини постанови); здійснює контроль за виконанням напрацьованих нарадою заходів [138, с. 75; 53]. Отже, прокуратура організовує та проводить координаційні наради з керівниками правоохоронних органів (Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби, Служби безпеки України) для розробки та реалізації спільних заходів із запобігання, виявлення, припинення та розслідування злочинів, пов'язаних з міграцією (нелегальною міграцією, торгівлею людьми, контрабандою).

Також координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності передбачає обмін інформацією та спільні дослідження; розробку спільних планів та міжвідомчих робочих груп; аналітичну та інформаційну діяльність; підготовку пропозицій; реалізацію заходів, передбачених державними програмами та міжнародними договорами. Кожна складова має

свої змістовні характеристики, зокрема, обмін аналітичною інформацією, проведення спільних аналітичних досліджень дозволяють виявляти тенденції, оцінювати ризики та розробляти ефективні стратегії протидії злочинності у міграційній сфері. Створення таких механізмів сприяє узгодженості дій та підвищенню ефективності роботи всіх залучених суб'єктів у протидії міграційним злочинам та їх профілактиці.

Аналітична та інформаційна діяльність, яка включає аналіз стану злочинності, а саме збір, узагальнення та аналіз даних про стан злочинності у міграційній сфері, вивчення її причин та умов, дозволяє виявляти «гарячі точки» та системні проблеми, що потребують уваги. На основі аналізу прокуратура розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства та правозастосовної практики, які направляються до відповідних органів державної влади. Ці пропозиції мають чітко виражений запобіжний характер. Проте інформаційно-аналітична діяльність органів прокуратури залишилася поза увагою вчених. А з огляду на нещодавно започатковану відомчу реформу з'явилося багато методологічних та теоретичних питань, які повинні бути розглянуті, оскільки, безумовно, окреслюють перспективу такого предмета наукового пізнання.

На початку аналізу словосполучення «інформаційно-аналітична діяльність» варто відмітити його трансформацію в науково вивірену дефініцію. Не стало винятком і його застосування у правовому полі як самостійного правового феномена. Семантичний аспект досліджуваного терміна поділяє його на два самостійних елементи: «інформаційна діяльність» та «аналітична діяльність». Вони мають індивідуальне смислове навантаження і можуть існувати окремо. При цьому за обсягом охоплення суспільних відносин категорія «інформаційна діяльність» є ширшою та інколи може включати й аналітичну діяльність. Інформаційна діяльність, на думку авторів навчального посібника «Інформаційно-аналітична діяльність» І. Захарової та. Л. Філіпової, є невід'ємною частиною всіх сфер суспільно-політичного життя, яка має певні цілі та завдання, для реалізації яких існують

певні засоби, що сприяють отриманню необхідних результатів [160, с. 8–9]. На переконання В. Варенка, в системі суб'єктно-об'єктних відносин характер інформаційної діяльності буде цілком залежати від джерела інформації, яким, зокрема, є будь-який об'єкт, де нагромаджуються повідомлення, дані, що в подальшому використовуються суб'єктами інформаційних відносин (державними організаціями, посадовими та юридичними особами, громадянами) [19, с. 22]. Слово «аналіз» (від грец. analysis) означає сукупність прийомів мислення, мисленнєве структурування досліджуваного об'єкта на складові частини, екстрагування (виділення) їх окремих властивостей, відношень із метою їх вивчення. Без аналізу неможливі навіть найпростіші форми свідомої діяльності людей [191].

Аналітична діяльність є продуктом інтелектуальної діяльності. А тому інформаційно-аналітична діяльність – це вид соціальної діяльності, що полягає у роботі з інформацією з використанням сукупності логічних, математичних та інших прийомів, результатом якої є створення унікального інтелектуального інформаційного продукту, товару чи засобу. У системі публічного адміністрування, як зазначають Т. Кузянкова та О. Котуков, аналітичні технології сприятимуть розв'язанню таких нагальних проблем: вибору шляху розвитку; діагностиці суспільства та соціальних проблем; зрілості системи державного управління; взаємодії із «четвертою владою» (засобами масової інформації); загальної компетенції [93, с. 82–83; 45, с. 96–97]. С. Мазурик доходить висновку, що на сьогодні інформаційно-аналітична діяльність в органах прокуратури є ефективним щоденним засобом вирішення службових завдань, без якої неможливо уявити роботу сучасного прокурора. З метою удосконалення правового забезпечення інформатизації прокуратури в цілому та підвищення якості автоматизації робочих місць кожного працівника необхідно розробити Концепцію інформаційного забезпечення прокуратури України. Поміж її основних положень необхідно розкрити: правове регулювання інформаційно-аналітичної діяльності, інформаційно-аналітичну інфраструктуру, мету, завдання, принципи,

суб'єкти, форми, методи інформаційно-аналітичної роботи, засоби інформатизації прокурорської діяльності, інтегровані інформаційні системи та порядок роботи з ними, правове положення інформаційних служб (підрозділів) при прокуратурі тощо [117].

Прокуратура забезпечує реалізацію заходів, визначених у державних програмах щодо захисту прав людини, а також міжнародних договорах, ратифікованих Україною (наприклад, Конвенції проти катувань, Протоколах до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності щодо торгівлі людьми).

Окрім зазначених напрямів організації запобіжної діяльності, важливим у вирішенні предмета підрозділу є встановлення ключових елементів організації запобіжної діяльності. Такими маємо запропонувати:

1) спеціалізацію прокурорів, а саме запровадження та поглиблення спеціалізації прокурорів, які займаються злочинами у міграційній сфері та захистом прав мігрантів, що дозволить підвищити їхню кваліфікацію та ефективність роботи. Зазначена спеціалізація надасть такі переваги: а) прокурори-спеціалісти матимуть ґрунтовні знання міграційного законодавства, міжнародних стандартів захисту прав мігрантів, а також розуміння причин та наслідків міграційних явищ. Це дозволить їм більш кваліфіковано розслідувати злочини, пов'язані з незаконною міграцією, торгівлею людьми, контрабандою мігрантів, а також ефективно захищати права мігрантів, зокрема біженців та шукачів притулку; б) спеціалізовані прокурори краще орієнтуватимуться у складних схемах злочинної діяльності в міграційній сфері, що сприятиме більш швидкому та якісному розслідуванню. Вони зможуть ефективніше взаємодіяти з міжнародними партнерами та іншими правоохоронними органами для боротьби з транснаціональними злочинами; в) у захисті прав вразливих груп, так як мігранти, особливо ті, хто перебувають у нелегальному становищі або стали жертвами злочинів, часто є вразливою категорією населення. Спеціалізовані прокурори краще розумітимуть їхні потреби та специфічні проблеми, що

дозволить останнім ефективніше захищати їхні права та забезпечувати доступ до правосуддя; г) запровадження спеціалізації сприятиме формуванню єдиної правозастосовної практики у справах, пов'язаних з міграцією, що забезпечить більшу передбачуваність та справедливість судових рішень; д) спеціалізація значно полегшить міжнародну співпрацю у боротьбі зі злочинністю у міграційній сфері, оскільки дозволить прокурорам ефективніше взаємодіяти з іноземними колегами та міжнародними організаціями, обмінюватися інформацією та досвідом. Це є критично важливим для ефективної протидії транскордонним злочинам; е) високий рівень кваліфікації та ефективність роботи спеціалізованих прокурорів сприятимуть зростанню довіри суспільства до органів прокуратури та зміцненню їхнього іміджу як захисників закону та прав людини. Зазначені переваги, на наш погляд, можуть бути впроваджені у спеціалізованих навчальних програмах; через створення спеціалізованих підрозділів; за допомогою обміну досвідом та стажування; шляхом створення методичних рекомендацій та посібників, а також посилення співпраці з громадськими та міжнародними організаціями;

2) взаємодію з іншими органами, зокрема тісну співпрацю з Державною міграційною службою України, Державною прикордонною службою України, Національною поліцією України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України та іншими відомствами, а також громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Перевагами такого елемента організації запобіжної діяльності є: комплексний підхід до розгляду проблем міграції не лише з правового погляду, а і з соціального, гуманітарного та міжнародного; систематичний обмін даними між відомствами, що дозволяє швидше виявляти та реагувати на злочини, а також попереджати їх; координація дій та використання ресурсів різних органів, що значно підвищить якість та швидкість розслідувань; залучення правозахисних організацій та міжнародних партнерів, що гарантує більш повний та

ефективний захист прав мігрантів, особливо вразливих груп; системна співпраця, яка дозволить розробляти та впроваджувати ефективні превентивні заходи. Отже, тісна та всебічна взаємодія є наріжним каменем ефективної роботи спеціалізованих прокурорів у міграційній сфері. Вона дозволяє не лише успішно розслідувати злочини та захищати права, а й розширити вплив прокуратури як ключового гравця у формуванні безпечного та правового міграційного середовища;

3) навчання та підвищення кваліфікації, які будуть полягати у регулярному навчанні прокурорів з питань міграційного права, міжнародних стандартів захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та особливостей роботи з вразливими категоріями осіб. Реалізація відповідного елемента організації запобіжної діяльності може мати такі переваги: прокурори досконало опановуватимуть національне та міжнародне міграційне законодавство, що дозволить їм правильно кваліфікувати правопорушення, відрізняти легальне перебування від нелегального, розуміти нюанси надання притулку та інших форм захисту; зростання ефективності розслідувань та судового розгляду: посилений захист прав вразливих категорій осіб; зміцнення міжнародної співпраці; підвищення довіри суспільства та міжнародних партнерів; превентивний ефект та запобігання злочинам. Отже, інвестування у регулярне навчання та підвищення кваліфікації прокурорів є стратегічно важливим для формування корпусу висококласних фахівців, здатних ефективно протидіяти складній та динамічній злочинності у міграційній сфері, забезпечуючи при цьому належний захист прав та свобод усіх осіб;

4) постійний моніторинг ефективності запобіжних заходів та оцінку їхнього впливу на стан законності у міграційній сфері. Реалізація відповідного елемента організації запобіжної діяльності може мати такі переваги: прийняття обґрунтованих рішень та адаптивність (зокрема, дані для Стратегії); підвищення ефективності запобіжних заходів (зокрема, ідентифікація прогалин, розробка кращих практик); поліпшення стану

законності та правопорядку; забезпечення захисту прав мігрантів; підвищення підзвітності та прозорості; зміцнення міжнародного співробітництва. Таким чином, постійний моніторинг та оцінка запобіжних заходів є невід'ємною частиною сучасної та ефективної політики у міграційній сфері, дозволяючи проактивно реагувати на виклики, оптимізувати ресурси та системно покращувати стан законності та захисту прав людини.

Отже, організація запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері в Україні є багатоаспектною і реалізується з оглядом на системний підхід до виконання їхніх конституційних функцій. Вона спрямована на забезпечення верховенства права, захист прав людини (зокрема, мігрантів) та ефективну протидію злочинності, пов'язаній із міграційними процесами, шляхом превентивних заходів.

Висновки до розділу 2

У підрозділі 2.1 встановлено, що правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері є комплексним та багатогранним, хоча й не завжди прямо визначеним як окрема функція після реформи прокуратури. Ця діяльність інтегрована у загальні функції прокуратури і ґрунтується на низці нормативно-правових актів, що забезпечують її ефективність та легітимність. Такими нормативно-правовими актами визначено: Конституцію України, яка є фундаментальною основою, що закріплює права та свободи людини, зокрема мігрантів, біженців та осіб без громадянства. Стаття 131-1 Конституції України визначає організацію та порядок діяльності прокуратури, включно з представництвом інтересів держави в суді у виключних випадках, що деталізується спеціальними законами; Закон України «Про прокуратуру», що є основним законодавчим актом, який визначає функції та повноваження прокуратури. Хоча запобіжна

функція не виділена окремо, вона є невід'ємною частиною всіх напрямів наглядової діяльності. Прокуратура, здійснюючи нагляд за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, та при виконанні судових рішень, ефективно виявляє та усуває порушення, що має яскраво виражений превентивний характер. Представництво інтересів громадянина або держави в суді (ст. 23 закону) є важливим інструментом запобіжної діяльності. Прокуратура захищає права іноземців та осіб без громадянства, які не можуть самостійно себе захистити (наприклад, через неповноліття чи недієздатність), що дозволяє запобігати подальшим порушенням їхніх прав, пов'язаних із міграційним законодавством. Координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності є ключовою формою запобіжної діяльності. Вона регулюється, зокрема, наказом Офісу Генерального прокурора від 08.02.2021 № 28, який визначає чіткі завдання (розробка пріоритетів, аналіз проблем, узгодження спільних заходів) та форми координації (наради, спільні плани, робочі групи, обмін інформацією). Рішення координаційних нарад оформлюються обов'язковими постановами, що забезпечує їхню правову силу та контроль за виконанням. Ця функція є вирішальною для ефективної боротьби з транснаціональною злочинністю, зараховуючи незаконну міграцію та торгівлю людьми. Кримінальний процесуальний кодекс України надає прокурору широкі повноваження у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Цей нагляд спрямований на: забезпечення прав осіб, що перебувають під слідством, зокрема іноземців та осіб без громадянства шляхом запобігання неправомірному застосуванню сили, безпідставним затриманням та катуванням; виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень (наприклад, пов'язаних із нелегальним перетином кордону чи експлуатацією мігрантів); захист публічних інтересів та забезпечення верховенства права на всіх етапах кримінального провадження, що, у свою чергу, є потужним превентивним механізмом. Закони, що регулюють міграційну сферу (зокрема, Закон

України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», Закон України «Про протидію торгівлі людьми»), встановлюють чіткі правові межі перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні, їхні права та обов'язки. Прокуратура, здійснюючи нагляд за дотриманням цих законів, відіграє ключову роль у запобіганні порушенням та злочинам у цій сфері. Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є невід'ємною частиною правового регулювання. Вони посилюють правозахисну функцію прокуратури, особливо в контексті протидії торгівлі людьми та транснаціональній організованій злочинності, що безпосередньо стосується міграційних процесів. Доведено, що, незважаючи на зміну акцентів у функціях прокуратури після реформи, її запобіжна діяльність у міграційній сфері залишається невід'ємною та ефективно реалізується через представництво інтересів, координацію діяльності правоохоронних органів та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Ця діяльність ґрунтується на всеосяжній правовій базі, що дозволяє прокуратурі відігравати ключову роль у забезпеченні прав людини, захисті публічних інтересів та протидії злочинності в умовах динамічних міграційних процесів.

У підрозділі 2.2 розкриваються питання організації запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері. На підставі проведеного аналізу визначено, що організація запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері в Україні є складним і багатоаспектним процесом. Хоча запобіжна функція не виділена як окремий і самостійний термін, прокуратура ефективно здійснює превентивну діяльність шляхом виконання своїх ключових повноважень, визначених Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру», Кримінальним процесуальним кодексом України та іншими законами. Поміж основних напрямів організації запобіжної діяльності органів прокуратури визначено: по-перше, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, яке полягає у виявленні та усуненні

причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів. Так, прокурор, здійснюючи процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях, пов'язаних із міграційною сферою (наприклад, щодо незаконного переправлення осіб, торгівлі людьми), не лише контролює додержання законів, а й активно виявляє системні проблеми та прогалини, що сприяють таким злочинам. Це дозволяє здійснювати цілеспрямовані превентивні заходи; по-друге, надання вказівок та доручень (прокурор має право надавати слідчим, детективам та оперативним підрозділам вказівки щодо збору інформації про причини та умови злочинності та заходів із їх усунення); по-третє, контроль за дотриманням прав осіб (прокурор здійснює нагляд за дотриманням прав затриманих, підозрюваних, обвинувачених та потерпілих (серед яких часто є вразливі мігранти)). Це включає перевірку законності затримання, умов тримання, забезпечення права на захист, доступу до правової допомоги та перекладача, що є ключовою превентивною мірою; по-четверте, представництво інтересів громадянина або держави в суді (захист прав вразливих категорій мігрантів; захист публічних інтересів держави); по-п'яте, координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, зокрема, прокурор відіграє центральну роль в організації та проведенні координаційних нарад з керівниками правоохоронних органів (Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби, Служби безпеки України); координація охоплює розробку пріоритетів кримінально-правової політики, визначення проблем, розробку та реалізацію спільних заходів із запобігання злочинам, а також підготовку пропозицій щодо вдосконалення законодавства; координація включає обмін інформацією та спільні дослідження, розробку спільних планів та створення міжвідомчих робочих груп, аналітичну та інформаційну діяльність, а також підготовку та реалізацію заходів, передбачених державними програмами та міжнародними договорами; інформаційно-аналітична діяльність (яка потребує подальшого наукового дослідження – його значення для оцінки ефективності запобіжної діяльності

прокуратури є очевидним). Доведено, що складність належної організації запобіжної діяльності органів прокуратури полягає у збройному конфлікті в Україні, що унеможливило надання достовірної кримінологічної інформації та підвищує криміногенні ризики. Проте єдність системи прокуратури України (єдині засади діяльності, єдиний статус прокурорів, централізоване фінансування) є організаційною передумовою для ефективного виконання цих функцій. Вдосконалення професіоналізму працівників прокуратури, покращення інформаційно-аналітичної роботи (зокрема, з використанням системи SOCTA Україна) та подальша реалізація координаційної функції є ключовими передумовами для підвищення ефективності запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері. Це сприятиме зниженню рівня злочинності, усуненню її чинників та забезпеченню безпеки об'єктів кримінально-правової охорони, що є головною метою кримінально-правової політики держави.

Запропоновано базисними елементами (які забезпечують перехід від загальних функціональних завдань (координація, аналіз) до практичної результативності та захисту прав вразливих груп) організації запобіжної діяльності прокуратури в міграційній сфері вважати: 1) спеціалізацію прокурорів, а саме запровадження та поглиблення спеціалізації прокурорів, які займаються злочинами у міграційній сфері та захистом прав мігрантів, що дозволить підвищити їхню кваліфікацію та ефективність роботи; 2) взаємодію з іншими органами, зокрема тісну співпрацю з Державною міграційною службою України, Державною прикордонною службою України, Національною поліцією України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України та іншими відомствами, а також громадськими організаціями та міжнародними партнерами; 3) навчання та підвищення кваліфікації, які будуть полягати у регулярному навчанні прокурорів з питань міграційного права, міжнародних стандартів захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та особливостей роботи з вразливими категоріями осіб; 4) постійний моніторинг ефективності

запобіжних заходів та оцінку їхнього впливу на стан законності у міграційній сфері. Доведено, що ефективна організація запобіжної діяльності прокуратури в міграційній сфері досягається шляхом синхронізації високоспеціалізованих кадрів, тісної міжвідомчої координації, безперервного навчання та проактивного моніторингу результатів. Це дозволяє прокуратурі реалізувати свої конституційні функції із забезпечення верховенства права та захисту прав людини в умовах динамічних міграційних процесів.

РОЗДІЛ 3

ЗАПОБІЖНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ, ПОВ'ЯЗАНА З РЕАЛІЗАЦІЄЮ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Запобігання кримінальним правопорушенням органами прокуратури в міграційній сфері

Посідаючи особливе місце в системі охорони права, прокуратура покликана відіграти провідну роль у докорінному поліпшенні використання антикриміногенного потенціалу правоохоронних органів, діяльність яких щодо запобігання кримінальним правопорушенням вона координує. Не став винятком і такий аспект цієї діяльності, як боротьба з організованою злочинністю [47, с. 400]. Оскільки повноваження щодо запобігання кримінальним правопорушенням прямо не передбачене законодавством про прокуратуру, відповідно, органи прокуратури є неспеціальними суб'єктами запобіжної діяльності. А отже, головною функцією неспеціалізованих суб'єктів є здійснення загальносоціальної запобіжної діяльності в межах соціальної політики. Ця діяльність може поєднуватися з господарчою, організаційною, управлінською, культурно-виховною й іншими видами діяльності. Отже, діяльність неспеціалізованих суб'єктів спрямована на розроблення та реалізацію заходів щодо випередження, обмеження й усунення причин та умов злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [113].

У підрозділі 1.2 нами було встановлено, що «злочини, пов'язані з реалізацією державної міграційної політики» – це не лише прямі порушення міграційного законодавства, які мають ознаки кримінального діяння (наприклад, незаконне переправлення осіб через кордон), але й інші злочини, що виникають у процесі або як наслідок реалізації цієї політики, а також ті, що перешкоджають її належному здійсненню. А отже, серед таких

кримінальних правопорушень маємо виділити: злочини уповноважених осіб – корупцію (правомірну вигоду, зловживання владою, недбалість) у міграційних органах; злочини, спрямовані на обхід політики, а саме незаконне переправлення осіб, організацію нелегальної міграції, торгівлю людьми, використання підроблених документів для легалізації; злочини, що виникають у міграційному середовищі, зокрема експлуатацію мігрантів, шахрайство щодо них. Проте, зважаючи саме на таку класифікацію злочинів, пов'язаних із реалізацією державної міграційної політики, деякі зі вказаних груп залишаються поза доктриною.

Отже, проаналізуємо запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, які пов'язані з корупцією в міграційних органах; кримінальним правопорушенням, пов'язаним із незаконним переправленням осіб, а також кримінальним правопорушенням щодо експлуатації мігрантів, шахрайству щодо них (торгівлі людьми):

I. Запобігання кримінальним правопорушенням, які пов'язані з корупцією у міграційних органах, органами прокуратури. Щодо злочинів, вчинених уповноваженими особами, зокрема в міграційних органах, маємо зазначити, що вони є особливо небезпечними, оскільки підривають довіру до державних інституцій, створюють нерівні умови для громадян та іноземців, а також можуть сприяти іншим транснаціональним злочинам, таким як торгівля людьми, нелегальна міграція та тероризм. Корупція у міграційній сфері в Україні, на жаль, є системною проблемою, що потребує глибокого аналізу. Подолання корупції є надзвичайно важливим, оскільки це явище становить небезпеку для держави, суспільства та кожної окремої людини. У країні, ураженій корупцією, різко знижується ефективність економіки, зростають бідність та соціальна нерівність, збільшується розрив між суспільством та владою, політика перетворюється на сферу розподілу національного багатства, руйнуються моральні основи суспільства, підривається престиж країни на міжнародному рівні. Корупція демонструє повну байдужість державних службовців до суспільного блага, закону,

народу та кожного громадянина. Це явище знецінює державну владу та призводить до поглиблення розшарування населення за рівнем реальних доходів, що отримуються [193]. Корупційні дії у правоохоронних органах, такі як вимагання хабарів, фальсифікація доказів або приховування злочинів, підривають саму сутність правопорядку, що не лише порушує права громадян, але й створює умови для поширення безкарності серед злочинців. Наприклад, корумповані правоохоронці можуть навмисно затягувати або саботувати розслідування, приховувати докази, прикривати злочинців чи навіть співпрацювати з ними. Це призводить до того, що злочинці залишаються непокараними, що, в свою чергу, стимулює подальше поширення злочинності. Ба більше, корупція у правоохоронних органах часто має системний характер. Це означає, що вона може бути вплетена у структуру організації настільки глибоко, що її викорінення вимагає значних зусиль і часу. Системна корупція підриває функціонування державних інститутів, призводить до неправомірного використання ресурсів і знижує ефективність правоохоронної діяльності. Доречно додати, що корупція створює умови для вибіркового правосуддя, коли закони застосовуються не до всіх однаково, а залежно від особистих чи фінансових інтересів [209, с. 352–357]. Це призводить до нерівності перед законом і створює враження несправедливості у суспільстві. Така ситуація не лише руйнує довіру до правоохоронних органів, але й загрожує основам правової держави. Так, можна констатувати, що корупція в правоохоронних органах є багатогранною проблемою, яка вимагає комплексного підходу до її вирішення. Необхідні системні реформи, спрямовані на посилення контролю, підвищення прозорості та забезпечення підзвітності правоохоронних структур. Тільки у такий спосіб можна відновити довіру громадян і забезпечити ефективну боротьбу зі злочинністю [212]. Отже, корупція у міграційній сфері є системною проблемою, яка вимагає комплексних реформ, спрямованих на посилення контролю, підвищення прозорості та підзвітності правоохоронних структур, що є критично важливим для забезпечення

правопорядку та захисту прав людини.

Розглядаючи проблему місця і ролі прокуратури в системі спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції у теоретико-правовому аспекті, варто зосередитись переважно на тих компонентах, відокремлення та взаємозв'язок яких дає змогу виявити специфічні особливості кожного системоутворюючого елемента. Водночас специфіка цих елементів пов'язана із системою органів з реалізації сучасної антикорупційної стратегії. Із цього вбачається, що такі феномени, як спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції практично виникають і формуються одночасно, хоча є лише різними формами репрезентації одного процесу щодо запобігання, профілактики, попередження, виявлення, нейтралізації та припинення корупційних правопорушень [82, с. 99; 16, с. 247].

Характерним є те, що основними критеріями оцінки ефективності координаційної діяльності прокурорів щодо протидії корупції вважаються реальний вплив на покращення стану корупції, підвищення ефективності її профілактики, захист прав і свобод громадян та інтересів держави від злочинних посягань, у тому числі щодо відшкодування завданих нею збитків, рівень довіри громадськості до органів прокуратури та правоохоронних органів [147; 16, с. 247]. Тобто, ефективність оцінюється на підставі аналізу статистичних показників, що відображають стан законності та рівень злочинності в державі та регіоні [75, с. 171; 16, с. 247].

Отже, як слушно зазначає І. Курбатов, прокуратура України посідає центральне місце в системі правоохоронних органів України у сфері протидії корупційним проявам. Вона здійснює цю протидію шляхом реалізації функцій процесуального керівництва досудовим розслідуванням і підтримання державного обвинувачення в суді, представницької діяльності у позакримінальній сфері, координації дій правоохоронних органів у сфері протидії кримінальним корупційним проявам. Окремі елементи протидії корупційним проявам наявні також і під час реалізації функції нагляду за виконанням судових рішень у кримінальних провадженнях, застосування

інших заходів примусового характеру, що обмежують гарантовані Конституцією України права та свободи громадян. На думку О. Михайленка, органи прокуратури, кожен у межах своєї компетенції, відіграють реальну й конкретну роль у виконанні завдань і здійсненні функцій, покладених на прокуратуру. Їхня система та структура побудовані так, щоб вплив прокуратури на забезпечення законності, правопорядку, прав і законних інтересів був ефективним, всеохоплюючим на всій території України і на всіх напрямках соціальних відносин. Особливу роль у протидії корупції в органах прокуратури відіграє координація діяльності правоохоронних органів [102, с. 67; 127, с. 58; 16, с. 247–248]. Аналізуючи Закон України «Про прокуратуру», М. Іванець вказує на те, що в ньому відсутні чіткі засади, визначення та призначення антикорупційної діяльності в системі органів прокуратури. Зважаючи на законодавство України у сфері запобігання корупції, а також актуальність зменшення проявів корупції в досліджуваних органах, він вважає за необхідне формування окремого розділу Закону України «Про прокуратуру», в якому треба зазначити правові передумови антикорупційної діяльності в системі прокуратури України [63]. Автор пропонує в загальному вигляді та в контексті нормативного розуміння досліджуваної категорії корупцію в органах прокуратури визначити як використання прокурором органу прокуратури (особою, зазначеною в ст. 15 Закону України «Про прокуратуру») наданих йому повноважень чи пов'язаних із ними можливостей із метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди, чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ст. 15 Закону України «Про прокуратуру», або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам із метою схилити прокурора до протиправного використання наданих йому службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей. Взаємоузгодження термінологічного ряду законодавства про прокуратуру та запобігання корупції дозволить уникнути проблем правового та

процесуального характеру, передусім у діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, запобігання корупції в цих органах, адже для сучасної діяльності прокуратури характерне врегулювання багатьох питань, які стосуються й антикорупційного напрямку, на рівні відомчого правового регулювання, що є неприпустимим і суперечить закону [63]. Це підтверджується позицією Т. Хабрієвої, яка зазначає, що «легальні визначення корупції, безсумнівно, сприяють боротьбі з нею. Визначення корупції дозволяє окреслити сферу відносин як предметну область, на яку може бути спрямована антикорупційна державна політика, вибрані відповідні засоби та інструменти протидії, в тому числі правові» [15].

Отже, зважаючи на інтегровану роль закону в процесі регулювання протидії корупції та вищевикладене, зауважимо, що прокуратура є самостійним та водночас незалежним органом. Як спеціальний державний орган, вона не протистоїть іншим спеціальним органам у сфері протидії корупції, а навпаки, сприяє здійсненню ними своїх повноважень, використовуючи повноваження, встановлені законом. Також необхідно звернути увагу, що для органів прокуратури антикорупційна діяльність не є основною діяльністю, однак за законодавством України ці органи віднесені до спеціально уповноважених осіб у цій сфері [16, с. 248].

Отже, зробимо такі узагальнення. Органи прокуратури України не мають законодавчо закріплених прямих повноважень щодо загального запобігання злочинам, віднесені до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції згідно із Законом України «Про запобігання корупції». Запобігання злочинам, вчиненим уповноваженими особами у міграційних органах (корупція, зловживання, недбалість), є критично важливим елементом забезпечення національної безпеки та ефективності державної міграційної політики. Прокуратура здійснює цю діяльність, займаючи центральне місце в системі протидії корупції, шляхом реалізації своїх конституційних функцій, інтегруючи їх із загальносоціальною запобіжною діяльністю, зокрема, вона забезпечує невідворотність

притягнення до відповідальності за корупційні злочини через процесуальне керівництво досудовим розслідуванням (особливо силами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та НАБУ) та підтримання публічного обвинувачення в суді; реалізує представництво інтересів держави в суді у виключних випадках, пов'язаних із корупційними правопорушеннями (наприклад, щодо скасування незаконних рішень міграційних органів); а також координація діяльності правоохоронних органів є ключовою для системної протидії корупційним проявам та усунення їх причин і умов у міграційній сфері. Незважаючи на високу організуючу та координуючу роль, системний характер корупції у міграційній сфері та відсутність чітких засад антикорупційної діяльності в самому Законі України «Про прокуратуру» вимагають комплексних реформ, спрямованих на посилення контролю, підвищення прозорості та законодавче врегулювання антикорупційного напрямку діяльності прокуратури для досягнення максимальної ефективності;

II. Запобігання кримінальному правопорушенню, пов'язаному з незаконним переправленням осіб, органами прокуратури.

Запобігання кримінальним правопорушенням загалом та злочинам зокрема (яке доволі часто в науковій літературі некоректно називають попередженням кримінального правопорушення/злочину) у широкому розумінні цього слова полягає у здійсненні комплексу різноманітних заходів, які спрямовані на недопущення вчинення кримінальних правопорушень, що перебувають на стадії готування, шляхом створення таких умов, які усувають причини їх вчинення, гарантують своєчасне реагування з боку уповноважених державних органів, а в деяких випадках – суспільних інституцій, на факти поведінки особи, яка може призвести до вчинення кримінальних правопорушень [206, с. 205; 32].

Як приїзд, так і виїзд мігрантів може супроводжуватися кримінологічним ефектом, оскільки це сприяє збільшенню чи скороченню, відповідно, злочинів за рахунок приїзду або від'їзду тих, хто їх вчиняв. Зважаючи на значущість завдань, окреслених у ст. 17 Конституції України,

держава охороняє суспільні відносини, а саме здійснює захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки за допомогою криміналізації відповідних дій у розділі XIV Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації». Цим розділом передбачено окрему типову групу (за родовим об'єктом), яка охоплює кримінальні посягання на недоторканність державних кордонів, як-от: незаконне переправлення осіб через державний кордон України; порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї; незаконне перетинання державного кордону України; порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю. Незаконне переправлення осіб через державний кордон є найпоширенішим серед зазначених вище злочинів та здійснюється з використанням корупційних зв'язків представників організованих злочинних груп із працівниками ДПСУ та інших державних органів (які мали б, навпаки, попереджати та боротися, створювати умови, що суттєво ускладнюють вчинення злочинів, у межах своїх повноважень, надавати захист і допомогу особам, котрі постраждали). Майже половина з цих злочинів вчиняється у співучасті. Високий попит із боку нелегалів обумовлений особливостями географічного розташування України (її безпосереднім межуванням із європейськими кордонами) та прибутковістю від переправлення нелегальних мігрантів через державний кордон України. Це пояснює високий рівень прихованості та складнощі при виявленні такого виду злочинів. Створення організованих злочинних угруповань, які займаються незаконним переправленням іноземців через кордони України та залученням міжнародних кримінальних груп, призводить до формування усталених каналів незаконного перетинання кордону [80, с. 262–263].

Наукове забезпечення запобігання незаконному переправленню осіб через державний кордон України охоплює такі напрями, як: розробка

концептуальних фундаментальних і теоретико-прикладних основ кримінологічної теорії запобігання незаконному переправленню осіб через державний кордон України; орієнтація правоохоронних органів на необхідність поглибленого вивчення проблем запобігання незаконному переправленню осіб через державний кордон України; розробка пропозицій з удосконалення чинного законодавства щодо запобігання незаконному переправленню осіб через державний кордон України; розробка та впровадження в навчальний процес програми спеціального курсу «Кримінологічна теорія запобігання нелегальній міграції та незаконному переправленню осіб через державний кордон України»; утворення центру наукових досліджень та узагальнення досвіду службової діяльності правоохоронних органів щодо запобігання злочинної діяльності на державному кордоні України; узагальнення досвіду роботи міжвідомчих слідчо-оперативних груп з розслідування злочинів, передбачених ст. 332 та ст. 358 КК України, опрацювання рекомендацій щодо практики їх утворення й діяльності на відповідних етапах розслідування; проведення міжвідомчих науково-практичних конференцій за тематикою запобігання незаконному переправленню осіб через державний кордон України [89]. Зважаючи на те, що прокуратура не має прямих повноважень щодо «попередження» злочинів (у вузькому сенсі), її діяльність у запобіганні незаконному переправленню осіб реалізується нею як неспеціальним суб'єктом за допомогою комплексу організаційних та процесуальних заходів, а саме: прокуратура може забезпечувати організацію та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, що є ключовим для руйнування організованих злочинних угруповань та корупційних зв'язків, які створюють канали незаконного переправлення, здійснювати координацію діяльності правоохоронних органів (ДПСУ, поліція, СБУ) для своєчасного реагування на факти готування злочинів, усунення причин та умов їх вчинення (зокрема, корупційних прогалин). А отже, запобігання незаконному переправленню осіб органами прокуратури має бути зосереджене на знищенні корупційних механізмів та

організованих структур, що лежать в основі цього злочину, шляхом посилення процесуального керівництва та міжвідомчої координації;

III. Запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням щодо експлуатації мігрантів, шахрайству щодо них (торгівлі людьми). У сучасних умовах здійснення протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми можливе лише шляхом застосування виваженого комплексного підходу, який би передбачав одночасне поєднання заходів боротьби із зазначеними явищами як з формами кримінального бізнесу та удосконалення національного законодавства, що регулює питання законної міграції й працевлаштування за кордоном, зокрема його приведення у відповідність до міжнародно-правових норм у цій сфері [197, с. 251]. Синтезуючи розроблені в юридичній літературі правові й організаційні заходи протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми [165, с. 108–109; 164, с. 99–110; 107, с. 55–56], Д. Мельник, Л. Щербина пропонували свого часу їх удосконалення за такими напрямками:

1) удосконалення національного законодавства у цій сфері:

– розробка та прийняття Національної стратегії розвитку міграційної сфери України, затвердження Концепції міграційної політики в Україні та Концепції протидії транснаціональним переправленням мігрантів та торгівлі людьми, а також програмних документів на період 2011–2015 рр. для їх реалізації;

– прийняття законів України «Про протидію нелегальній міграції», «Про протидію торгівлі людьми», «Про захист громадян України за кордоном», у яких визначити поняття та закріпити систему протидії цим явищам;

– внесення відповідних змін до нормативно-правових актів, що регулюють міграційну сферу передусім у закони України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» та «Про статус біженців»;

2) створення ефективної загальнодержавної системи протидії незаконному переміщенню іноземців та торгівлі людьми, зокрема здійснення

таких заходів:

- постійне отримання упереджувальної інформації щодо підготовки операцій з переправлення мігрантів та торгівлі людьми, якісна організація міжвідомчих заходів зі своєчасного запобігання та припинення протиправних дій;
- здійснення загальнодержавних заходів із нейтралізації та усунення причин і умов, що сприяють нелегальній міграції та торгівлі людьми в Україні;
- виявлення, локалізація та припинення діяльності в Україні комерційних структур, причетних до незаконного переміщення іноземців та торгівлі людьми, власниками яких можуть бути члени етнічних злочинних угруповань;
- створення міжвідомчого банку даних про юридичних і фізичних осіб, причетних до нелегальної міграції та торгівлі людьми, активізація міжвідомчого та міждержавного обміну відповідною інформацією;
- запровадження в Україні дієвого механізму взаємодії суб'єктів протидії цим явищам на всіх рівнях (створення спільних робочих груп з представників правоохоронних органів; створення єдиної автоматизованої системи інформаційного забезпечення правоохоронних органів у протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми; забезпечення належного рівня співпраці між уповноваженими державними органами, неурядовими організаціями);
- покращення кадрового, фінансового й матеріально-технічного забезпечення правоохоронних та інших державних органів, залучених до протидії цим протиправним явищам;
- удосконалення стратегій інформування громадськості про форми, способи і методи діяльності переправників мігрантів та торговців людьми, роз'яснення потерпілим їхніх прав на державний захист, отримання допомоги;
- розвиток мережі служб соціальної довіри, реабілітації, адаптації й

допомоги жертвам торгівлі людьми, які зазнали насильства та експлуатації [124].

Ефективне запобігання торгівлі людьми можливе лише за умови консолідації різних суб'єктів протидії злочинності навколо цієї проблеми та реалізації ними низки заходів. Частина таких заходів розкривається у Державній цільовій соціальній програмі протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 № 800-р. Із-поміж інших маємо виділити зміцнення/установлення співпраці суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, для забезпечення надійного і швидкого обміну інформацією з метою своєчасного виявлення або попередження злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, та проведення аналізу поточної ситуації (кількість виявлених, попереджених злочинів, притягнення осіб до відповідальності, кількість осіб, повідомлених про підозру у вчиненні злочину, тощо) [42; 61, с. 48–49]. У процесі запобігання торгівлі людьми важливо поєднати зусилля правоохоронних органів та інших органів державної влади, неурядових організацій та громадян [220, с. 387]. Крім того, у цьому контексті важливу роль відіграє співпраця із зарубіжними партнерами, яка здатна знизити рівень транснаціональної злочинності (наприклад, у питаннях обміну інформацією, екстрадиції [13, с. 381] тощо). Важливо зазначити, що спільна діяльність різних суб'єктів протидії злочинності у напрямі протидії злочинності повинна бути взаємоузгодженою. Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 № 783. Особливу увагу на реалізацію положень згаданого вище підзаконного нормативного акта мають звернути правоохоронні органи системи МВС України, адже саме ці суб'єкти виконують найбільш широкий спектр повноважень у сфері запобігання торгівлі людьми [61, с. 49].

Прокуратура відіграє надзвичайно важливу роль у протидії торгівлі людьми. Щонайперше шляхом здійснення таких напрямів своєї діяльності, як

нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство, та підтримання державного обвинувачення в суді. В той час як інші суб'єкти протидії торгівлі людьми працюють кожний у своєму напрямі, прокурор повинен бачити картину комплексно для того, щоб належним чином здійснювати як процесуальне керівництво розслідуванням торгівлі людьми, так і інші покладені на нього обов'язки (щодо охорони прав і законних інтересів громадян, усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, тощо) [105, с. 64–65].

3.2. Досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної діяльності органами прокуратури в міграційній сфері

Сьогодні світ стоїть перед фактом, що міжнародна злочинність стала реальністю та перетворилась на глобальну проблему. Однією з основних причин цієї ситуації є відсутність чинників, що об'єднували б зусилля різних гілок влади в державі, правоохоронних органів України та інших аналогічних структурних підрозділів зарубіжних країн у протидії проявам міжнародної злочинності. Крім того, у міжнародному співробітництві на законодавчому рівні не закріплено пріоритету в цій сфері [215].

Ключовим суб'єктом правоохоронної діяльності в Україні, що забезпечує координацію інших правоохоронних органів, є органи прокуратури. Реформування прокуратури України, регулювання її організації та функцій відповідно до європейських стандартів є головним викликом для сучасної правової системи нашої держави. Вивчення та запозичення зарубіжного досвіду нормативно-правового регулювання діяльності органів прокуратури у європейських країнах обумовлені обраним Україною європейським вектором проведення правової реформи. Дослідження європейської системи функціонування органів прокуратури надає можливість

ознайомитися з досвідом їх організації та діяльності в інших державах, здійснити аналіз правового регулювання, функцій та завдань, з'ясувати місце прокуратури в державному механізмі, дослідити правовий статус прокурорів [148, с. 7], зокрема здійснення кримінологічної діяльності органами прокуратури в міграційній сфері.

Досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної діяльності органами прокуратури в міграційній сфері є надзвичайно цінним для України, оскільки дозволяє адаптувати найкращі практики для ефективної боротьби зі злочинністю та захисту прав людини. Хоча пряме порівняння функцій прокуратури може бути складним через різні правові системи, можна виділити спільні підходи та ефективні моделі. Як зазначає М. Вербенський, відсутність єдиної національної концепції запобігання кримінальним правопорушенням, неузгодженість загальнодержавних, регіональних, галузевих державних цільових програм соціальної профілактики за відповідними напрямками не сприяє запобіганню злочинності в країні. Таке становище не відповідає проголошеним конституційним положенням про соціальну, демократичну та правову державу, оскільки ситуація, що склалася, не враховує реалій сучасності, адже боротьба зі злочинністю давно перетворилася на глобальну світову проблему, яка набула не лише національного, а й міжнародного, транснаціонального характеру [25; 228].

Основною метою державної та міжнародної політики у галузі боротьби зі злочинністю є створення дієвої системи запобігання, протидії та розшуку осіб, які вчинили діяння, що підпадають під ознаки злочину міжнародного характеру, виявлення і подолання соціальних умов та наслідків, забезпечення реалізації одного з основних принципів обов'язкової відповідальності винних у їх вчиненні. Розширення масштабів правопорушень, створення та функціонування організованих злочинних груп, розподілення кримінальних функцій та ролей, укріплення багатоступеневих злочинних зв'язків (у тому числі на міжрегіональному та міждержавному рівнях) – всі ці перераховані

негативні явища створюють сприятливі умови для подальшого розвитку загальнокримінальної злочинності. Розвиток злочинності стає базою для негативних кількісних та якісних змін загальнокримінальної злочинності, тобто перевага надається корисливим, корисно-насильницьким посяганням, злочинному професіоналізму та жорстокості [215].

Поряд із забезпеченням легальної імміграції в інтересах поступального економічного розвитку значне місце в спільній міграційній політиці ЄС належить контролю за імміграційними процесами та боротьбі з нелегальною міграцією. Практика засвідчила, що стандартизовані підходи найпростіше вдається виробити саме в цій сфері, де спільні інтереси країн-членів є найбільш очевидними [129].

Як вже було зазначено, вивчення та запозичення зарубіжного досвіду нормативно-правового регулювання діяльності органів прокуратури у європейських країнах обумовлені обранням Україною європейським вектором проведення правової реформи. Дослідження європейської системи функціонування органів прокуратури надає можливість ознайомитися з досвідом їх організації та діяльності в інших державах, здійснити аналіз правового регулювання, функцій та завдань, з'ясувати місце прокуратури в державному механізмі, дослідити правовий статус прокурорів [148].

У багатьох країнах прокуратура відіграє ключову роль у нагляді за дотриманням законів органами досудового розслідування та іншими правоохоронними органами у міграційній сфері. Це охоплює: забезпечення законності оперативно-розшукової діяльності; контроль за розслідуванням злочинів; міжнародну співпрацю; кримінологічний аналіз та профілактику; координацію діяльності правоохоронних органів; захист прав потерпілих.

Так, у Німеччині прокуратура (Staatsanwaltschaft) є ключовим органом кримінального переслідування. Згідно із Законом про Конституційний суд [240] (ст. 149 GVG) Федеральний Генеральний прокурор (Generalbundesanwalt) та федеральні прокурори призначаються на посаду Президентом країни за поданням Міністра юстиції та за погодженням

Бундесрату. Згідно із Законом Німеччини «Про федеральну державну службу» [238] (5BBG) Федеральний генеральний прокурор, федеральні прокурори, старші прокурори призначаються на посаду довічно та є державними службовцями. Водночас що стосується Федерального генерального прокурора, то він діє в тому числі як політична фігура, може звільнятися у відставку Міністром юстиції в будь-який час. При цьому закон передбачає, що для цього не потрібне обґрунтування [227]. Прокуратура Німеччини, як і прокуратури низки інших західноєвропейських держав, була утворена на початку XIX століття. На сьогодні її діяльність регламентується такими нормативними актами: Федеральним законом про судоустрій, Кримінально-процесуальним кодексом, Положенням про організаційну структуру прокуратури та Правилами внутрішнього розпорядку прокуратури. Крім того, про прокуратуру йдеться і в Конституції Німеччини, де розглядаються питання правоохоронної діяльності, судоустрою, контрольних функцій [238].

У Німеччині органи прокуратури функціонують при загальних судах усіх рівнів. До складу Верховного Федерального Суду входить Генеральний федеральний прокурор і підпорядковані йому федеральні прокурори. Генеральний федеральний прокурор призначається на посаду Президентом Німеччини за згодою Бундестагу. Генеральний федеральний прокурор виконує свої повноваження під загальним керівництвом Міністра юстиції Німеччини. Також при вищих судах земель, судах земель і окружних судах діють прокурори, які підпорядковані міністру юстиції кожної із земель. До особливостей німецької прокуратури можна віднести: слідчі дії проводить прокуратура; при проведенні розслідування прокуратура спирається на поліцію; прокурор не може відкликати обвинувальний акт, якщо суд прийняв справу до свого провадження; прокуратура порушує позови в цивільних справах про визнання шлюбу недійсним, про визнання особи недієздатною, щодо встановлення факту смерті особи, яка була оголошена безвісно відсутньою [181, с. 16]. Прокуратура не лише підтримує обвинувачення в

суді, але й керує розслідуванням кримінальних справ поліцією. Це означає, що у справах, пов'язаних із нелегальною міграцією, торгівлею людьми, підробкою документів, що використовуються для міграції, саме прокурор приймає ключові рішення щодо ходу розслідування, обсягу слідчих дій, звернення до суду за санкціями (наприклад, за допомогою ордерів на арешт, обшук), а також вирішує, чи буде справа передана до суду або закрита. Це забезпечує системний нагляд за законністю дій поліції на всіх етапах досудового розслідування.

У Хорватії у 2001 р. у структурі Державної прокуратури Хорватії було створено Управління з боротьби з корупцією та організованою злочинністю (Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala – USKOK). Начальник Управління є одночасно Заступником Генерального прокурора і призначається на посаду Генеральним прокурором на чотири роки за погодженням Міністра юстиції та Ради державних прокурорів. Спеціальні прокурори Управління призначаються Генеральним прокурором за поданням начальника Управління. Управління здійснює керівництво і нагляд за розслідуванням злочинів, пов'язаних з корупцією і організованою злочинністю, та підтримання обвинувачення. Управління само не проводить розслідування правопорушень. Воно лише здійснює нагляд і керівництво офіцерами поліції, які переважно працюють у Департаменті поліції з боротьби з економічними злочинами і корупцією [189, с. 10]. Створення USKOK відображає ключовий принцип ефективної кримінологічної діяльності прокуратури. Організована злочинність і корупція є основними криміногенними чинниками для злочинів у міграційній сфері (незаконне переправлення осіб, торгівля людьми). USKOK, концентруючись на цих явищах, атакує кореневі причини міграційної злочинності, а не лише її наслідки. Також USKOK забезпечує поєднання процесуального керівництва (функція прокуратури) з оперативно-розшуковою діяльністю (функція поліції). Ця модель є кримінологічно ефективною, оскільки дозволяє комплексно розслідувати та руйнувати організовані схеми, які діють на

державному кордоні та в міграційних органах. Злочини у міграційній сфері, зокрема незаконне переправлення осіб (ст. 332 КК України) та торгівля людьми, майже завжди вчиняються організованими групами і використовують корупційні зв'язки з посадовими особами прикордонної служби, міграційних органів. Оскільки USKOK займається організованою злочинністю, його діяльність безпосередньо спрямована на виявлення та ліквідацію усталених каналів незаконного переправлення, що часто мають транснаціональний характер. Модель USKOK, де прокуратура не проводить розслідування сама, а лише керує та наглядає за офіцерами поліції, підкреслює, що прокурори USKOK виконують функцію кримінологічного аналізу – вони оцінюють динаміку злочинності, виявляють прогалини в законодавстві та практиці, і на цій основі визначають стратегію розслідування (запобігання), а також USKOK де-факто є координаційним центром для правоохоронних органів у боротьбі з найбільш небезпечними формами злочинності, включно з тими, що виникають у міграційному середовищі. Цей механізм відповідає концепції загальносоціальної запобіжної діяльності прокуратури в Україні. Отже, створення USKOK є прикладом структурного рішення, яке дозволяє прокуратурі ефективно реалізовувати свою кримінологічну функцію у боротьбі з міграційною злочинністю шляхом централізованої боротьби з організованістю та корупцією – основними чинниками цієї злочинності.

Парламент Італії заснував із метою посилення боротьби з організованою злочинністю спеціальну Генеральну Раду з боротьби з організованою злочинністю, а також окружні управління з боротьби з організованою злочинністю та мафією і окремо – Державне управління з боротьби з мафією та слідче управління з боротьби з мафією. Крім того, в складі Генеральної прокуратури Італії створено оперативно-слідче управління з боротьби з організованою злочинністю та мафією. Таким чином, Національне управління з боротьби з організованою злочинністю та мафією, окружне управління й оперативно-слідче управління з боротьби з

організованою злочинністю складають систему багатфункціональних, спеціалізованих оперативних, слідчих та інформаційних елементів з питань протидії організованій злочинності. Кожні шість місяців міністр внутрішніх справ доповідає парламенту про проведену роботу. Передбачено також щорічну доповідь міністра парламенту з усього комплексу проблем, пов'язаних з організованою злочинністю [218, с. 83; 47]. Ця модель є глибшою формою загальносоціальної запобіжної діяльності, ніж просто нагляд, оскільки вона прямо спрямована на стратегічне обмеження та усунення причин найнебезпечніших злочинів, зокрема у міграційному середовищі.

Французька прокуратура (Parquet) має широкі повноваження щодо керівництва та контролю за діяльністю судової поліції (яка становить значну частину правоохоронних органів). Прокуратура Франції є складовою частиною структури Міністерства юстиції і має особливе призначення забезпечувати дотримання кримінальних законів. Вона порушує кримінальні справи, здійснює нагляд за органами розслідування, підтримує обвинувачення в суді, контролює законність судових вироків і їх виконання. Входження прокуратури до системи юстиції зумовило її організацію і функціонування при судових органах: трибуналах великої інстанції, апеляційних і касаційних судах. У цивільному судочинстві участь прокурора можлива в процесуальних формах порушення цивільної справи через пред'явлення позову від імені держави, а також участь у процесі для надання висновку у справі. Особливі повноваження прокурора передбачені у справах про оголошення громадянина безвісно відсутнім [104, с. 124]. Можемо припустити, що стосовно міграційної сфери це означає, що прокурори не лише підтримують обвинувачення проти осіб, які вчинили міграційні злочини, але й контролюють дії поліції та жандармерії під час розслідування, затримання та видворення іноземців. Вони стежать за дотриманням процесуальних норм та прав затриманих. Отже, французька прокуратура є не просто стороною обвинувачення, а й ключовим органом, що гарантує

законність та дотримання прав громадян (включно з іноземцями) на всіх етапах кримінального процесу. Її контроль за судовою поліцією у міграційній сфері є важливим механізмом запобігання зловживанням та забезпечення справедливого ставлення до іноземців, які опинилися в складних правових обставинах. Ця роль підкреслює центральне місце прокуратури у французькій системі кримінальної юстиції, що поєднує функції переслідування злочинів із захистом фундаментальних свобод. Французька прокуратура використовує свій керівний процесуальний вплив на правоохоронні органи як ключовий механізм для запобігання зловживанням і забезпечення законності, що є необхідною передумовою для ефективної протидії організованій міграційній злочинності та захисту прав людини.

У Польщі прокуратура (*Prokuratura*) є самостійним органом, що відповідає за захист правопорядку [243]. Вона керує розслідуванням кримінальних справ і виконує функцію обвинувача в суді. У контексті міграції польська прокуратура відіграє значну роль у розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним перетином кордону, організацією нелегальної міграції, торгівлею людьми. Вона здійснює нагляд за діями прикордонної служби та поліції у цих справах, забезпечуючи законність зібраних доказів та дотримання прав осіб. Отже, польська прокуратура є фундаментальним стовпом у системі правосуддя, особливо у складній та чутливій сфері міграції. Її самостійний статус дозволяє ефективно керувати боротьбою зі злочинністю, пов'язаною з нелегальною міграцією та торгівлею людьми. Водночас її функція нагляду за діяльністю поліції та прикордонної служби є критично важливою для забезпечення дотримання законності та прав людини, що є невід'ємною частиною правової держави. Цей баланс між переслідуванням злочинів та захистом прав людини є ключовим для функціонування справедливої та ефективної системи.

У Чехії прокуратура (*Státní zastupitelství*) також виконує функцію нагляду за законністю досудового розслідування, яке проводять поліція та інші органи. Компетенція державного представництва (прокуратури)

сформульована у ст. 80 Конституції Чеської Республіки та полягає у здійсненні лише однієї функції публічного звинувачення в кримінальному провадженні. Державний представник (прокурор) є єдиною особою, до повноважень якої належить внесення кримінального обвинувачення до суду. Отже, прокуратура Чехії відповідає за проведення розслідувань та переслідування злочинів. Вона також займається наглядом за правильністю застосування закону та дотриманням прав людини в процесі судового переслідування. Має право переслідувати злочинців та надавати юридичну допомогу постраждалим від злочинів. Прокуратура також виконує контроль за діяльністю правоохоронних органів та вирішує питання про порушення кримінальних справ [202; 26, с. 157]. Отже, з огляду на зазначене, на наш погляд, у міграційній сфері це передбачає контроль за розслідуванням злочинів, пов'язаних із порушенням міграційного законодавства, торгівлею людьми. Прокурори мають право давати обов'язкові вказівки слідчим, скасовувати їхні незаконні рішення та забезпечувати дотримання прав людини під час розслідування.

Щодо функцій прокуратури Турецької Республіки, Конституція та закони не закріплюють функцій органів прокуратури. Призначення цього інституту розкривається в правах та обов'язках органів прокуратури та їх посадових осіб, які детально регламентовані Законом «Про створення, обов'язки та юрисдикцію судів першої інстанції та апеляційних судів» від 26 вересня 2004 р. та іншими законами [106, с. 43]. Нині у Туреччині діє проста система кримінальної юстиції. Створення та компетенція органів прокуратури регулюються законом. Орган прокуратури створюється в кожній провінції або районі провінції, де діють органи судової влади (ст. 16 Закону № 5235) [241]. Прокуратура Турецької Республіки має розгалужену систему. Відповідно до ст. 16 Закону «Про створення, обов'язки та юрисдикцію судів першої інстанції та апеляційних судів» від 26 вересня 2004 р. у кожній провінції та районі провінції, де є суд, створюється Офіс Генерального прокурора, названий на честь цієї провінції чи району. У

кожному офісі створюються посади керівника (Генеральний прокурор) та прокурорів. Вища рада суддів та прокурорів призначає прокурорів на посади за рекомендацією Міністерства юстиції. До обов'язків Офісу Генерального прокурора належать: проведення розслідувань або з'ясування можливості проведення розслідувань для прийняття рішення про доцільність порушення кримінальної справи; нагляд за судовим розглядом від імені суспільства, участь у ньому та за необхідності звернення до суду відповідно до положень закону; вжиття необхідних заходів щодо виконання остаточних судових рішень та контроль за їх виконанням; здійснення інших обов'язків, покладених відповідно до законодавства. До обов'язків керівника (Генерального прокурора) належать: представництво інтересів Офісу Генерального прокурора; забезпечення продуктивності, організованості та узгодженості роботи Офісу, а також забезпечення поділу праці у ньому; участь у слуханнях справ, звернення до суду у випадках, встановлених законом; здійснення інших обов'язків, покладених на нього законами. Генеральний прокурор у Кримінальному суді загальної юрисдикції має право здійснювати нагляд та контроль за прокурорами, які працюють у цьому судовому окрузі, і пов'язаними з ними відомствами [106, с. 43]. Обов'язки прокурора є такими: вжиття заходів, необхідних для виконання завдань кримінального провадження, участь у судових слуханнях, пред'явлення позовів; виконання цивільних та адміністративних обов'язків, покладених керівником; підтримання публічного обвинувачення у разі необхідності; здійснення інших обов'язків, покладених на прокурора відповідно до законодавства [116]. Отже, кримінологічна діяльність прокуратури Турецької Республіки у міграційній сфері здійснюється через ефективну реалізацію обов'язків у кримінальній юстиції, забезпечуючи продуктивне розслідування та невідворотність судового переслідування за міграційні злочини.

У ході дослідження питання, що стосується протидії злочинності у зарубіжних країнах, важливо звернути увагу на досвід попередження злочинності (зокрема організованої) в США, де, окрім законів штатів і

федеральних законів RICO¹, CCE², застосовуються ще й надзвичайні повноваження спеціальних органів, у тому числі і з фізичного усунення відповідних осіб [8, с. 13]. Основними сферами діяльності організованої злочинності в США є торгівля наркотиками, людьми і незаконне ввезення мігрантів, «відмивання» грошей, корупція, тероризм. Особливістю цієї злочинності є її транснаціональний і глобальний характер. У цьому зв'язку організована злочинність в США і зусилля, спрямовані на боротьбу з нею, розглядаються спільно з іншими країнами і регіонами світу. Як зазначають офіційні представники ФБР, у ході боротьби з організованою внутрішньою і міжнародною злочинністю їхнє відомство використовує найрізноманітніші методи, що передбачають застосування всього спектра законів і найпередовіших технічних засобів. Особливо ефективними вважаються заходи, що проводяться в межах застосування Закону про організації, які потрапили під вплив рекетирів або корумпованих елементів. Такі розслідування супроводжуються секретним впровадженням кадрових співробітників ФБР (агентів під прикриттям) в подібні організації, юридично дозволеним електронним спостереженням за підозрюваними, вербуванням інформаторів та свідків. Більшість подібних операцій проводиться спільно з іноземними та місцевими юридичними структурами. У боротьбі з організованою злочинністю та розповсюдженням наркотиків ФБР зосереджує свої зусилля на розслідуванні злочинної діяльності особливо небезпечних міжнародних, національних і регіональних угруповань [8, с. 13; 115, с. 79–83; 114]. Прокуратура США (Department of Justice, U.S. Attorneys' Offices) має значний досвід у боротьбі з транснаціональною злочинністю, включно з міграційними злочинами. Вона активно використовує міжвідомчу співпрацю, спеціалізовані підрозділи для боротьби з торгівлею людьми (Human Trafficking Prosecutions Unit) та міжнародні угоди для притягнення до відповідальності злочинців. Таким чином, прокуратура США, з огляду на складну мережу Департаменту юстиції та його офісів прокурорів, є потужним інструментом у боротьбі з транснаціональною злочинністю. Її

здатність активно співпрацювати з численними правоохоронними органами, спеціалізованими підрозділами та міжнародними партнерами робить її одним із найефективніших гравців у цій сфері. Прокуратура США використовує потужну законодавчу базу та розгалужену мережу співпраці для виконання своєї кримінологічної місії: знищення фінансових та організаційних основ транснаціональних угруповань, які залучені до міграційної злочинності.

Дуже широко поширеною є така функція прокуратури, як безпосереднє ведення попереднього слідства (Вірменія, Азербайджан, Болгарія, Угорщина, Німеччина, КНР, Киргизія, Латвія, Молдова, Норвегія, США, Узбекистан, Японія). При цьому, як правило, прокуратура поділяє ці повноваження з іншими правоохоронними органами (поліцією, міліцією, органами держбезпеки). У низці країн попереднє слідство у кримінальних справах здійснюється спеціальними органами, що організаційно відділені від прокуратури (Казахстан). Також широко розповсюдженою функцією є нагляд за законністю попереднього слідства і дізнання (Вірменія, Болгарія, Угорщина, Італія, Казахстан, Киргизія, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Туркменістан, Узбекистан, Франція, Швейцарія, Японія). В останні роки в низці країн здійснюються кроки в напрямі звільнення прокуратури від нагляду за слідством, оскільки це нібито суперечить ролі прокуратури як сторони обвинувачення (Азербайджан, Латвія, Литва) і залишення за нею лише контролю за дізнанням. Нерідко на прокуратуру покладається нагляд за здійсненням оперативно-розшукової діяльності (Азербайджан, Грузія, Казахстан, Киргизія, Туркменістан). Законодавство деяких держав особливо виділяє таку функцію прокуратури, як здійснення процесуального керівництва попереднім слідством (Азербайджан, Вірменія, Грузія, Чехія). Фактично цю функцію виконує у Франції прокурор щодо слідчого судді. Практично скрізь, де є прокуратури чи аналогічні органи, їх посадові особи беруть участь у цивільному і деяких інших видах некримінального судочинства із захисту державних, суспільних чи особистих інтересів. Зокрема, можливість участі прокурорів у цивільному судочинстві прямо

закріплена в конституціях і законах Азербайджану, Вірменії, Болгарії, Бразилії, Угорщини, Німеччини, Іспанії, Італії, КНР, Молдови, Перу, Польщі, Румунії, США, Франції, Японії. Функція прокурорського нагляду за законністю судових рішень (у широкому розумінні) полягає, як правило, у можливості їх опротестування у вищестоящому суді. Ця функція є прямим продовженням процесуальних повноважень прокурора у всіх видах судочинства і тому вона закріплюється в конституціях і законах багатьох держав, зокрема Азербайджану, Вірменії, Казахстану, Киргизії, Латвії, Молдови, Узбекистану. При цьому вона не згадується в законах про прокуратуру Грузії, Естонії. У Грузії прокурор подає касаційні й інші скарги в звичайному порядку як одна із сторін у процесі. Нагляд за застосуванням покарань і інших форм примусу, з одного боку, пов'язаний із основною функцією кримінального переслідування, а з іншого – з наглядовими і правозахисними функціями прокуратури. Ця функція передбачена конституціями і законами Вірменії, Угорщини, Грузії, Казахстану, Киргизії, Латвії, Молдови, Румунії, Туркменістану, Узбекистану, Естонії. Водночас вона невідома багатьом західним країнам (наприклад, Франції), а в Азербайджані та Польщі від неї відмовилися наприкінці 90-х рр. [125].

Проведений аналіз функціонування прокуратур у різних країнах (Німеччина, Франція, Польща, Чехія, США, а також згадки про Хорватію, Італію, Вірменію, Азербайджан та ін.) чітко демонструє, що прокуратура є складним та динамічним інститутом, який адаптується до національних правових традицій та викликів сучасності. Попри значні відмінності у її статусі, структурі та детальних повноваженнях, можна виокремити універсальні та специфічні тенденції. У більшості розвинутих правових систем прокуратура відіграє центральну роль у надгляді за дотриманням законів правоохоронними органами у міграційній сфері. Хоча конкретні повноваження та моделі можуть відрізнятися (від прямого процесуального керівництва досудовим розслідуванням у романо-германській системі до нагляду за обґрунтованістю обвинувачення в англосаксонській), спільним є

прагнення до забезпечення законності, захисту прав людини та ефективної боротьби з міграційними злочинами. Це свідчить про універсальне розуміння важливості прокурорського нагляду для функціонування правової держави. Прокуратура, у своїх різних національних втіленнях, є невід'ємним та адаптивним елементом правової системи. Вона реагує на нові виклики, такі як транснаціональна злочинність та захист прав людини, і її роль постійно еволюціонує. Баланс між ефективним переслідуванням злочинів та забезпеченням законності та прав людини є ключовим для функціонування справедливої та демократичної держави.

Отже, досвід зарубіжних країн свідчить, що прокуратура є центральним та адаптивним інститутом у боротьбі зі злочинністю у міграційній сфері, попри значні відмінності у її статусі, структурі та повноваженнях в різних правових системах. Вивчення цих моделей є надзвичайно цінним для України, особливо з огляду на виклики, пов'язані з масовою міграцією під час війни. У більшості розвинутих правових систем прокуратура відіграє ключову роль у нагляді за дотриманням законів правоохоронними органами у міграційній сфері. Це охоплює забезпечення законності оперативно-розшукової діяльності, контроль за розслідуванням злочинів, міжнародну співпрацю, кримінологічний аналіз та профілактику, координацію діяльності правоохоронних органів та захист прав потерпілих. Країни континентального права (Франція, Німеччина, Польща, Чехія) мають прокуратури з домінуючою функцією кримінального переслідування та безпосереднього керівництва досудовим розслідуванням. Вони керують діями поліції, дають обов'язкові вказівки слідчим та забезпечують дотримання процесуальних норм і прав затриманих. Деякі країни, як-от Китай та В'єтнам, мають прокуратури з домінуючою функцією нагляду за законністю. Країни пострадянського простору часто поєднують обидві функції. Діяльність переважно зводиться до контролю за функціональним апаратом державної влади. Основне завдання – представництво інтересів держави в суді, загальнонаглядові функції – відсутні. Американські прокурори зосереджені

на прийнятті рішення про притягнення до кримінальної відповідальності (prosecutorial discretion) та підтримці обвинувачення в суді, діючи як «фільтр» для поліцейських розслідувань. Прокуратура Німеччини (Staatsanwaltschaft) є ключовим органом кримінального переслідування, керує розслідуваннями та підтримує обвинувачення, забезпечуючи системний нагляд за законністю дій поліції. Прокуратура Франції (Parquet) є центральним гравцем, який керує та контролює діяльність судової поліції, гарантуючи законність та дотримання прав громадян на всіх етапах кримінального процесу. Прокуратура Польщі (Prokuratura) – самостійний орган, що керує розслідуванням кримінальних справ у міграційній сфері та здійснює нагляд за діями прикордонної служби та поліції. Прокуратура Чехії (Státní zastupitelství) здійснює нагляд за законністю досудового розслідування, контролює розслідування злочинів, пов'язаних із міграційним законодавством та торгівлею людьми, і має право давати обов'язкові вказівки слідчим. Хоча поліція має більшу незалежність у розслідуванні, прокуратура (Crown Prosecution Service) оцінює докази та забезпечує справедливий судовий розгляд, діючи як «фільтр» для поліцейських розслідувань. Прокуратура США (Department of Justice, U.S. Attorneys' Offices) активно використовує міжвідомчу співпрацю та спеціалізовані підрозділи для боротьби з транснаціональною злочинністю, включно з торгівлею людьми та незаконним ввезенням мігрантів. Мають спеціалізовані підрозділи прокуратури для боротьби з корупцією та організованою злочинністю Хорватія та Італія, що підкреслює важливість цільових структур. Прокуратура Туреччина має розгалужену систему з чітко визначеними обов'язками щодо розслідування, нагляду за судовим розглядом та контролю за виконанням судових рішень.

Отже, міжнародна злочинність, зокрема та, що пов'язана з міграцією, є глобальною проблемою, яка вимагає узгоджених зусиль для її подолання.

Відсутність єдиної національної концепції запобігання злочинності та неузгодженість програм соціальної профілактики в Україні являє собою

значний недолік. Зважаючи на масову міграцію українців через війну та зазначені вище положення, вважаємо нагальною потребою: адаптацію найкращих практик зарубіжних країн у сфері кримінологічної діяльності прокуратури, особливо щодо нагляду за досудовим розслідуванням та міжнародної співпраці; посилення контролю за дотриманням правил перетину кордону та боротьбу з корупційними практиками, що сприяють незаконному збагаченню; розробку єдиної національної концепції запобігання злочинності та інтегрування в неї досвіду прокурорського нагляду за міграційною сферою; активізацію міжнародного співробітництва для протидії транснаціональній злочинності, пов'язаній з міграцією, особливо в контексті воєнних викликів.

Висновки до розділу 3

У підрозділі 3.1 розкрито питання щодо запобігання кримінальним правопорушенням органами прокуратури в міграційній сфері. Встановлено, що органи прокуратури України мають інтегровану, але опосередковану роль у запобіганні злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, які поділяються на: корупцію в міграційних органах, незаконне переправлення осіб та експлуатацію мігрантів/торгівлю людьми. Інтегрована запобіжна роль прокуратури у міграційній сфері полягає в тому, що органи прокуратури є неспеціальними суб'єктами загальносоціальної запобіжної діяльності, оскільки їхні прямі повноваження щодо загального запобігання злочинам не закріплені в законодавстві. Проте вони посідають центральне місце в системі протидії міграційній злочинності, реалізуючи свої конституційні функції як ключовий елемент запобігання за допомогою таких механізмів, як: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, підтримання публічного обвинувачення та забезпечення невідворотності притягнення до відповідальності, що є найефективнішим інструментом

запобігання. Це стосується всіх трьох груп злочинів. Використовуючи статус спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції (зокрема, через САП та НАБУ), прокуратура забезпечує притягнення до відповідальності посадових осіб, які системно підривають державні інституції та сприяють транснаціональній злочинності. Шляхом посилення процесуального контролю прокуратура забезпечує руйнування організованих злочинних угруповань та корупційних зв'язків, що створюють усталені канали нелегальної міграції (ст. 332 КК України). Комплексне процесуальне керівництво розслідуванням забезпечує належне документування злочинів і захист прав потерпілих мігрантів. Прокуратура здійснює координацію діяльності правоохоронних органів (ДПСУ, СБУ, НПУ) та інших суб'єктів (включно з неурядовими організаціями) для усунення причин та умов злочинності: під час процесуального керівництва прокурор аналізує системні проблеми, прогалини в законодавстві та корупційні ризики, надаючи вказівки щодо заходів із їх усунення. Координація є критично важливою для своєчасного обміну інформацією та попередження злочинів на стадії готування, особливо щодо торгівлі людьми та нелегальної міграції, що вимагає міжнародної співпраці. Проте, незважаючи на високу організуючу роль, ефективність прокуратури знижується через системний характер корупції у міграційній сфері та відсутність чітких засад антикорупційної діяльності в самому Законі України «Про прокуратуру». Це вимагає: законодавчого врегулювання антикорупційного напрямку діяльності прокуратури; комплексних реформ, спрямованих на посилення контролю та прозорості в державних міграційних структурах тощо. Доведено, що запобіжна діяльність прокуратури в міграційній сфері є опосередкованою, інтегрованою та багатовекторною, зосередженою на руйнуванні організованих злочинних механізмів, усуненні корупційних передумов та забезпеченні невідворотності покарання за злочини, що загрожують національній безпеці та правам мігрантів.

У підрозділі 3.2 «Досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної

діяльності органами прокуратури в міграційній сфері» були сформульовані такі узагальнення. З'ясовано, що обраний Україною європейський вектор правової реформи вимагає адаптації найкращих практик, спрямованих на протидію транснаціональній організованій злочинності та корупції на кордоні (особливо це є актуальним в умовах масової міграції та війни). Визначено, що необхідне подальше посилення спеціалізації прокурорів на боротьбі з організованою злочинністю та корупцією у міграційній сфері з наслідуванням моделей USKOK та Італії. Прокуратура має інтегрувати кримінологічний аналіз у процесуальне керівництво, щоб виявляти не лише злочинців, а й системні причини та умови (наприклад, корупційні прогалини в міграційному та прикордонному законодавстві). Для ефективної протидії транскордонній злочинності (нелегальне переправлення, торгівля людьми) необхідно на законодавчому рівні закріпити пріоритет міжнародного співробітництва та активно використовувати міжнародні механізми, як це здійснюється у США. Наслідуючи французьку модель, українська прокуратура має використовувати свій нагляд за досудовим розслідуванням як механізм запобігання зловживанням та забезпечення прав мігрантів, що є формою загальносоціальної профілактики. Кримінологічна діяльність прокуратури в міграційній сфері має переходити від загального нагляду до стратегічного, спеціалізованого протистояння організованим, корупційним та транснаціональним викликам.

Аналіз зарубіжного досвіду стосовно кримінологічної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері дозволив виокремити декілька моделей. Так, створення спеціалізованих управлінь у прокуратурі в Хорватії (USKOK) та Італії дозволяє централізовано керувати розслідуванням (навіть не проводячи його самостійно) та руйнувати організовані схеми і корупційні зв'язки у прикордонних та міграційних органах. Це є глибинною профілактикою. Прокуратура США, використовуючи федеральні закони RICO/CCE та міжнародну співпрацю, зосереджується на знищенні фінансових та організаційних основ транснаціональних угруповань, що діють

у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції; прокуратура використовує свій нагляд за досудовим розслідуванням як ключовий механізм запобігання зловживанням. У Німеччині, Франції, Польщі, Чехії прокурор не лише підтримує обвинувачення, але й керує поліцією та прикордонною службою на етапі розслідування міграційних злочинів. Це забезпечує законність оперативно-розшукової діяльності, санкціонує ключові слідчі дії та гарантує невідворотність покарання, що має потужний стримуючий ефект. Зокрема, французька прокуратура, контролюючи дії поліції та жандармерії під час затримання та видворення іноземців, виступає гарантом дотримання прав людини. Це є важливою формою загальносоціальної профілактики, що запобігає зловживанням та підвищує справедливість системи. У Туреччині, навіть без прямої функції запобігання, обов'язок турецької прокуратури щодо організації продуктивного розслідування та контролю за виконанням рішень є опосередкованим, але ефективним інструментом для забезпечення невідворотності покарання. Доведено, що для України, яка обрала європейський вектор та зіткнулася з викликами масової міграції та корупції на кордоні в умовах війни, найбільш цінним є досвід інституціональної спеціалізації (як у Хорватії та Італії) для боротьби з організованою злочинністю та корупцією, а також посилення процесуального керівництва (як у Німеччині та Франції) для забезпечення законності та захисту прав людини. Ефективна кримінологічна діяльність прокуратури у міграційній сфері вимагає комплексного використання цих стратегій.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукове завдання, що полягає у формуванні теоретико-практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Найбільш важливими для дисертації є такі позиції та обґрунтування:

1. Досліджено стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Визначено, що питання є актуальним, динамічним у сфері наукових розробок як в Україні, так і за кордоном, яке постійно розвивається, зважаючи на глобальні міграційні процеси, виклики транснаціональної злочинності та реформування правових систем. Виявлено основні напрями наукових досліджень, які зосереджені на пошуку оптимального балансу між функціями кримінального переслідування та превенції, з особливим акцентом на опосередкованих механізмах запобігання, що впливають із наглядових та процесуальних повноважень прокуратури. Запропоновано їх узагальнення за чотирима ключовими напрямками: 1) кримінологічний аналіз міграційної злочинності; 2) роль прокуратури у системі запобігання злочинності. 3) міжнародний досвід та порівняльно-правовий аналіз; 4) практичні аспекти та ефективність заходів. Доведено, що наукова розробленість кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, перебуває у динамічному стані. Це зумовлене необхідністю адаптації до нових викликів злочинності, таких як транснаціональні злочини, нелегальна міграція та вплив збройних конфліктів. Дослідження підкреслюють багатогранність проблеми та вимагають міждисциплінарного підходу. Пріоритетними напрямками для подальших наукових розвідок залишаються: вдосконалення законодавчої бази, що регулює діяльність прокуратури у сфері запобігання злочинності,

особливо в умовах сучасних викликів; розробка та впровадження ефективних механізмів міжвідомчої координації; поглиблення кримінологічного аналізу детермінант міграційної злочинності та розробка цільових превентивних програм; продовження вивчення міжнародного досвіду та адаптація найкращих практик до національних умов; оцінка ефективності впроваджених заходів та їх коригування для досягнення максимальних результатів у запобіганні злочинам у міграційній сфері.

2. Визначено, що для ґрунтовного дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, ключове значення має чітке визначення та змістовне наповнення базових понять. Встановлено, що правильне формування понятійно-категоріального апарату дозволяє систематизувати знання, ефективно інтерпретувати результати досліджень, виокремлювати ефективні засоби протидії злочинності та стимулювати подальшу наукову активність. Розкрито такі категорії, як «діяльність органів прокуратури», «кримінологічні засади діяльності прокуратури», «міграція», «міграційна політика», «реалізація державної міграційної політики», «міграційна злочинність» та «нелегальна міграція» тощо. Виявлено, що «діяльність органів прокуратури в кримінологічному аспекті» – це всеохоплююче, системне та нормативно врегульоване поняття, що характеризує сукупність юридично значущих, цілеспрямованих дій прокурорів та інших працівників прокуратури. Ці дії спрямовані на реалізацію покладених на прокуратуру Конституцією України та законами України функцій із забезпечення верховенства права, захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави. Щодо категорії «кримінологічні засади діяльності прокуратури» – це спеціальна наглядова та превентивна діяльність прокурорів, спрямована на своєчасне виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів, а також на вжиття обґрунтованих процесуальних і непроцесуальних заходів для їх усунення з метою мінімізації криміногенного впливу. «Міграція» (від лат. *migratio* –

переміщення, переселення) – це територіальні переміщення людей, пов’язані зі зміною місця проживання, як у межах певної країни, так і поза її межі. Ця категорія охоплює не лише фізичне переміщення, а й складний комплекс соціальних, економічних, правових та політичних взаємодій. Міграція дедалі більше розглядається крізь призму державного регулювання та міграційної політики, що відображає цілеспрямовану діяльність органів влади щодо регламентації чисельності та якості робочої сили, а також захисту інтересів держави та її громадян. «Міграційна політика» – це комплексно структурована система, що містить у собі узгоджені ідеї, цілі, стратегії, а також взаємодіючі з ними заходи, ресурси, механізми, інструменти. У своїй сукупності вони надають змогу державі здійснювати регулювання міграційних процесів. Міграційна політика прагне до досягнення багатоаспектних цілей, які стосуються економічного розвитку, соціальної стабільності, національної безпеки та інших аспектів життєдіяльності суспільства. Її успішна реалізація вимагає глибокого розуміння міграційних процесів та гнучкого реагування на постійно змінювані умови. «Міграційна злочинність» – це комплекс злочинних діянь, що охоплює три основні групи. Злочини, вчинені мігрантами: кримінальні правопорушення, суб’єктами яких є іноземні громадяни або особи без громадянства на території приймаючої держави. Важливо підкреслити, що міграційний статус як такий не є причиною злочинності. Визначено, що до злочинів, вчинених проти мігрантів, слід віднести злочини, де мігранти виступають жертвами часто через їхню вразливість (наприклад, торгівля людьми, шахрайство, експлуатація, насильство, дискримінація). Злочинами, пов’язаними з організацією незаконної міграції, встановлено діяння, спрямовані на порушення визначених правил переміщення осіб (наприклад, незаконне переправлення через державний кордон, підробка документів для легалізації, організація схем нелегального працевлаштування). Ці злочини часто мають організований та транснаціональний характер. З’ясовано, що для подолання проблем визначення категорії «міграційна злочинність» необхідний

комплексний підхід, що враховує не лише правовий статус, але й соціальні, економічні та психологічні аспекти міграції. «Нелегальна (нерегулярна) міграція» – це незаконне переміщення через державний кордон (поза пунктами пропуску або з приховуванням від контролю, з використанням підроблених документів) та/або проживання на території країни без належного дозволу компетентних державних органів. Міжнародна спільнота поступово відходить від терміна «нелегальна міграція» на користь «нерегулярна міграція» через негативне забарвлення першого. Визначено системну модель кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики. Ця модель фокусується не лише на реагуванні на її наслідки, а й на проактивному впливі на детермінанти злочинності. Доведено, що системне з'ясування сутності та значення цих категорій дозволить сформувати міцну теоретичну базу для подальших наукових досліджень та практичного вдосконалення діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам у сфері реалізації державної міграційної політики. Чітке розмежування термінів та науково обґрунтоване розуміння цих явищ є запорукою розробки ефективної та збалансованої державної політики у сфері протидії злочинності та захисту прав усіх категорій осіб.

3. Охарактеризовано методологію наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, на підставі якої визначено, що результативність будь-якого наукового дослідження, особливо в правничій сфері, безпосередньо залежить від обраної методології. Уточнення не лише понятійно-категоріального апарату, а й інструментарію пізнання об'єкта науки є важливим завданням юриспруденції. Сучасні правові дослідження, зокрема ті, що стосуються кримінологічних засад діяльності органів прокуратури у сфері запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, вимагають застосування багатоаспектної та міждисциплінарної методології.

Вона має поєднувати як загальнонаукові, так і спеціальні методи пізнання, зважаючи на специфіку предмета дослідження – взаємодію правових, соціальних, кримінологічних та управлінських аспектів. З-поміж таких методів виявлено: діалектичний метод – дозволив розглядати феномен злочинності у міграційній сфері та діяльність прокуратури щодо запобігання їй у постійному розвитку, взаємозв'язку та взаємодії з іншими суспільними явищами (соціальними, економічними, політичними чинниками). Це надало змогу виявити суперечності, рушійні сили та закономірності розвитку криміногенної ситуації та запобіжних практик; системний метод – дозволив розглянути органи прокуратури як цілісну систему, що функціонує в ширшій системі правоохоронних органів та державних інститутів. Такий підхід допоміг проаналізувати елементи цієї системи (структуру, функції, повноваження, взаємодію) та їхній вплив на ефективність запобіжної діяльності. Міграційна сфера у межах цього методу розглядається як складна система, що генерує кримінальні ризики; аналіз як метод пізнання – був застосований для розчленування об'єкта дослідження (діяльності прокуратури, видів міграційних злочинів, законодавства) на складові частини для детального вивчення кожної з них (наприклад, окремі функції прокуратури, типи злочинів, нормативно-правові акти); синтез дозволив об'єднати вивчені елементи для формування цілісного уявлення про предмет дослідження, виявити взаємозв'язки та закономірності (наприклад, при формуванні цілісної моделі запобіжної діяльності прокуратури); індукція під час дослідження полягала у переході від окремих фактів (окремі кримінальні провадження, виявлені порушення, статистичні дані) до загальних висновків та закономірностей (наприклад, типові причини та умови міграційних злочинів, ефективність певних запобіжних заходів); дедукція передбачала перехід від загальних теоретичних положень (принципи кримінології, функції прокуратури) до конкретних висновків щодо окремих явищ (наприклад, прогноз розвитку конкретного виду міграційних злочинів, розробка конкретних превентивних рекомендацій); порівняльний метод

дозволив зіставити вітчизняний досвід запобіжної діяльності прокуратури у міграційній сфері з міжнародною практикою та досвідом інших країн. Це допомогло виявити переваги та недоліки існуючих підходів, а також визначити можливості для запозичення найкращих практик; історичний метод надав можливість дослідити еволюцію повноважень та форм діяльності прокуратури щодо запобігання злочинам у міграційній сфері в Україні та світі. Це сприяло розумінню генезису проблем, оцінці ефективності минулих підходів та врахуванню історичного контексту при формулюванні рекомендацій. Крім загальнонаукових методів, у дослідженні кримінологічних засад діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, були застосовані спеціальні (приватно-наукові) методи. Так, кримінологічний метод став основою для всебічного аналізу злочинності у міграційній сфері, а саме: вивчення стану, структури, динаміки, географії та латентності злочинів із використанням статистичних даних (Офісу Генерального прокурора, НПУ, ДМСУ, ДПСУ), даних соціологічних досліджень та експертних оцінок; вивчення причин та умов злочинності, зокрема дослідження детермінант міграційних злочинів – як загальних (соціально-економічні, політичні), так і специфічних (недоліки міграційного законодавства, корупція, низький рівень правової культури, вразливість мігрантів); оцінки ефективності запобіжних заходів шляхом визначення результативності та дієвості вже існуючих та запропонованих запобіжних заходів із боку прокуратури з використанням кількісних та якісних показників. У межах соціологічних методів використовувалися: контент-аналіз – аналіз змісту документів (матеріалів кримінальних проваджень, рішень судів, службових документів, публікацій у ЗМІ, звітів громадських та міжнародних організацій) для виявлення тенденцій, проблем та ефективності реагування; статистичні методи – збір, обробка, систематизація та інтерпретація кількісних даних щодо злочинності, діяльності прокуратури та інших органів (кількість відкритих проваджень, переданих до суду, вироків, звернень прокурора до суду тощо) дозволили

виявити динаміку, кореляції та сформулювати обґрунтовані висновки. Методи прогнозування (екстраполяції, експертних оцінок, моделювання) було використано для передбачення можливих змін у структурі та динаміці міграційної злочинності, а також оцінки потенційної ефективності нових запобіжних заходів. Формально-юридичний метод застосовувався для аналізу нормативно-правових актів, що регулюють міграційну політику та діяльність прокуратури, з метою виявлення прогалин, колізій та недоліків у правовому регулюванні.

4. Встановлено, що правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері є комплексним та багатограним, хоча й не завжди прямо визначеним як окрема функція після реформи прокуратури. Ця діяльність інтегрована у загальні функції прокуратури і ґрунтується на низці нормативно-правових актів, що забезпечують її ефективність та легітимність. Такими нормативно-правовими актами визначено: Конституцію України, яка є фундаментальною основою, що закріплює права та свободи людини, зокрема мігрантів, біженців та осіб без громадянства. Стаття 131-1 Конституції України визначає організацію та порядок діяльності прокуратури, включно з представництвом інтересів держави в суді у виключних випадках, що деталізується спеціальними законами; Закон України «Про прокуратуру», що є основним законодавчим актом, який визначає функції та повноваження прокуратури. Хоча запобіжна функція не виділена окремо, вона є невід'ємною частиною всіх напрямів наглядової діяльності. Прокуратура, здійснюючи нагляд за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, та при виконанні судових рішень, ефективно виявляє та усуває порушення, що має яскраво виражений превентивний характер. Представництво інтересів громадянина або держави в суді (ст. 23 закону) є важливим інструментом запобіжної діяльності. Прокуратура захищає права іноземців та осіб без громадянства, які не можуть самотійно себе захистити (наприклад, через неповноліття чи недієздатність), що дозволяє запобігати

подальшим порушенням їхніх прав, пов'язаних із міграційним законодавством. Координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності є ключовою формою запобіжної діяльності. Вона регулюється, зокрема, наказом Офісу Генерального прокурора від 08.02.2021 № 28, який визначає чіткі завдання (розробка пріоритетів, аналіз проблем, узгодження спільних заходів) та форми координації (наради, спільні плани, робочі групи, обмін інформацією). Рішення координаційних нарад оформлюються обов'язковими постановами, що забезпечує їхню правову силу та контроль за виконанням. Ця функція є вирішальною для ефективної боротьби з транснаціональною злочинністю, зараховуючи незаконну міграцію та торгівлю людьми. Кримінальний процесуальний кодекс України надає прокурору широкі повноваження у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Цей нагляд спрямований на: забезпечення прав осіб, що перебувають під слідством, зокрема іноземців та осіб без громадянства шляхом запобігання неправомірному застосуванню сили, безпідставним затриманням та катуванням; виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень (наприклад, пов'язаних із нелегальним перетином кордону чи експлуатацією мігрантів); захист публічних інтересів та забезпечення верховенства права на всіх етапах кримінального провадження, що, у свою чергу, є потужним превентивним механізмом. Закони, що регулюють міграційну сферу (зокрема, Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», Закон України «Про протидію торгівлі людьми»), встановлюють чіткі правові межі перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні, їхні права та обов'язки. Прокуратура, здійснюючи нагляд за дотриманням цих законів, відіграє ключову роль у запобіганні порушенням та злочинам у цій сфері. Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є невід'ємною частиною правового регулювання. Вони посилюють правозахисну функцію прокуратури, особливо в контексті

протидії торгівлі людьми та транснаціональній організованій злочинності, що безпосередньо стосується міграційних процесів. Доведено, що, незважаючи на зміну акцентів у функціях прокуратури після реформи, її запобіжна діяльність у міграційній сфері залишається невід'ємною та ефективно реалізується через представництво інтересів, координацію діяльності правоохоронних органів та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Ця діяльність ґрунтується на всеосяжній правовій базі, що дозволяє прокуратурі відігравати ключову роль у забезпеченні прав людини, захисті публічних інтересів та протидії злочинності в умовах динамічних міграційних процесів.

5. Проаналізовано організацію запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері та визначено, що організація запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері в Україні є складним і багатоаспектним процесом. Хоча запобіжна функція не виділена як окрема і самостійна, прокуратура ефективно здійснює превентивну діяльність шляхом виконання своїх ключових повноважень, визначених Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру», Кримінальним процесуальним кодексом України та іншими спеціальними законами. Визначено основні напрями організації запобіжної діяльності. По-перше, це процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, яке полягає у виявленні та усуненні причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів. Так, прокурор, здійснюючи процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях, пов'язаних із міграційною сферою (наприклад, незаконне переправлення осіб, торгівля людьми), не лише контролює додержання законів, а й активно виявляє системні проблеми та прогалини, що сприяють таким злочинам. Це дозволяє здійснювати цілеспрямовані превентивні заходи. По-друге, надання вказівок та доручень (прокурор має право надавати слідчим, детективам та оперативним підрозділам вказівки щодо збору інформації про причини та умови злочинності та заходів із їх усунення). По-третє, контроль за дотриманням прав осіб (прокурор здійснює нагляд за дотриманням прав

затриманих, підозрюваних, обвинувачених та потерпілих (поміж яких часто є вразливі мігранти)). Це передбачає перевірку законності затримання, умов тримання, забезпечення права на захист, доступу до правової допомоги та перекладача, що є ключовим превентивним заходом. По-четверте, представництво інтересів громадянина або держави в суді (захист прав вразливих категорій мігрантів; захист публічних інтересів держави). По-п'яте, координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, зокрема прокурор відіграє центральну роль в організації та проведенні координаційних нарад із керівниками правоохоронних органів (Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, Служби безпеки України); координація охоплює розробку пріоритетів кримінально-правової політики, визначення проблем, розробку та реалізацію спільних заходів із запобігання злочинам, а також підготовку пропозицій щодо вдосконалення законодавства; передбачає обмін інформацією та спільні дослідження, розробку спільних планів та створення міжвідомчих робочих груп, аналітичну та інформаційну діяльність, а також підготовку та реалізацію заходів, передбачених державними програмами та міжнародними договорами; інформаційно-аналітична діяльність (яка потребує подальшого наукового дослідження, значення цього напряму для оцінки ефективності запобіжної діяльності прокуратури є очевидним). Доведено, що складність належної організації запобіжної діяльності органів прокуратури обумовлена збройним конфліктом в Україні, що унеможлиблює надання достовірної кримінологічної інформації та підвищує криміногенні ризики. Проте єдність системи прокуратури України (єдині засади діяльності, єдиний статус прокурорів, централізоване фінансування) є організаційною передумовою для ефективного виконання цих функцій. Вдосконалення професіоналізму працівників прокуратури, покращення інформаційно-аналітичної роботи (зокрема, з використанням системи СОСТА Україна) та подальша реалізація координаційної функції є ключовими для підвищення ефективності

запобіжної діяльності органів прокуратури в міграційній сфері. Це сприятиме зниженню рівня злочинності, усуненню її чинників та забезпеченню безпеки об'єктів кримінально-правової охорони, що є головною метою кримінально-правової політики держави. Запропоновано базисними елементами (які забезпечують перехід від загальних функціональних завдань (координація, аналіз) до практичної результативності та захисту прав вразливих груп) організації запобіжної діяльності прокуратури в міграційній сфері вважати: 1) спеціалізацію прокурорів, а саме запровадження та поглиблення спеціалізації прокурорів, які займаються злочинами у міграційній сфері та захистом прав мігрантів, що дозволить підвищити їхню кваліфікацію та ефективність роботи; 2) взаємодію з іншими органами, зокрема тісну співпрацю з Державною міграційною службою України, Державною прикордонною службою України, Національною поліцією України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України та іншими відомствами, а також громадськими організаціями та міжнародними партнерами; 3) навчання та підвищення кваліфікації, що полягатимуть у регулярному навчанні прокурорів із питань міграційного права, міжнародних стандартів захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та особливостей роботи зі вразливими категоріями осіб; 4) постійний моніторинг ефективності запобіжних заходів та оцінку їхнього впливу на стан законності у міграційній сфері. Доведено, що ефективна організація запобіжної діяльності прокуратури в міграційній сфері досягається шляхом синхронізації високоспеціалізованих кадрів, тісної міжвідомчої координації, безперервного навчання та проактивного моніторингу результатів. Це дозволяє прокуратурі реалізувати свої конституційні функції із забезпечення верховенства права та захисту прав людини в умовах динамічних міграційних процесів.

6. Розкрито питання щодо запобігання кримінальним правопорушенням органами прокуратури в міграційній сфері, на підставі яких встановлено, що органи прокуратури України мають інтегровану, але

опосередковану роль у запобіганні злочинам, пов'язаним із реалізацією державної міграційної політики, які поділяються на: корупцію в міграційних органах, незаконне переправлення осіб та експлуатацію мігрантів/торгівлю людьми. Інтегрована запобіжна роль прокуратури у міграційній сфері полягає в тому, що органи прокуратури є неспеціальними суб'єктами загальносоціальної запобіжної діяльності, оскільки їхні прямі повноваження щодо загального запобігання злочинам не закріплені в законодавстві. Проте вони посідають центральне місце в системі протидії міграційній злочинності, реалізуючи свої конституційні функції як ключовий елемент запобігання через такі механізми: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, підтримання публічного обвинувачення та забезпечення невідворотності притягнення до відповідальності, що є найефективнішим інструментом запобігання. Це стосується всіх трьох груп злочинів. Використовуючи статус спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції (зокрема, через САП та НАБУ), прокуратура забезпечує притягнення до відповідальності посадових осіб, які системно підривають державні інституції та сприяють транснаціональній злочинності. Шляхом посилення процесуального контролю прокуратура забезпечує руйнування організованих злочинних угруповань та корупційних зв'язків, що створюють усталені канали нелегальної міграції (ст. 332 КК України). Комплексне процесуальне керівництво розслідуванням забезпечує належне документування злочинів і захист прав потерпілих мігрантів. Прокуратура здійснює координацію діяльності правоохоронних органів (ДПСУ, СБУ, поліції) та інших суб'єктів (включно з неурядовими організаціями) для усунення причин та умов злочинності: під час процесуального керівництва прокурор аналізує системні проблеми, прогалини в законодавстві та корупційні ризики, надаючи вказівки щодо заходів із їх усунення. Координація є критично важливою для своєчасного обміну інформацією та попередження злочинів на стадії готування, особливо щодо торгівлі людьми та нелегальної міграції, що вимагає міжнародної співпраці. Проте, незважаючи на високу організуючу

роль, ефективність прокуратури знижується через системний характер корупції у міграційній сфері та відсутність чітких засад антикорупційної діяльності в самому Законі України «Про прокуратуру». Це вимагає: законодавчого врегулювання антикорупційного напрямку діяльності прокуратури; комплексних реформ, спрямованих на посилення контролю та забезпечення прозорості в державних міграційних структурах тощо. Доведено, що запобіжна діяльність прокуратури в міграційній сфері є опосередкованою, інтегрованою та багатовекторною, зосередженою на руйнуванні організованих злочинних механізмів, усуненні корупційних передумов та забезпеченні невідворотності покарання за злочини, що загрожують національній безпеці та правам мігрантів.

7. Розкрито досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної діяльності органами прокуратури в міграційній сфері та встановлено декілька моделей. Так, досвід Хорватії (USKOK) та Італії свідчить, що створення спеціалізованих управлінь у прокуратурі дозволяє централізовано керувати розслідуванням (навіть не проводячи його самостійно) та руйнувати організовані схеми і корупційні зв'язки у прикордонних та міграційних органах. Це є глибинною профілактикою. Прокуратура США, використовуючи федеральні закони RICO/CCE та міжнародну співпрацю, зосереджується на знищенні фінансових та організаційних основ транснаціональних угруповань, що діють у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції; прокуратура використовує свій нагляд за досудовим розслідуванням як ключовий механізм запобігання зловживанням. У Німеччині, Франції, Польщі, Чехії прокурор не лише підтримує обвинувачення, але й керує поліцією та прикордонною службою на етапі розслідування міграційних злочинів. Це забезпечує законність оперативно-розшукової діяльності, санкціонує ключові слідчі дії та гарантує невідворотність покарання, що має потужний стримуючий ефект. Зокрема, французька прокуратура, контролюючи дії поліції та жандармерії під час затримання та видворення іноземців, виступає гарантом дотримання прав

людини. Це є важливою формою загальносоціальної профілактики, що запобігає зловживанням та підвищує справедливість системи. У Туреччині, навіть без прямої функції запобігання, обов'язок турецької прокуратури щодо організації продуктивного розслідування та контролю за виконанням рішень є опосередкованим, але ефективним інструментом для забезпечення невідворотності покарання. Доведено, що для України, яка обрала європейський вектор та зіткнулася з викликами масової міграції та корупції на кордоні в умовах війни, найбільш цінним є досвід інституціональної спеціалізації (як у Хорватії та Італії) для боротьби з організованою злочинністю та корупцією, а також посилення процесуального керівництва (як у Німеччині та Франції) для забезпечення законності та захисту прав людини. Ефективна кримінологічна діяльність прокуратури у міграційній сфері вимагає комплексного використання цих стратегій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко О. Г. Міграційна політика Української держави на сучасному етапі (політологічний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 1997. 195 с.
2. Бабенко А. М., Палій М. В., Чекмарьова І. М. Взаємодія поліції, прокуратури та державної прикордонної служби України у протидії організованому кримінальному правопорушенню, пов'язаному із контрабандою, незаконним обігом зброї та наркотиків, тероризмом і протиправним перетином державного кордону України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 436–440.
3. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір : монографія. Одеса : ОДУВС, 2014. 416 с.
4. Бабенко А. М. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальному правопорушенню. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 14–22.
5. Бабенко А. М. Територіально-просторовий аналіз злочинності у населених пунктах Одеської області. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 2 (9). С. 169–191.
6. Бабенко А. М., Конопельський В. Я., Чекмарьова І. М. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у прикордонних регіонах Причорномор'я материкової України : монографія. Харків : Право, 2019. 264 с.
7. Бабкова В. С. Організаційно-правові проблеми контролю в прокурорській діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 1998. 17 с.
8. Бадюк М. О. Зарубіжний досвід протидії транснаціональній організованій злочинності. *Кримінально-правові та кримінологічні заходи*

протидії злочинності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13 лист. 2015 р.). Одеса : ОДУВС, 2015. С. 13–14.

9. Бандурка О. М., Богатирьова О. І. Застосування порівняльного методу в науці кримінально-виконавчого права. *Право і суспільство*. 2013. Вип.1. С. 81–85.

10. Баскаков А. Я., Теленков Н. В. Методология научного исследования : учеб. пособие. 2-е изд., испр. Киев : МАУП, 2004, 216 с.

11. Бедрій М. М., П'єх Х. В. нормативно-правові засоби протидії нелегальній міграції в Україні. *Молодий вчений*. 2019. № 7 (71). С. 104–108.

12. Бедрій М. М., Сирко М. В. Теоретичні основи адміністративного права / відп. ред. В. П. Кіселичник. Львів : СПОЛОМ, 2018. 120 с.

13. Березняк В. С. Сучасні погляди на поняття «екстрадиція» у науці кримінально-процесуального права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 374–383.

14. Берлач А. І. Повноваження органів прокуратури щодо координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності: проблемні аспекти та перспективи вдосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 686–689. URL : http://lsej.org.ua/10_2023/166.pdf

15. Боднарчук О. Адміністративно-правові засади протидії корупції у Державній кримінально-виконавчій службі України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2016. 438 с.

16. Буга Г. С. Роль прокуратури у протидії корупції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 646–648. URL : http://lsej.org.ua/2_2023/154.pdf.

17. Булгакова Ю. М. Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють внутрішньо переміщені особи в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2023. 22 с.

18. Булгакова Ю. М. Кримінологічна характеристика та запобігання

кримінальним правопорушенням, що вчиняють внутрішньо переміщені особи в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2023. 199 с.

19. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посібник. Київ : Університет «Україна», 2014. 417 с.

20. Васирина М. М. Соціально-психологічний портрет особи контрабандиста // Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України / за ред. В.Л. Регульського. Львів : Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2000. С. 34–36.

21. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / уклад. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

22. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. О. Єрошенко. Донецьк : Глорія Трейд, 2012. 864 с.

23. Великий тлумачний словник української мови / упоряд. Т. В. Ковальова]. Харків: Фоліо, 2005. 767 с.

24. Веприцький Р. С. Методологія дослідження феноменології злочинності. *Вісник кримінальної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 67–74.

25. Вербенський М. Г. Транснаціональна злочинність : монографія. Дніпропетровськ : Ліра, 2009. 356 с.

26. Веремієнко С. В., Желай В. М., Правоохоронна система Чеської республіки. *Проблеми захисту прав та свобод людини та громадянина : зб. тез IX Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Чернігів, 18 трав. 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 156–158. URL : <https://ir.stu.cn.ua/server/api/core/bitstreams/7e61ebc4-b6c3-4c17-83c5-fad706894f3c/content>.

27. Вигівська Л. В. Загальні засади прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність. *Вісник академії прокуратури України*. 2011. № 3. С. 176–181.

28. Виногородська Є. С. Організаційно-правовий зміст діяльності органів прокуратури у протидії корупції. *Юридичний науковий електронний*

журнал. 2021. №1. С. 154–156. URL : http://www.lsej.org.ua/1_2021/38.pdf.

29. Відлер О. М. Поняття та сутність державного управління міграційними процесами у сфері протидії нелегальній міграції. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 12. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=935>.

30. Войтенко А. Особливості координаційної діяльності органів прокуратури України у сфері протидії злочинності та корупції. *Trajectoriâ Nauki – Path of Science*. 2021. Vol. 7. No. 5. P. 4001–4010.

31. Войтович І. І. Методологічні засади дослідження корупційної злочинності у сфері воєнної безпеки. *Юридична наука*. 2020. № 3 (105). С. 12–18.

32. Волошин В. А. Окремі аспекти оперативно-розшукового запобігання незаконному переправленню осіб через державний кордон. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 388–391. URL : http://lsej.org.ua/7_2024/96.pdf.

33. Гаращук В. Контроль та нагляд у державному управлінні. Харків : Фоліо, 2012. 176 с.

34. Говоруха М.М. Організаційно-правові аспекти діяльності прокурора у виконавчому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Академія адвокатури України. Київ, 2008. 21 с.

35. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посібник. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

36. Головкін Б. М. Теперішнє і майбутнє кримінології. *Problems of legality*. 2020. № 149. С. 168–184.

37. Градовська М. Актуальні питання протидії корупції у міграційній сфері у контексті забезпечення національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 312–317.

38. Григор'єв В. У ЄС проживають майже 4,2 млн українців зі статусом тимчасового захисту, – Євростат. *УНІАН*. URL : <https://www.unian.ua/world/ukrajinski-bizhenci-v-yevropi-yevrostat-nazvav->

killist-ukrajinciv-uyes-12819252.html.

39. Гультай П. М. Прокурорський нагляд за додержанням законів при застосуванні запобіжних заходів у досудовому кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2015. 23 с.

40. Гусаров В. М. Проблеми організації роботи міської (районної) прокуратури : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Нац. юрид. акад. України. Харків, 1995. 19 с.

41. Денисова Т. А. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і проблеми незаконної міграції. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2016. Вип. 2 (52). С. 72–76.

42. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 № 800-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>.

43. Денисюк С. Ф. Напрямки розвитку міграційної політики в Україні. *Форум права*. 2008. № 3. С. 111–115.

44. Джу́жа О. М., Колб С. О. Оцінка ефективності запобіжної діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання і протидії злочинності щодо виконання її завдань і функцій у сучасний період. *Прокуратура України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 19 трав. 2016 р.). Київ : Національна академія прокуратури України, 2016. С. 105–107.

45. Дурман О. Л., Хмельницька М. В. Методологічні аспекти розвитку цифровізації державних органів. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 1 (80). С. 94–102.

46. Єспринцев П. С. Зарубіжний досвід запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 698–701. URL : http://lsej.org.ua/4_2021/176.pdf.

47. Єпринцев П. С. Прокуратура України в державному механізмі запобігання організованій злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 400–404. URL : http://lsej.org.ua/1_2022/100.pdf.
48. Єрмаков О. Ю. Основи наукових досліджень в економіці: навч. посібник. Київ : Компринт, 2015. 177 с.
49. Жаровська І. М. Щодо проблем методології теорії держави і права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 138–141.
50. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність: джерела, ознаки, структура взаємозв'язків. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. № 60. С. 111–117.
51. Ждан М. Д. Методологія дослідження особливостей запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 301–306. URL : http://lsej.org.ua/5_2022/69.pdf
52. Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз) : монографія. Харків : Одісей, 2013. 376 с.
53. Завадський С. А. Координаційна діяльність органів прокуратури з питань запобігання та протидії корупції: питання сьогодення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 4. С. 120–124.
54. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?find#Text.
55. Зайкіна Г. М. Сучасний стан судової та правоохоронної діяльності щодо захисту міграційних прав людини: інструментарій адміністративного захисту. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2024. № 4 (86). С. 206–209.
56. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. 424 с.
57. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014. *Відомості*

Верховної Ради України. 2015. № 2–3. Ст. 12.

58. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08 липня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>.

59. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>.

60. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

61. Запобігання торгівлі людьми в умовах воєнного стану: метод. рекомендації / кол. авт. : Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А., Курилюк Ю. Б. та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 60 с.

62. Зелінський А. Ф. Кримінологія : курс лекцій. Харків : Прапор, 1996. 260 с.

63. Іванець М. Г. Корупція в органах прокуратури України: поняття, ознаки. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 3. С. 184–187.

64. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія : навч. посібник. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. 264 с.

65. Івашко С. В., Олефір Л. І. Координаційна діяльність прокуратури як суб'єкта запобігання злочинності в Україні в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 1. С. 276–284.

66. Іщук О. С. Кримінологічна діяльність органів прокуратури : монографія. Харків : Золота миля, 2014. 366 с.

67. Йосипів А. О. Кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняються мігрантами-маргіналами. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 32. С. 205–215.

68. Калатур М. Особливості функціонування правоохоронних систем держав Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 131–135.

69. Калініна А. В. Злочинність іноземців та осіб без громадянства в

Україні: кримінологічна характеристика і стратегія запобігання : монографія / наук. ред. В. В. Голіна. Харків : Право, 2019. 304 с.

70. Кальченко Т. Л. Запобігання злочинності в Україні спеціальними органами та установами : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2003. 222 с.

71. Каркач П. М., Копетюк М. І. Роль прокурора щодо профілактики злочинності за новим КПК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 27. Т. 3. С. 153–156.

72. Кельман М. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку. *Психологія і суспільство*. 2015. № 4. С. 33–46.

73. Клочко І. О. Органи прокуратури України у системі суб'єктів протидії корупції. *Право і безпека*. 2017. № 4. С. 47–52.

74. Клочко І. О. Органи прокуратури України в системі суб'єктів протидії корупції: адміністративно-правовий аспект : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Сумський державний університет. Суми, 2018. 227 с.

75. Клочко І. О. Організаційні засади діяльності органів прокуратури щодо протидії корупції. *Форум права*. 2017. № 5. С. 169–174.

76. Книш С В. Запобігання нелегальній міграції як засіб убезпечення людини від продажу в рабство та подальшої експлуатації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 26. С. 205–208.

77. Ковалевський М. А. Запобігання кримінальним правопорушенням органами прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Держава та регіони Серія : Право*. 2022. № 2 (76). С. 292–296.

78. Ковалевський М. А. Понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Юридична наука*. 2020. № 3 (105). Т. 2. С. 5–12.

79. Ковалевський М. А. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури України в умовах збройного конфлікту : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2024. 191 с. URL : https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/new_d0872702/2024/3/2/d.pdf.

80. Ковальчук В. П. Забезпечення протидії нелегальній міграції та пов'язаними із нею злочинами. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія : Юридична*. 2018. Вип. 4. С. 260–270.

81. Ковалів М. В. Координаційна діяльність прокуратури. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 228–232. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/40.pdf>.

82. Козьяков І., Рибка М. Місце і роль органів прокуратури у протидії корупції. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 95–102.

83. Колодін Д. О., Степаненко О. В. Порівняльний метод в кримінально-правовому дослідженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 181–185.

84. Комісарук В. М. Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням в Україні. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2023. № 4 (82). С. 115–120.

85. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Ратифікована Законом України від 17.07.1997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

86. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. Ратифікована Законом України від 04.02.2004. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

87. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

88. Копча В. В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 54–58.

89. Корольов В. О. Шляхи вдосконалення запобігання незаконному переправленню осіб через державний кордон України. *Вісник Академії митної служби України. Серія : Право*. 2012. № 2 (9). С. 113–120.

90. Корупція на кордоні стала основним джерелом незаконного збагачення – голова НАЗК. *Укрінформ*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3737888-korupcia-na-kordoni-stala-osnovnim-dzerelom-nezakonnogo-zbagacenna-golova-nazk.html>.

91. Косюта М. В. Участь прокурора у розслідуванні кримінальних справ згідно законодавства України. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 26 квіт. 2024 р.). Одеса : Фенікс, 2024. С. 265–267.

92. Косюта М. В. Прокурорська система України в умовах демократичного суспільства : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2002. 230 с.

93. Котуков О. А., Кузнякова Т. В. Оволодіння основами інформаційно-аналітичної діяльності як запорука прийняття обґрунтованих управлінських рішень. *Інформаційна політика*. 2012. № 4. С. 81–90.

94. Красій М. О. Окремі методологічні аспекти зовнішньої кримінально-правової політики України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. Вип. 86. Ч. 4. С. 277–283. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/44-3.pdf>.

95. Крижановський А. Методологічні та методичні засади кримінологічного обслуговування діяльності територіальних органів національної поліції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2018. № 889. С. 125–131.

96. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

97. Кримінологія : підруч. / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.

98. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник. Київ : Кондор, 2009. 206 с.

99. Кумейко А. В. Принципи координаційної діяльності служби безпеки України. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2024. № 3 (85). С. 66–

100. Курбатова І. С. Роль органів прокуратури України в координації діяльності правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). Т. 2. С. 116–121.

101. Курбатова І. С. Роль органів прокуратури в системі запобігання та протидії корупції. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 66–71.

102. Курилюк Ю. Б. Злочинність мігрантів в Україні: детермінація та запобігання. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. С. 317–323.

103. Джужа О. М., Михайленко П. П., Кулик О. Г. та ін. Курс кримінології: Загальна частина : підруч. : у 2 кн. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2001. Кн.1. 352 с.

104. Кухта М. І., Кушпіт В. П. Роль і місце посади прокурора на прикладі України та деяких іноземних держав. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 3. С. 119–125.

105. Куц В. М., Орлеан А. М. Прокурорські засоби протидії торгівлі людьми : наук.-практ. посібник / за ред. Г. П. Середи. Київ : Варта, 2007. 168 с.

106. Лапкін А., Сорокіна А. Прокуратура Турецької Республіки: характеристика окремих аспектів та порівняння з українським законодавством. *Public communication in science: philosophical, cultural, political, economic and IT context*. 2020. Vol. 5. May 15. P. 42–45.

107. Левковський В. Ф., Погорецький М. А., Черняк А. М. Протидія організований злочинності на каналі міжнародного студентського обміну. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2008. № 19. С. 49–57.

108. Лелеко А. М. Міграційний контроль: сучасний стан та розвиток в Україні. *Право та державне управління*. 2020. № 2. С. 87–91.

109. Литвинов О. М. Поняття і класифікація причин та умов, що сприяють вчиненню злочину. *Форум права*. 2008. № 2. С. 323–327.

110. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії

злочинності в Україні : монографія. Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.

111. Лихова С. Я. Кримінальна відповідальність за порушення безпеки людини за законодавством держав-учасниць Європейського Союзу : монографія. Харків : Право, 2013. 96 с.

112. Ліховицький Я. О. Запобігання злочинності (кримінальним правопорушенням) у сфері охоронної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 84. Т. 3. С. 322–328.

113. Лукашевич С. Ю. Об'єкти та суб'єкти запобігання в кримінології та правоохоронній діяльності. *Publishing House «Baltija Publishing»*. 2022. С. 188–213. URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/190/5217/10978-1?inline=1>.

114. Луценко Ю. В. Протидія злочинності у світлі міжнародного правопорядку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73). № 5. С. 60–64.

115. Луценко Ю. В., Арешонков В. В. Вплив організованої злочинності на світову безпекову політику, що викликана пандемією Covid-19. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 1. С. 78–86.

116. Мазурик Р. В. Адміністративно-правові засади організації та діяльності регіональних прокуратур у турецькій республіці. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 16. С. 180–188.

117. Мазурик С. В. Інформаційно-аналітична діяльність органів прокуратури. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2016. Вип. 5 (2). С. 56–59.

118. Малиновська О. Перспективи правового статусу українських біженців у Європі після закінчення терміну дії тимчасового захисту. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/perspektyvy-pravovoho-statusu-ukrayinskykh-bizhentsiv-u-yevropi-pislya>.

119. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ : НІСД, 2018. 472 с.

120. Марков В. В. Попередження злочинів: зміст поняття. *Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності : матеріали наук.-практ. конф.* (м. Харків, 17 груд. 2010 р.). Харків : ХНУВС, 2010. С. 99–100.

121. Мартинишин Г. Й. Логіко-філософські основи правозастосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Хмельницьк. ун-т управл. та права. Хмельницький, 2016. 200 с.

122. Махлай О. М. Протидія транскордонній злочинній діяльності на державному кордоні України. *Право і суспільство*. 2017. № 5. Ч. 2. С. 212–215.

123. МВС оприлюднило вимоги для в'їзду і перебування в Україні іноземців під час війни. *УНІАН*. URL : <https://www.unian.ua/society/mvs-oprilyudnilo-vimogi-dlya-v-jizdu-i-perebuvannya-v-ukrajini-inozemciv-pid-chas-viyni-novini-ukrajini-11935452.html>.

124. Мельник Д. С., Щербина Л. І. Нелегальна міграція й торгівля людьми як прояви транснаціональної організованої злочинності в Україні: актуальні проблеми протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. Вип. 22. С. 48–60.

125. Миколенко В. А. Модернізація конституційно-правового статусу прокуратури в європейських країнах: порівняльно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 276–285.

126. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України : підруч. Київ : Либідь, 1992. 431 с.

127. Михайленко О. Р. Прокуратура України : підруч. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 336 с.

128. Мичко М.І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 38 с.

129. Малиновська О. А. Міграційна політика Європейського союзу: виклики та уроки для України. Київ : НІСД, 2014. 48 с.
130. Міновський В. В. Методологія наукового дослідження діяльності Національної поліції України як суб'єкта запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 409–418.
131. Мовчан А. В. Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми : навч. посібник. Львів : ЛьВДУВС, 2021. 156 с.
132. Мозгова В. А. Поняття та рівні координації діяльності правоохоронних органів із протидії злочинності й корупції. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 290–294.
133. Мозоль А. П. Кримінологічні проблеми нелегальної міграції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 18 с.
134. Мозоль А. П. Кримінологічні проблеми нелегальної міграції в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2002. 216 с.
135. Мозоль А. П., Мозоль В. В. Основні тенденції злочинності мігрантів у сучасних умовах. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 261–267.
136. Москаль Г. Система міжнародно-правових актів регулювання міграційних процесів. *Віче*. 2012. № 13. С. 42–44.
137. Мосьондз С. О. Державна міграційна політика в сучасній Україні (адміністративно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2003. 21 с.
138. Мудров А., Європіна І. Форми координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3. С. 73–78.
139. Мусієнко І. І., Стародубцев А. А. Нелегальна міграція: чинники та масштаби у сучасній Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 34. С. 230–235.

140. Назаренко Д. О. Фонові для злочинності явища: феномен, детермінація та протидія : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2014. 32 с.

141. Назимко Є. С. Історичний метод та проблеми періодизації історії розвитку покарання неповнолітніх. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2014. № 1 (5). С. 47–57.

142. Найчук А. Аналіз і синтез як методи пізнання сутності держави. *Проблеми дидактики історії*. 2015. Вип. 6. С. 21–28.

143. Про затвердження Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності : наказ Офісу Генерального прокурора від 08.02.2021 № 28. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028905-21#Text>.

144. Про затвердження Порядку проведення заходів щодо здійснення нагляду та контролю за виконанням законодавства в міграційній сфері : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки України від 04.09.2013 № 850/536/1226. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1683-13#Text>.

145. Перелік анатомічних матеріалів людини, призначених для виготовлення біоімплантатів, дозволених до вилучення у донора-трупа : затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я від 11.06.2021 № 1184. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0970-21#n2>.

146. Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах : наказ Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 № 400. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0400905-21#n125>.

147. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора : наказ Офісу Генерального прокурора України від 05.03.2020 № 125. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text>.

148. Налуцишин В. Правовий статус та функції прокуратури:

європейський досвід. *Університетські наукові записки*. 2021. № 6 (84). С. 17–27.

149. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : «Аконіт», 2001. Т. 1. : А–Є. 912 с.

150. Новосад Ю. О. Про деякі змістові елементи запобіжної діяльності та наглядової функції прокуратури України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 210–213.

151. Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи діяльності прокуратури як суб'єкта загальносоціального запобігання злочинам. *Право і суспільство*. 2017. № 1 (2). С. 202–205.

152. Новосад Ю. О. Про зміст координаційної діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 41 (2). С. 122–126.

153. Новосад Ю. Про деякі змістовні елементи дослідження діяльності прокуратури як суб'єкта боротьби із злочинністю в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. Вип. 9 (259). С. 183–187.

154. Новосад Ю. Про деякі проблемні питання, що пов'язані з визначенням критеріїв оцінки діяльності прокуратури із запобігання злочинам. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 182–185.

155. Оборотов Ю. М. Філософія права і методологія юриспруденції. *Проблеми філософії права*. 2003. Т. 1. С. 41–43.

156. Олефір В. І. Адміністративно-правове регулювання протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми : монографія. Київ : Вид-во МВС України, 2004. 306 с.

157. Каркач П. М., Кривобок В. В., Бабкова В. С. та ін. Організація та діяльність органів прокуратури України : навч. посібник. / за ред. П. М. Каркача. Харків : Право, 2019. 500 с.

158. Орловська Н. А. Нелегальна міграція: понятійні контексти та стратегічні напрями запобігання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4. 109–115.

159. Ортинський В. Новітні методи дослідження адміністративно-правових явищ. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2014. № 782. С. 5–9.

160. Захарова В. І., Філіпова Л. Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 336 с.

161. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посібник / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

162. Печенкін І. Координація діяльності з протидії злочинності та корупції як один із пріоритетних напрямів роботи прокурора. *Віче*. 2015. № 2. С. 24–27.

163. Піскун О. І. Основи міграційного права: Порівняльний аналіз : навч. посібник. Київ : МП Леся, 1998. 359 с.

164. Погорецький М. А. Організована злочинність: тенденції розвитку та заходи протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. № 16. С. 99–110.

165. Погорецький М. А. Торгівля людьми : тенденції розвитку та заходи протидії. *Боротьба з торгівлею людьми : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Донецьк, 26 черв. 2008 р.). Донецьк : Донецьк. юрид. ін-т ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. С. 106–109.

166. Попович Є. М. Щодо визначення мети та завдань органів прокуратури. *Вісник прокуратури*. 2007. № 2 (68). С. 61–66.

167. Попович Є. М. Шляхи розвитку прокуратури України : монографія. Харків : Торнадо, 2009. 352 с.

168. Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA Україна : постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2022 № 59. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2022-%D0%BF#Text>.

169. Міграція населення України: мотиви, наміри, причини : постанова Президії Національної академії наук України від 10 квітня 2002 р.

№ 87. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0087550-02#Text>.

170. Правова доктрина України : у 5 т. Т. 5 : Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Харків : Право, 2013. 1240 с.

171. Кальман О. Г. та ін. Проблеми протидії злочинності : підруч. / за ред. О. Г. Кальмана. Харків : Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. 352 с.

172. Проблема нелегальної міграції та транспортування мігрантів в Україні: наук. доповідь / упоряд. О. А. Малиновська. Київ : Бланк-Прес, 2000. 120 с.

173. Борецько Г. Д., Броневицька О. М., Лісіцина Ю. О. та ін. Прокурорське право : навч. посібник / за заг. ред. В. В. Луцка. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 640 с.

174. Проневич О. С. Координаційна діяльність прокурора: управлінсько-правова природа, легітимізація і проблеми реалізації. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 51–57.

175. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. Ратифіковано Законом України від 04.02.2004. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.

176. Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. та ін. Профілактика злочинів : підруч. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Атіка, 2011. 720 с.

177. Прояви корупції в системі освіти: запобігання та протидія: навч.-мет. посіб. / К. А. Бабенко, Н. Г. Діденко, М. В. Кондрашова та ін. Київ : Грамота, 2015. 184 с.

178. Пузирьов М., Шапка В. Особливості правового регулювання міжнародного співробітництва держав у розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених нелегальними мігрантами. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 144–152.

179. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.

180. Резнік О. Функціональна модель прокуратури (поняття і різновиди). *Вісник прокуратури*. 2008. № 3 (81). С. 81–83.

181. Рибалка Н. О. Зарубіжний досвід управління органами прокуратури та можливості його використання в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 1. С. 15–19.

182. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. / голов. ред. Ю. Ж. Шайгородський. 2006. № 2. С. 127–139.

183. Рогатюк І. В. Процесуальна діяльність прокурора на стадії досудового розслідування : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 544 с.

184. Рогач О. Я., Белов Д. М. Категорія «парадигма» в сучасних умовах функціонування української держави: теоретичні засади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 37–42.

185. Російсько-український словник правничої мови за ред. А. Ю. Кримського. Збірник Історично-Філологічного Відділу, № 41. Київ : Друкарня Української Академії Наук, 1926. 322 с.

186. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 № 496-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>.

187. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 482-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>.

188. Романюк А. Міграційні процеси у Львівській області. *Українські варіанти*. 1997. № 2. С. 21–25.

189. Романюк Б. В. Світовий досвід створення та функціонування

інституцій з попередження та боротьби з корупцією. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. № 22. С. 3–12.

190. Савченко А. В. Поняття порівняльного кримінального права та загальна характеристика основних сучасних правових сімей // Кримінальне право: Загальна частина : мультимедійний навч. посібник. URL : http://www.naiau.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_zag/Files/Lekc/T21/T21_P1.html.

191. Савченко Г. О. Аналітична діяльність у професійній підготовці майбутніх фахівців. *Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта*. 2008. № 9. С. 113–115. URL : <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-09/08sgopfs.pdf>.

192. Семенець-Орлова І. А., Пилипченко О. О. Міграційна політика: поняття, сутність, методологія формування та економічні аспекти. *Економіка: реалії часу*. 2024. № 2 (72). С. 5–12.

193. Сергієнко Л., Ксєндзук В., Столяр Ю., Крутік Ю., Войціцька К. Антикорупційна діяльність у сфері запобігання та протидії нелегальній міграції: український і світовий досвід. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. Vol. 2 (55). Р. 546–558. URL : <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.55.2024.4189>.

194. Сердюк І. А. Інтерпретація поняття методологічний підхід у сучасній правничій науці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 52–58.

195. Сидоренко Н. С. Стан наукових досліджень кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. Т. 2-2. С. 76–82.

196. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. / пер. з рос. С. О. Буракоєський. Харків : Консум, 2001. 656 с.

197. Скулиш Є. Д. Транснаціональна торгівля людьми : монографія Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2007. 308 с.

198. Словник іншомовних слів : 23 000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. Київ : Довіра, 2000. 1018 с.

199. Словник української мови: в 11 т. / за ред. Л. І. Артем'євої, О. А. Дітель, В. Є. Дудко та ін. Київ : Наукова думка, 1974. Т. 5. 840 с.

200. Сосков Р. М. Методологія дослідження кримінологічних проблем: особливості і структура. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2 (5). С. 305–312.

201. Стефанчук М. М. Повноваження прокурора у провадженні в справах про адміністративні правопорушення крізь призму правової регламентації функцій прокуратури України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. Вип. 36. С. 63–76.

202. Столітній А., Каліна А. Електронне кримінальне провадження у Чеській Республіці. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3. С. 137–146.

203. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 687-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80>.

204. Стрелюк Я. В. Застосування методів дослідження запобігання кримінальних правопорушень у кримінально-виконавчих установах закритого типу. *Юридична наука*. 2020. № 4 (106). Т. 1. С. 31–39.

205. Супруненко Д. О. Стан наукового дослідження й концептуальне визначення прокуратури України як суб'єкта запобігання і протидії злочинам. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2015. Вип. 17 (2). С. 94–96.

206. Сура О. М. Попереджувально-профілактична спрямованість діяльності ОВС в сучасній теорії ОРД. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України*. 2004. Спец. вип. № 2. Ч. 1. С. 201–216.

207. Сучасний тлумачний словник української мови : 50 000 слів / за заг. ред. В. Дубічинського. Харків : Школа, 2006. 832 с.

208. Тімофєєва Л. Міграція та злочинність в умовах війни: пропорційність реагування. *Law&Border*. 2024. № 2 (4). С. 181–201.
209. Трехов В. Ю. Діяльність правоохоронних органів України під час війни. *Право та державне управління*. 2022. Вип. 3. С. 352–357.
210. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2018. 396 с.
211. Федоров О. В. Застосування системного підходу у розробці та використанні інформаційних методик вивчення злочинності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 425–429.
212. Фердман Г. Корупційні загрози в правоохоронній діяльності та публічному адмініструванні України. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2024. № 2. С. 77–83.
213. Філіппов С. О. Протидія транскордонній злочинності: глобальний контекст і реалії України : монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 452 с.
214. Данилян О. Г., Дзьобан О. П., Максимов С. І. та ін. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. О. Г. Даниляна. Харків : Право, 2009. 208 с.
215. Філянїна Л. А. Міжнародний досвід запобігання і боротьби з організованою злочинністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 434–436.
216. Хомра А. У. Миграция населения: вопросы теории, методики исследования. Киев : Наукова думка, 1979. 148 с.
217. Циганов О. Г. Сутність та зміст протидії нелегальній міграції. *Нове українське право*. 2025. Вип. 2. С. 127–135.
218. Чубенко І. Зарубіжний досвід боротьби з корупцією в органах виконавчої влади. *Вісник державної служби України*. 2003. № 1. С. 81–87.
219. Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

220. Шалгунова С. А., Березняк В. С. Проблемні питання правового визначення терміна «екстрадиція». *Науковий вісник Юридичної академії МВС*. 2005. № 3 (22). С. 380–387.

221. Шакур В. І. Суспільство і злочинність : монографія. Київ : Атіка, 2003. 784 с.

222. Шапоренко О. І. Державна міграційна політика: шляхи регулювання та принципи. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). Т. 2. С. 252–257.

223. Шевцов А. Л. Державне регулювання міграційних процесів як основна функція міграційної політики. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2013. № 3. С. 41–46.

224. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підруч. 5-е вид. Київ : Знання, 2006. 307 с.

225. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підруч. 5-е вид., стер. Київ : Знання, 2006. 307 с.

226. Шишка Р. Б. Організація наукових досліджень та підготовки магістерських і дисертаційних робіт : навч. посібник. Харків : Еспада, 2007. 368 с.

227. Шлапко Т. В., Шапошник А. С. Зарубіжний досвід організаційно-правових засад функціонування прокуратури в іноземних країнах. *Академічні візії*. 2023. Вип. 16. URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4b6d6218-b6c5-4d03-be64-1e5cfae8f461/content>.

228. Шостко О. Ю. Аналіз ефективності діяльності системи кримінальної юстиції у сфері протидії організованих злочинності в окремих європейських країнах. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 101. С. 176–186.

229. Шульган І. І. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як окрема функція органів прокуратури. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 837. С. 516–520.

230. Шумська Н. С. Прокурорський нагляд та судовий контроль щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 418–425.

231. Юридична енциклопедія : у 6 т. Київ : Укр. енциклоп., 1999. Т. 2. 742 с.

232. Юртаєва К. В. Сучасні тенденції нелегальної міграції в Україні. *Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 квіт. 2018 р.)*. Харків : ХНУВС, 2018. С.118–119.

233. Юрчишин В. Кримінологічна функція прокурора у досудовому розслідуванні. *Юридична Україна*. 2012. № 8. С. 96–10.

234. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків : Право, 2013. 392 с.

235. Янішевська К. Д., Бондаренко О. С., Миргород В. В. Прокуратура як суб'єкт протидії та запобігання злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 399–402. URL : http://lsej.org.ua/8_2023/92.pdf.

236. Integration of People Fleeing Ukraine in the EU. *European Union*. URL : <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d0c830d2-1fbb-11ee-ab23-01aa75ed71a1>.

237. Eberle E. Methodology of Comparative Law. *Roger Williams University Law Review*. 2011. № 16. P. 51–72.

238. Bundesbeamtengezet (BBG) vom 05.02.2009. URL : https://www.gesetze-im-internet.de/bbg_2009/BBG.pdf.

239. Geist B. Sociologicky slovník. Praha, 1992. 580 p.

240. Gerichtsverfassungsgesetz (GVG). URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/gvg/BJNR005130950.html>.

241. Law on establishment, duties and jurisdiction of first instance courts and regional № 5235. URL: <http://www.judiciaryofturkey.gov.tr/-Law-on->

Establishment Duties-and-Jurisdiction-of-First-instance-Courts-and-Regional-Courts-of-Appeal-available-in-English-on-our-website.

242. Ma Y. Prosecutorial discretion and plea bargaining in the United States, France, Germany, and Italy: a comparative perspective. *International Criminal Justice Review*. 2002. Vol. 12. P. 22–52.

243. Prokuratura Krajowa. *Prokuratury*. URL : <https://bit.ly/3OvRB4T>.

ДОДАТОК

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові
результати дисертації:*

1. Чегіль Б. І. Кримінологічна діяльність органами прокуратури в міграційній сфері: досвід деяких зарубіжних країн. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 7. С. 112–116.
2. Chehil B. Criminological basis for the activities of prosecutors' offices in preventing crimes related to the implementation of state migration policy: formation of conceptual and categorical apparatus. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 4. P. 67–71.
3. Chehil B. For the prevention of criminal offenses related to corruption in migration authorities by prosecutor's offices. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 5. P. 82–87.
4. Чегіль Б. І. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаних із реалізацією державної міграційної політики: методологія наукового дослідження. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2025. № 3. С. 412–416.
5. Чегіль Б. І. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам, пов'язаних із реалізацією державної міграційної політики: аналіз стану наукових досліджень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 4. С. 89–94.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Чегіль Б. І. Запобігання кримінальним правопорушенням щодо експлуатації мігрантів, шахрайство щодо них (торгівля людьми) органами прокуратури. *Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення:*

матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 04-05 черв. 2025 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2025. С. 140–143.

7. Чегіль Б. І. Окремі проблеми запобігання кримінальному правопорушенню, пов'язаного із незаконним переправленням осіб органами прокуратури. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 19-20 жовт. 2022 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 121–123.